МЕЃУНАРОДЕН СЛАВЈАНСКИ УНИВЕРЗИТЕТ
СВЕТИ НИКОЛЕ
РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

ФАКУЛТЕТ ЗА ПРАВНИ НАУКИ
СТУДИСКА ПРОГРАМА:

МАГИСТЕРСКА РАБОТА

МЕЃУНАРОДНОТО ХУМАНИТАРНО ПРАВО ПРИ ЗАШТИТА НА ЦИВИЛИТЕ ОД ЕКСПЛОЗИВНИ НАПАДИ ВО ВООРУЖЕНИТЕ КОНФЛИКТИ

СТУДЕНТ: АЛЕКСАНДАР ЦВЕТАНОСКИ
БРОЈ НА ИНДЕКС: М237008
МЕНТОР: ПРОФ. Д-Р ЕМИЛИЈА ИЦОСКА

Битола, 2025

АПСТРАКТ

Заштитата на цивилното население од експлозивни напади претставува едно од најсериозните предизвици во современите вооружени конфликти, особено во урбаните средини, каде што ризикот од цивилни жртви е значително зголемен. Последиците од употребата на експлозивни оружја не се ограничуваат само на непосредната загуба на човечки животи, туку вклучуваат и долгорочни социјални, економски и хуманитарни последици, како што се уништување на виталната инфраструктура (болници, училишта, системи за водоснабдување) и нарушување на основните услуги.

Меѓународното хуманитарно право (МХП) воспоставува правила и ограничувања со цел да се минимизира страдањето на цивилите, вклучувајќи ги принципите на разликување, сразмерност и претпазливост при нападите. Сепак, спроведувањето и почитувањето на овие норми останува предизвик, особено во контексти каде што недостасува политичка волја или механизми за одговорност. Затоа, од клучно значење се унапредувањето на меѓународната правна рамка, зајакнувањето на механизмите за одговорност и промовирањето на глобална соработка за подобра заштита на цивилите од последиците на експлозивното војување.

Клучни зборови: Меѓународно хуманитарно право (МХП), Експлозивни оружја, Заштита на цивилите, Воен конфликт, Цивилни жртви, Женевски конвенции.

ABSTRACT

The protection of the civilian population from explosive attacks is one of the most serious challenges in contemporary armed conflicts, particularly in urban areas, where the risk of civilian casualties is significantly increased. The consequences of using explosive weapons are not limited to the immediate loss of human lives but also include long-term social, economic, and humanitarian impacts, such as the destruction of vital infrastructure (hospitals, schools, water supply systems) and the disruption of essential services.

International humanitarian law (IHL) establishes rules and restrictions aimed at minimizing civilian suffering, including the principles of distinction, proportionality, and precaution in attacks. However, the implementation and enforcement of these norms remain challenging, especially in contexts where there is a lack of political will or accountability mechanisms. Therefore, enhancing the international legal framework, strengthening accountability mechanisms, and promoting global cooperation are of crucial importance for improving the protection of civilians from the effects of explosive warfare.

Keywords: International Humanitarian Law (IHL), Explosive Weapons, Civilian Protection, Armed Conflict, Civilian Casualties, Geneva Conventions

СОДРЖИНА

ВОВЕД..... 1

I. ТЕОРЕТСКИ ДЕЛ..... 4

1. Поим на Меѓународно хуманитарно право..... 4
2. Извори на Меѓународното хуманитарно право..... 5

2.1.Кодификација на военото право..... 5

2.2.Првите кодификации..... 6

2.3.Хашки мировни конвенции..... 7

2.4.Лига на народите..... 9

3. Женевски конвенции и дополнувачки протоколи..... 11

3.1.Конвенција за подобрување на положбата на ранетите и болните во вооружените сили за време на војна..... 12

3.2.Конвенција за подобрување на положбата на ранетите, болните и преживеаните од бродолом од вооружените сили на море..... 15

3.3.Конвенција за постапување со воените заробеници..... 17

3.4.Конвенција за заштита на цивилите во време на војна..... 19

3.5.Дополнителен протокол на Женевските конвенции од 12 август 1949 година за заштита на жртвите на меѓународни вооружени конфликти (Протокол I) - усвоен во Женева, 8 јуни 1977 година..... 21

3.6.Дополнителен протокол на Женевските конвенции од 12 август 1949 година за заштита на жртвите на немеѓународни вооружени конфликти (Протокол II) - усвоен во Женева, 8 јуни 1977 година..... 24

3.7.Дополнителен протокол на Женевските конвенции од 12 август 1949 година за дополнителен знак за препознавање (Протокол III) - усвоен во Женева, 8 декември 2005 година..... 25

3.8.Работа на меѓународното хуманитарно право по Дополнителните Протоколи усвоени во Женева 1977 година..... 26

4. Меѓународни правила за водење на војна..... 29

4.1. Определување на легитимни воени цели..... 30

4.2. Забранети средства за војување..... 31

4.3. Забранети методи за војување..... 34

4.4. Рестрикции и забрани за употреба на оружја според обичајното меѓународно право..... 36
5. Механизми за заштита на цивилите во вооружени конфликти..... 38
5.1.Хуманитарни известувачки договори..... 40
5.2.Евакуација..... 44
5.3.Хуманитарни коридори..... 54
5.4.Хуманитарни паузи, примирја, суспензија на непријателства и прекин на воените дејствија..... 56
5.5.Заштитни зони..... 60
5.6. Зони за забранети летови..... 67
6. Експлозивни напади..... 70
7. Статистичка анализа на цивили жртви од експлозивни напади..... 71
8. Статистичка анализа на цивилни жртви според видот на експлозивно оружје..... 83

II. МЕТОДОЛОШКИ ПРИСТАП НА ИСТРАЖУВАЊЕТО..... 91
9. Појава на истражувањето..... 91
10. Предмет на истражувањето..... 92
11. Цел на истражувањето..... 92
12. Ограничувања на истражувањето..... 93
13. Планирани исходи на истражувањето..... 94
14. Етички аспекти на истражувањето..... 96
15. Практична примена на истражувањето..... 97
16. Користени методи во истражувањето..... 97
17. Хипотетичка рамка..... 98

III. АНАЛИЗА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО..... 100
18. Анализа и разгледување на хипотезите..... 100

ЗАКЛУЧОК..... 109

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА.....111

ЛИСТА НА ТАБЕЛИ

Табела бр. 1: Најпогодени земји и територии со цивилни жртви од експлозивно насилство во 2020 година

Табела бр. 2: Најпогодени земји и територии со цивилни жртви од експлозивно насилство во 2021 година

Табела бр. 3: Најпогодени земји и територии со цивилни жртви од експлозивно насилство во 2022 година

Табела бр. 4: Најпогодени земји и територии со цивилни жртви од експлозивно насилство во 2023 година

Табела бр. 5: Цивилни жртви според видот на експлозивно оружје, 2020 година

Табела бр. 6: Цивилни жртви според видот на експлозивно оружје, 2021 година

Табела бр. 7: Цивилни жртви според видот на експлозивно оружје, 2022 година

Табела бр. 8: Цивилни жртви според видот на експлозивно оружје, 2023 година

ЛИСТА НА ДИЈАГРАМИ

Дијаграм бр.1: Споредба на цивилни жртви и вкупни жртви од експлозивно насилство (2020).

Дијаграм бр.2: Споредба на цивилни жртви и вкупни жртви од експлозивно насилство (2021).

Дијаграм бр.3: Споредба на цивилни жртви и вкупни жртви од експлозивно насилство (2022).

Дијаграм бр.4: Споредба на цивилни жртви и вкупни жртви од експлозивно насилство (2023).

КОРИСТЕНИ КРАТЕНКИ

МХП - Меѓународно хуманитарно право

МКЦК- Меѓународен комитет на Црвениот крст

ОН - Обединети нации

САД - Соединети Американски Држави

ЕУ - Европска унија

СССР – Сојуз на Советските Социјалистички Републики

ГУЛАГ – Главна управа на логорите

ВОВЕД

Современите вооружени конфликти сè почесто се одвиваат во населени места, при што цивилното население е изложено на значителни ризици од експлозивни напади. Иако Меѓународното хуманитарно право има за цел да обезбеди заштита на цивилите и да ги регулира методите и средствата на војување, сè уште се соочуваме со сериозни предизвици во неговата примена и ефективност. Со оглед на тоа што урбаните воени операции стануваат сè почести, неопходно е да се испита степенот на заштита што го нуди Меѓународното хуманитарно право во вакви ситуации, како и неговата способност да ги минимизира цивилните жртви.

Корените на Меѓународното хуманитарно право се наоѓаат уште во античките времиња, бидејќи војната секогаш била предмет на одредени обичаи. Инспирацијата за создавање на овие правила на војување произлегува од страдањата и патешествијата низ кои луѓето поминуваа додека војувањето беше неуредено и непредвидливо. Кодификацијата на меѓународното хуманитарно право во светот започнала во 19. век, што претставува пресвртница во начинот на кој се третираат вооружените конфликти. Од тогаш, создадени се многу правила кои воспоставуваат баланс помеѓу војната и хуманитарното дејствување. Со растот на меѓународната заедница, растела и потребата за унапредување на хуманитарната заштита на цивилното население. Денес, ова хуманитарно дејствување формира сосема посебна гранка на меѓународното право.

Најголемо влијание врз кодификацијата на хуманитарното право имаа светските војни, кои довеле до огромни разурнувања и страдања, принудувајќи ги светските лидери да создадат нови и поефикасни правила. Најголемиот дел од современото Меѓународното хуманитарно право се наоѓа во Хашките и Женевските конвенции, кои претставуваат основни документи во оваа правна гранка. Повеќето држави во светот се потписници на овие договори, што значи дека ги прифатиле одредените обврски и можни санкции за нивно кршење. Меѓународното хуманитарно право ги уредува постапките на завојуваните страни, но и на неутралните држави и поединци кои учествуваат во војната.

Меѓународното хуманитарно право се применува исклучиво во вооружени конфликти и важи еднакво за сите страни, без оглед на тоа кој го започнал конфликтот. Главната цел му е да ги заштити оние кои не учествуваат или повеќе не учествуваат во

војната, поставувајќи ограничувања на одредени средства и методи на војување. Лицата кои ги штити вклучуваат цивили, медицински персонал, верски службеници, како и ранетите, болните и преживеаните. За сите нив, Меѓународното хуманитарно право гарантира почитување на нивниот живот и достоинство и обврзува на нивна заштита и згрижување. Овие принципи се особено важни во случаите кога воените операции се изведуваат во густо населени урбани средини, каде што цивилите се изложени на огромни ризици.

Еден од најголемите предизвици за Меѓународното хуманитарно право денес е регулирањето на употребата на експлозивни оружја во урбаните подрачја. Овие оружја користат удари и фрагментација за да убиваат и повредуваат луѓе во областа каде што експлодираат, но истовремено предизвикуваат уништување на инфраструктурата, вклучувајќи домови, училишта, болници, водоснабдителни системи и електрични мрежи. Ова доведува до долгорочни последици, вклучувајќи социјално исклучување, економска нестабилност и психолошки трауми кај жртвите. Поради овие последици, потребна е поефикасна примена на меѓународното хуманитарно право за да се минимизираат штетите врз цивилното население.

Цивилите најчесто го сносат товарот на вооружените конфликти. Воените дејствија во урбаните подрачја предизвикуваат масовни цивилни жртви, уништување на домови и прекин на основните услуги како што се електричната енергија, водоснабдувањето, санитарните услови и здравствената заштита. Борбените операции можат да ги спречат луѓето да избегаат, а хуманитарните организации кои се обидуваат да одговорат на овие кризи се изложени на значителни ризици. Со цел да се обезбеди заштита на цивилите, Меѓународното хуманитарно право предвидува различни хуманитарни механизми, вклучувајќи евакуации, хуманитарни коридори, заштитени зони и зони на забранети летови. Овие механизми имаат за цел да овозможат безбедно движење на цивилите, како и испорака на хуманитарна помош.

Во рамките на ова истражување, ќе биде анализирано дали постоечката правна рамка доволно ги регулира експлозивните напади за да обезбеди ефективна заштита на цивилите. Ќе се испитаат специфичните типови експлозивно оружје кои имаат најдеструктивно дејство врз цивилното население, како и предизвиците со кои се соочуваат државите со највисок процент на цивилни жртви. Дополнително, ќе се анализира имплементацијата на Меѓународното хуманитарно право и нејзиното

потенцијално влијание врз намалувањето на цивилните жртви. Преку статистичка анализа на цивилните жртви од експлозивни напади, ќе се утврди корелацијата помеѓу бројот на инциденти со експлозивно оружје и процентот на цивилни жртви, со цел да се добијат релевантни податоци за можните подобрувања во правната и практичната заштита на цивилите.

Преку овој магистерски труд, ќе се настојува да се даде јасен преглед на ефективноста на постојните меѓународноправни механизми за заштита на цивилите и да се предложат потенцијални решенија за подобрување на нивната имплементација. На овој начин, истражувањето ќе придонесе кон продлабочување на знаењата за улогата на Меѓународното хуманитарно право во минимизирање на страдањата на цивилното население во вооружените конфликти.

I. ТЕОРЕТСКИ ДЕЛ

1. ПОИМ НА МЕЃУНАРОДНОТО ХУМАНИТАРНО ПРАВО

Меѓународното хуманитарно право (МХП), познато и како „право на оружени конфликти“ или „војно право“, претставува збир од правни норми кои произлегуваат од Женевските и Хашките конвенции, меѓународните договори и судската пракса. Овие норми ги обврзуваат државите што ги ратификувале, регулирајќи ги нивните односи меѓу себе, со меѓународните организации и кон физичките лица, особено цивилите.

Меѓународното хуманитарно право се применува исклучиво во услови на оружени конфликти, кои можат да бидат меѓународни или немеѓународни. Меѓународните оружени конфликти подразбираат ситуации во кои една или повеќе држави применуваат вооружена сила против друга држава. Немеѓународните оружени конфликти, пак, се ограничени на територијата на една држава и вклучуваат судири помеѓу владините сили и недржавни вооружени групи или помеѓу самите групи.

Според дефиницијата на Меѓународниот комитет на Црвениот крст, кој е водечка хуманитарна организација, „Меѓународното хуманитарно право е гранка на меѓународното право која има за цел да ги заштити лицата што повеќе не учествуваат во вооружените конфликти – ранетите, болните, затворениците и цивилите – и да ги дефинира правата и обврските на страните во конфликтот при водење на непријателски дејствија.“[1]

Историските корени на Меѓународното хуманитарно право лежат во обидите за хуманизација на војните и за намалување на човечките страдања. Современата форма на меѓународното хуманитарно право е обликувана од Женевските и Хашките конвенции, како и од Дополнителните протоколи кои утврдуваат детални правила за заштита на жртвите на вооружени конфликти.

[1] International Committee of the Red Cross (ICRC). War and international humanitarian law. URL: https://www.icrc.org/eng/war-and-law/overview-war-and-law.htm

„Главните цели на ова право се хуманизација на самата по себе нехумана состојба на вооружени конфликти и обезбедување применливост на правилата за сите видови конфликти, било тие меѓународни или немеѓународни.“[2]

2. ИЗВОРИ НА МЕЃУНАРОДНОТО ХУМАНИТАРНО ПРАВО

Правилата на меѓународното хуманитарно право (МХП) се развивале низ историјата, со основна цел да го ограничат военото уништување и да ги намалат човечката страдања. Историски примери за такви правила може да се најдат во различни цивилизации. Вавилонскиот крал Хамурапи е познат по воведувањето на правни норми кои, меѓу другото, регулирале и одредени аспекти на воените односи. Во античка Грција, пак, постоеле правила што ја ограничувале употребата на насилство, додека витезите во средновековна Европа морале да се придржуваат до кодексот на чест, кој вклучувал заштита на послабите и невооружените.

Слични правила биле развиени и во други делови на светот. Во државите на источната култура, како Кина, Индија и Јапонија, постоеле традиции што налагале почит кон противникот и заштита на ранливите категории. Во Европа, исто така, религиозните правила воведени од Црквата во време на средновековните војни имале значителна улога во регулирањето на воените односи.

2.1. КОДИФИКАЦИЈА НА ВОЕНОТО ПРАВО

Првите напори за кодификација на меѓународното воено право се фокусирале на создавање унифицирани правила во форма на меѓународни договори, кои ќе бидат обврзувачки за сите странки во вооружените конфликти. Целта била да се прецизираат правата и обврските на страните во конфликтот и да се спречи толкување на правото според тековните интереси на поединечните држави.

[2] Ženevske konvencije za zaštitu žrtava rata s dopunskim protokolima. Priredio Bakotić, Božidar. Narodne novine, Zagreb, 1994. str. V.

Кодификацијата овозможила развој и надградба на меѓународното хуманитарно право, особено во однос на новите средства и методи на војување. Секој нов обид за кодификација вклучувал не само потврдување на веќе постојните правила, туку и усвојување на нови, со цел да се одговори на предизвиците што произлегуваат од современите воени практики.

Задолжителната кодификација преку меѓународни договори имаше за цел да ги систематизира и уреди правилата на военото право, создавајќи кохерентен правен систем. Иако често постојните правила беа комбинирани со нови норми кои се стремеа кон прогресивен развој на меѓународното право, ваквите напори не беа секогаш целосни или сеопфатни. Тие, сепак, претставуваа значаен чекор кон хуманизација на вооружените конфликти и заштита на жртвите.[3]

2.2. ПРВИТЕ КОДИФИКАЦИИ

Бројните војни и огромниот број на жртви низ историјата предизвикувале зголемена загриженост кај луѓето и иницирале напори за ограничување на последиците од вооружените конфликти. Сепак, овие обиди често се соочувале со бројни пречки.

Првите значајни чекори кон кодификација на правилата за војување започнале во 19-тиот век, поставувајќи основа за современото Меѓународно хуманитарно право. Клучен момент во овој процес била битката кај Солферино во 1859 година, која се одвивала на северот на Италија меѓу француската и австриската армија. Овој конфликт го сведочел Хенри Дунон, кој по враќањето во Женева ги документирал своите искуства во делото „Сеќавања на Солферино“, објавено во 1862 година. Во оваа книга, Дунон ја опишал трагедијата на десетици илјади загинати и повредени лица кои останале без каква било помош.

Покрај Дунон, значајна улога одиграл и Гиљом-Анри Дофур, швајцарски воен офицер. Заедно со Густав Моњер, Луис Аппи и Теодор Мауноа, Дунон и Дофур во 1863 година го основале „Одборот на петорката“, кој подоцна, во 1876 година, прераснал во Меѓународен одбор на Црвениот крст. Со поддршка на Дофур, идеите на Дунон довеле

[3] Degan, Vladimir-Đuro. Međunarodno pravo. Zagreb, 2011. str. 804.

до организирање дипломатска конференција на која учествувале 16 држави. На оваа конференција била усвоена првата „Конвенција за подобрување на состојбата на ранетите војници во армиите на копно“, потпишана во Женева на 22 август 1864 година.[4]

Оваа конвенција се фокусирала на заштита на ранетите војници кои не учествуваат во борбите и на неутрализација на медицинските установи, воените амбуланти и санитетскиот персонал. Со влегувањето во сила на првата Женевска конвенција била воспоставена правна основа за хуманитарна помош, која ја спроведуваат хуманитарни организации.

Првата Женевска конвенција претставуваше почеток на напорите за хуманизирање на вооружените конфликти. Во 1868 година била усвоена и „Декларацијата од Санкт Петербург“, која го забрани користењето на проектили со експлозиви со тежина под 400 грама, бидејќи тие предизвикувале непотребни страдања. Оваа декларација била првиот меѓународен договор што забрани одреден вид оружје во војна и воспостави правило за избегнување на непотребна суровост.

Дополнително, „Декларацијата од Санкт Петербург“ поттикна усвојување на нови декларации за време на Хашките конференции во 1899 и 1907 година, кои забрануваа употреба на специфични средства за војување, како што се задушувачки гасови, балони со експлозиви и дум-дум куршуми. Овие декларации претставуваат значаен чекор во развојот на современото меѓународно хуманитарно право.[5]

2.3. ХАШКИ МИРОВНИ КОНФЕРЕНЦИИ

Со преминот во 20-от век, напорите за хуманизација на вооружените конфликти добија значителен интензитет. Најзначајна улога во тој период имаа Хашките конвенции. Првата Хашка мировна конференција се одржала во периодот од 18 мај до 19 јули 1899 година, со учество на 26 држави. На оваа конференција беа усвоени четири конвенции и три дополнителни декларации.

[4] Degan, Vladimir-Đuro. Međunarodno pravo. Zagreb, 2011. Str: 802.
[5] International Committee of the Red Cross (ICRC). Treaties, States Parties and Commentaries. Declaration Renouncing the Use, in Time of War, of Explosive Projectiles Under 400 Grammes Weight. Saint Petersburg, 29 November / 11 December 1868. URL: https://ihl-databases.icrc.org/ihl/INTRO/130?OpenDocument

Конвенции:

- За законите и обичаите на војувањето на копно
- За мирно решавање на меѓународни спорови
- За примена на принципите на Женевската конвенција од 1864 година во поморски конфликти
- За забрана на истрелување проектили и експлозиви од балони

Декларации:

- За истрелување проектили и експлозиви од балони
- За употреба на куршуми со задушлив или отровен гас
- За употреба на куршуми кои лесно се распаѓаат или се сплескуваат во човечкото тело

Еден од најзначајните резултати на Конференцијата од 1899 година беше формирањето на Постојаниот арбитражен суд – првиот глобален механизам за решавање на спорови меѓу државите. Според член 16 од Конвенцијата, арбитражата се препознава како „најефикасното и најправедното средство за решавање на правни спорови од меѓународен карактер, кога дипломатијата не успее да ги реши.“[6]

Втора Хашка конференција (1907 година)

Втората Хашка мировна конференција, предложена од американскиот претседател Теодор Рузвелт во 1905 година, била одложена поради Руско-Јапонската војна и се одржала од 15 јуни до 18 октомври 1907 година. Иницирана од рускиот цар Никола II, конференцијата обедини 44 држави кои усвоија 13 конвенции, од кои 12 беа ратификувани:

Конвенции:

- За мирно решавање на меѓународни спорови
- За ограничување на употребата на сила за наплата на договорни долгови
- За започнување на непријателства

[6] Permanent court of arbitration (PCA). History. URL: https://pca-cpa.org/en/about/introduction/history/

- За законите и обичаите на војувањето на копно
- За правата и должностите на неутрални сили и лица во случај на војна на копно
- За постапување со непријателски трговски бродови при избивање на непријателства
- За претворање трговски бродови во воени
- За поставување подморски автоматски контактни мини
- За бомбардирање од поморски сили за време на војна
- За примена на принципите на Женевската конвенција во поморски војни
- За одредени ограничувања на правото на пленење во поморска војна
- За правата и должностите на неутрални сили во случај на поморска војна
- За создавање меѓународен суд за поморски воени плен (не е ратификувана)

Декларации:

- Преработка на првата Хашка декларација од 1899 година со проширување на примената на други видови летала
- За обврзна арбитража

Третата Хашка мировна конференција требаше да се одржи во 1915 година, но беше одложена поради Првата светска војна.

Со ова, Хашките конвенции поставија важни правни темели за меѓународно право, кои продолжуваат да бидат основа за современите напори за заштита на човечките права и хуманитарното право, вклучително и согласно македонскиот правен систем.

2.4. ЛИГА НА НАРОДИТЕ

Првата светска војна даде силен поттик за остварување на идејата за основање на светска организација за безбедност. Идејата созрела на повеќе страни, но најголем придонес за формирањето на оваа организација дал претседателот на САД, Вудроу Вилсон. Сепак, Лигата на народите, која беше создадена со мирните договори, започна слаба. Една од причините за ова беше тоа што самата Вилсонова земја се повлече, а од

друга страна, Советскиот Сојуз не беше вклучен во неа (се придружил дури во 1934 година). Според својот уставен акт – Пактот на Лигата на народите – Лигата претставувала сојуз на држави. Таа имала своја организација и органи, а два од нив биле основни: Собранието на делегатите од сите држави и Советот, кој беше составен само од некои држави.[7]

Пактот на Лигата на народите го потпишале 44 држави, а Женева била определена за главно седиште. Целта на Лигата била да се постигне и одржи мир, да се поттикне безбедноста и разоружувањето на сите држави, како и да се поттикне меѓудржавната соработка и трговија. Меѓутоа, Лигата на народите се соочувала со бројни проблеми. Еден од најзначајните проблеми бил Член 5 на Пактот, кој предвидуваше дека „одлуките на било кој состанок на Собранието или Советот бараат согласност од сите членови на Лигата кои учествуваат на состанокот“. [8] Овој услов го успорувал донесувањето одлуки и спроведувањето на акциите. Дополнително, проблематични биле и односите внатре во организацијата, бидејќи ако некоја држава не се согласувала со останатите, таа можела слободно да ја напушти организацијата. Отсуството на САД како член на Лигата, како и почетната забрана на Германија да стане член, ја ставиле организацијата во послаб и неавторитетна положба. Лигата на народите исто така не располагала со своја армија, така што сите нејзини напори за планирање на акции биле неефикасни без поддршка од членовите.

Сепак, Лигата на народите постигнала неколку значајни успеси, како што се решавањето на прашањата во Албанија, Мосул, Мемел и Аландските острови. Еден од најважните моменти во нејзиното функционирање било усвојувањето на Женевскиот протокол од 1925 година, кој ја забранувал употребата на задушливи, отровни и слични гасови и бактериски средства во војна.

Целокупниот учинок на Лигата на народите не ги исполнил очекувањата, а многу од нејзините слабости биле откриени во текот на функционирањето. До 1939 година, влијанието на Лигата избледе значително и државите престанале да се обраќаат кон неа, иако можеле да се повикаат на членови од Пактот. Лигата на народите формално била

[7] Andrassy, Juraj. Bakotić, Božidar. Lapaš, Davorin. Serišić, Maja. Vukas, Budislav. Međunarodno pravo 2. Zagreb, 2011. str. 113.
[8] Prijevod Pakta Lige naroda na hrvatski. čl. 5.

распуштена на 18 април 1946 година, а нејзиниот имот бил пренесен на новата меѓународна организација – Обединетите нации.

3. ЖЕНЕВСКИ КОНВЕНЦИИ И ДОПОЛНУВАЧКИ ПРОТОКОЛИ

Женевските конвенции претставуваат темел на Меѓународното хуманитарно право. Сѐ започнало со Хенри Дунант и првата конвенција, потпишана во 1864 година, на која се надоврзале и останатите. Втората Женевска конвенција се темелела на Хашката конвенција од 1907 година. Третата Женевска конвенција била донесена на 27 јули 1929 година и во неа се содржеле правила за постапување со воените заробеници, вклучувајќи:

- Услови за фаќање и евакуација на заробениците
- Организација на логорите
- Храна и облека за заробениците
- Хигиена и верски практики
- Ментална и физичка рекреација
- Дисциплина во логорите
- Финансиски ресурси за заробениците
- Затворски труд
- Затворска пошта, вклучувајќи пакети
- Казнени санкции во врска со воените заробеници и правни постапки
- Репатријација на воените заробеници

Темелите за четвртата Женевска конвенција, која се однесувала на заштита на цивилите за време на војна, биле делумно поставени во Хашките конвенции од 1899 и 1907 година. Овие правила биле грубо прекршени за време на Втората светска војна (1939-1945). Околу 60 милиони луѓе загинале, од кои 40 милиони биле цивили. Начините на нивното убивање биле спротивни на сите основни принципи на денешните меѓународни конвенции. Повеќето од нив биле убиени во геноциди, масовни бомбардирања (без меѓународни договори за воздушни напади), масакри, од болести поради недостапност на здравствена заштита или од глад.

Германија, под водство на Хитлер, и нејзините сојузници користеле биолошко и хемиско оружје против цивилите и ги праќале во концентрациони логори, каде се

случувале некои од најстрашните злосторства. Тие биле одговорни за Холокаустот, во кој биле убиени околу 6 милиони Евреи, 2,7 милиони Полјаци и околу 4 милиони други цивили кои ги сметале за „недостојни за живот“. Меѓу нив биле лица со инвалидитет, ментално заостанати лица, советски воени заробеници, хомосексуалци, Јаховини сведоци и други кои биле означени како такви. Покрај концентрационите логори, постоеле и логори на смртта каде што ги истребувале луѓето. Цивилите исто така биле користени како робови, при што околу 12 милиони луѓе од Европа биле принудени да работат во земјоделството и индустријата.

Јапонија, сојузник на Германија, исто така имала логори за воени заробеници во кои загинал голем број луѓе. Од друга страна, во СССР, ГУЛАГ бил еден од најпознатите симболи на кршење на човековите права. ГУЛАГ бил термин за низа концентрациони логори каде што биле затворани политичките противници и воените заробеници. Внатре во нив се одвивале присилен труд, затворање, мачење и медицински експерименти.

Сите овие злосторства кои се случиле за време на Втората светска војна, поттикнале државниците да донесат нови правила. На 12 август 1949 година, во Женева биле усвоени и потпишани четири конвенции од оваа област:

1. Првата Конвенција за подобрување на положбата на ранетите и болните во вооружените сили за време на војна.
2. Втората Конвенција за подобрување на положбата на ранетите, болните и преживеаните морнари во вооружените сили на море.
3. Третата Конвенција за постапување со воените заробеници.
4. Четвртата Конвенција за заштита на цивилните лица во време на војна.[9]

3.1. КОНВЕНЦИЈА ЗА ПОДОБРУВАЊЕ НА ПОЛОЖБАТА НА РАНЕТИТЕ И БОЛНИТЕ ВО ВООРУЖЕНИТЕ СИЛИ ЗА ВРЕМЕ НА ВОЈНА

Оваа Конвенција претставува четврта ажурирана верзија на Женевската конвенција за ранетите и болните, по оние усвоени во 1864, 1906 и 1929 година. Таа содржи 64 члена кои обезбедуваат заштита за ранетите и болните, но и за медицинскиот

[9] Degan, Vladimir-Đuro. Međunarodno pravo. Zagreb, 2011. str. 803.

и верскиот персонал, медицинските единици и медицинскиот транспорт. Конвенцијата исто така признава познати амблеми. Има два прилога, кои содржат нацрт спогодба за болнички зони и модел на лична карта за медицински и верски персонал.[10]

Страните на оваа Конвенција се обврзаа да ја почитуваат. Конвенцијата ќе се применува во случај на објава на војна или било кој друг вооружен конфликт, како и во случаи на окупација на целото или дел од територијата на државата-членка на Конвенцијата.

Во случај на вооружен конфликт кој нема меѓународен карактер и кој ќе избие на територијата на една од високи странки потписнички, секоја страна во конфликтот е должна да ги применува најмалку следниве одредби:

1. Со лицата кои не учествуваат директно во непријателствата, вклучувајќи ги припадниците на вооружените сили кои се предале, како и оние кои се надвор од борбените дејства (hors de combat) поради болест, рани, лишување од слобода или друга причина, ќе се постапува со почит и хуманост, без какви било неповолни разлики засновани на раса, боја на кожа, вероисповед, уверувања, пол, потекло, имотно состојба или било кој друг сличен критериум.
   Во таа смисла, се забрануваат и остануваат забранети во секое време и на секое место следниве дејства:
   - Насилство против животот и телото, особено сите видови убиства, исечкување, окрутно постапување и мачење,
   - Земање на заложеници,
   - Повреди на личното достоинство, особено навредливи и понижувачки постапки,
   - Изрекување и извршување казни без претходно судење пред редовно основан суд, кој обезбедува сите судски гаранции признати како неопходни од цивилизирани народи.

[10] International Committee of the Red Cross (ICRC). Treaties, States Parties and Commentaries. Convention (I) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field. Geneva, 12 August 1949. URL: https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gci-1949

2. Ранетите и болните ќе бидат собраани и згрижени. Секој независен хуманитарен орган, како што е Меѓународниот комитет на Црвениот крст, може да им понуди свои услуги на страните во конфликтот.

Од друга страна, страните во конфликтот ќе се трудат со посебни спогодби да ги засилат сите или дел од останатите одредби на оваа Конвенција. Примената на претходните одредби не влијае на правниот статус на страните во конфликтот.[11]

Во членовите на Конвенцијата е вклучено дека таа се применува под надзор на сили за заштита и не ги спречува хуманитарните активности на која било хуманитарна организација. Во однос на ранетите и болните, треба да се постапува со почитување, без оглед на пол, раса, државјанство и други слични критериуми, а забрането е да се мачат, да им се прават медицински експерименти или да се изложуваат на било каква опасност. Ова се однесува на припадниците на вооружените сили, полицијата, ослободителни движења, членовите на екипажите, цивилни членови на екипажи и населението од неокупираните подрачја.

Страните во конфликтот треба да се грижат за регистрација и идентификација на ранетите, болните или мртвите лица и да се погрижат за погребот на починатите.

Медицинските единици и установи секогаш и под секоја цена мора да бидат заштитени и не смеат да бидат цел на напад. Ранетите, болните и персоналот треба да имаат обезбедена заштита. Санитарните служби се препознаваат по знакот на црвен крст на бело поле или се користат црвен полумесец.

Секој учесник во конфликтот мора да обезбеди спроведување на Конвенцијата. Високите странки потписнички се обврзуваат да преземат сите законодавни мерки потребни за утврдување соодветни казнени санкции против лицата кои извршиле или наредиле извршување на било која од тежките повреди на оваа Конвенција утврдени во следниот член.

Секој висок потписник на оваа Конвенција е обврзан да ги пронајде лицата осомничени дека извршиле или наредиле извршување на било која од тие тежки повреди

[11] Ženevske konvencije za zaštitu žrtava rata s dopunskim protokolima. Priredio Bakotić, Božidar. čl. 3. Narodne novine, Zagreb, 1994., str.2.

и треба да ги изведе пред своите судови, без оглед на нивното државјанство. Ако изберат, исто така може, според одредбите на нивното законодавство, да ги предадат тие лица за судење на друга висока страна потписник која е заинтересирана за нивното гонење, под услов таа висока страна располагала со фацијални докази.

Секој висок потписник на Конвенцијата ќе преземе неопходни мерки за спречување на сите дејства спротивни на одредбите на оваа Конвенција кои не се тешки повреди утврдени во следниот член. Обвинетите лица во секоја прилика ќе уживаат гаранции во однос на прописаното судење и одбрана, кои нема да бидат помали од оние предвидени со член 105. и следните од Женеевската конвенција за постапување со воени заробеници од 12 август 1949 година.[12]

3.2. КОНВЕНЦИЈА ЗА ПОДОБРУВАЊЕ НА ПОЛОЖБАТА НА РАНЕТИТЕ, БОЛНИТЕ И ПРЕЖИВЕАНИТЕ ОД БРОДОЛОМ ОД ВООРУЖЕНИТЕ СИЛИ НА МОРЕ

Со оваа Конвенција, заштитата на ранетите, болните и преживеаните од бродолом од вооружените сили на море првпат била регулирана со Женевската Конвенција. Претходно, правилата за заштита на ранетите, болните и преживеаните од бродолом за време на поморска војна биле утврдени во Хашките конвенции од 1889 и 1907 година, кои биле надградени со принципите на Женевската конвенција за ранетите и болните во поморската војна.

Оваа Конвенција содржи 63 членови. Покрај заштитата на ранетите, болните и преживеаните од бродолом од вооружените сили на море, члените обезбедуваат и специфична заштита за болнички бродови, спасувачки бродови на брег, медицински авиони и други медицински транспортни средства на море, како и за верски, медицински и болнички персонал кој ги извршува своите должности во поморски контекст. Конвенцијата исто така ги признава познатите амблеми. Има еден додаток кој содржи

[12] Ženevske konvencije za zaštitu žrtava rata s dopunskim protokolima. Priredio Bakotić, Božidar. čl. 49. Narodne novine, Zagreb, 1994., str. 22

модел на лична издадена лична карта за медицински и религиозен персонал поврзан со вооружените сили на море.[13]

Голем дел од оваа Конвенција е сличен на претходната, почнувајќи од првите три членови. Како и во претходната, се применува под надзор на сили за заштита и не ја спречува хуманитарната помош од која било хуманитарна организација. Болничките бродови, санитарниот транспорт и болничките установи сместени на брег секогаш мора да се почитуваат и да бидат обезбедени, тие не смеат да бидат нападнати, како и болничките простории на воените бродови. Заштитата на тие бродови престанува во моментот кога ќе започнат да се користат за извршување на непријателски активности. Иста заштита важи и за болничкиот и верскиот персонал на тие бродови.

„Припадниците на вооружените сили и другите лица, спомнати во следниот член, кои се наоѓаат на море и кои се ранети, болни или преживеале бродолом, ќе се почитуваат и штитат во секоја прилика, со подразбирање дека изразот 'бродолом' означува бродолом од било која причина, вклучувајќи принудно спуштање во море со авион или од него.

Со нив ќе се постапува хуманитарно и ќе се негуваат без никакво неповолно разликување врз основа на пол, раса, државјанство, вероисповед, политичко убедување или било кој друг сличен критериум. Строго се забранети сите напади на нивниот живот и личност, како и, меѓу другото, нивно убиство или истребување, подложување на мачење, извршување биолошки експерименти врз нив, намерно неотстранување на медицинска помош или нега или нивно изложување на опасност од зарази или инфекции поради тоа. Единствено, медицинските итни случаи можат да имаат предност во обезбедувањето на нега. Во однос на жените, ќе се постапува со сите должни почитувања на нивниот пол.“[14]

Секој учесник во конфликтот мора да ги извршува принципите на оваа Конвенција. Секое насилно користење на методи врз ранетите, болните, преживеаните од бродолом, персоналот, бродовите или објектите е строго забрането. Во случај на

[13] International Committee of the Red Cross (ICRC). Treaties, States Parties and Commentaries. Convention (II) for the Amelioration of the Condition of Wounded, Sick and Shipwrecked Members of Armed Forces at Sea. Geneva, 12 August 1949. URL: https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gcii-1949

[14] Ženevske konvencije za zaštitu žrtava rata s dopunskim protokolima. Priredio Bakotić, Božidar. čl. 12. Narodne novine, Zagreb, 1994., str. 38

кршење на принципите, странките се обврзани да преземат казнени санкции против лицата кои издале наредба или кои самите ја извршиле повредата на принципите на Конвенцијата и да ги изведат пред судовите.

3.3. КОНВЕНЦИЈА ЗА ПОСТАПУВАЊЕ СО ВОЕНИТЕ ЗАРОБЕНИЦИ

Оваа Конвенција ја заменува Договорот за воените заробеници од 1929 година. Таа содржи 143 членови, додека претходната верзија имала само 97. Потребата за преработка на Конвенцијата од 1929 година произлегува од повеќе аспекти, вклучувајќи ги и животните услови на лицата. Искуството покажало дека секојдневниот живот на затворениците зависел од толкувањето на општите прописи, па затоа некои прописи добиле попрецизен облик кој недостигал во претходните одредби. Текстот на Конвенцијата мора да биде објавен во сите воени кампови (член 41) и треба да биде разбирлив не само за властите, туку и за обичните читатели. Категориите на лица кои имаат статус на воен заробеник се проширени согласно со Женевските Конвенции I и II. Условите и местата за притвор се попрецизно дефинирани, особено во однос на работата на воените заробеници, нивните финансиски средства, помилувања и судски процеси што се водат против нив. Конвенцијата поставува принцип дека воените заробеници ќе бидат ослободени и вратени без одлагање по престанокот на воените дејства (член 118).[15]

Според оваа Конвенција, со лицата кои не учествуваат во војната и кои се надвор од војувалиштето ќе се постапува хуманитарно, без оглед на различните критериуми. Забрането е насилство против животот и телото, земање на заложеници, повреда на достоинството, изрекување и извршување казни без суд. Ранетите и болните мора да бидат згрижени и не се смее да им се забрани учеството на хуманитарни организации.

Лицата на кои се однесува оваа Конвенција се одредени во Член 4:

- Припадници на вооружените сили, милиција и доброволни одреди кои се дел од вооружените сили.

[15] https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gciii-1949

- Припадници на други милиции и други доброволни одреди, вклучувајќи членови на организирани движења на отпор.
- Припадници на редовните вооружени сили кои се заколнале на верност на некоја власт.
- Лица кои ги следат вооружените сили, а не им припаѓаат непосредно (членови на екипаж на воени авиони, воени дописници, добавувачи и др.).
- Членови на екипажот (команданти, пилоти, практиканти).
- Население на неокупирани територии.

Според Конвенцијата, воените заробеници се под власт на непријателската сила, а не на поединец. Тие можат да бидат предадени на друга сила само ако таа е страна во оваа Конвенција. Со заробениците мора да се постапува хуманитарно и еднакво за сите. Заробениците имаат право на почитување на нивната личност и чест, а секој незаконски акт или пропуст се смета за кршење на Конвенцијата.

Заробениците мора да бидат преместени во логори надвор од боиштето и секој од нив мора да даде лични информации при испитување, без каква било физичка или психолошка принуда. Личните работи и предмети со лична вредност останууваат во нивен посед и можат да бидат одземени само поради безбедност.

Други важни делови кои се регулирани со оваа Конвенција вклучуваат: интернирање на воените заробеници, сместување, исхрана и облека, хигиена и медицинска нега, санитарно и верско персонал кое им помага, верски, интелектуални и физички активности, дисциплина, чинови, преместување, работа, финансиски средства, однос со надворешниот свет и властите, казнени и дисциплински санкции, како и прекин на заробеништвото.

Конвенцијата предвидува во Член 126 дека претставниците или делегатите на заштитничките сили имаат право да ги посетуваат сите места каде што се наоѓаат заробениците. Исто така, им е дозволено да разговараат со заробениците. Ова е исто така дозволено и за делегатите на Меѓународниот комитет на Црвениот Крст.

Против лицата кои ќе извршат тешки повреди на оваа Конвенција, странките кои се договорници мора да преземат сите можни законодавни мерки. Тешките повреди вклучуваат убиство, мачење или нечовечко постапување.

3.4. КОНВЕНЦИЈА ЗА ЗАШТИТА НА ЦИВИЛИТЕ ВО ВРЕМЕ НА ВОЈНА

Пред 1949 година, претходните Конвенции се однесувале само на борците, а не и на цивилите. Во Хашките Конвенции од 1899 и 1907 година постоеле некои одредби за заштита на цивилите на окупираните територии и заштита од последиците на војната, но тие биле недостаточни за настаните кои следувале. Првата светска војна открила големи недостатоци, особено во однос на војувањето во воздухот и постапувањето со цивилите на непријателски и окупирани територии.

Првата организација која презела чекори во оваа насока бил Меѓународниот комитет на Црвениот крст во 1920-тите години, кој започнал со подготовка на нови одредби за заштита на цивилите во време на војна. На дипломатската конференција во 1929 година, заедно со ревизијата на Женевската Конвенција и создавањето на Конвенцијата за постапување со ранетите и болните, беше донесена препорака за проучување и склучување на конвенција за заштита на цивилите на непријателска и окупирана територија. Меѓународниот комитет на Црвениот крст подготвил нацрт на конвенција со 33 членови, кој бил прифатен во Токио во 1934 година на Меѓународната конференција на Црвениот крст и се нарекува "Токиски нацрт".

Токискиот нацрт требало да биде предаден на конференцијата планирана за 1940 година, но таа била одложена поради Втората светска војна, за време на која се покажале и потврдиле недостатоците на Конвенцијата која требала да ги заштити цивилите. Четири години по завршувањето на војната, била донесена новата Конвенција во Женеви, чија содржина голем дел се темели на искуствата и настаните од Втората светска војна. Таа се состои од 159 членови, кои не ги поништуваат одредбите од Хашката Конвенција, туку ги дополнуваат.

Општите одредби на оваа Конвенција се состојат од 12 членови и се слични на претходните конвенции во поглед на нејзината примена.

„Оваа Конвенција ги штити лицата кои се, во случај на конфликт или окупација, во било кој момент и на било кој начин под власт на страната во конфликт или окупациска сила, а не се државјани на таа страна. Конвенцијата не ги штити државјаните на државата која не е потписничка. Државјаните на неутрални држави кои се наоѓаат на територијата на воюваčка држава, како и државјаните на земја-соучесничка во војната,

не се сметаат за заштитени лица, сè додека државата на која припаѓаат има редовно дипломатско претставништво во државата на чие подрачје се наоѓаат.“[16]

Одредбите на дел II имаат, сепак, поширока примена, како што е определено во член 13. Лицата заштитени со Женевската Конвенција за подобрување на положбата на ранетите и болните во вооружените сили во време на војна од 12 август 1949 година, или Женевската Конвенција за подобрување на положбата на ранетите, болните и преживеаните морнари во време на војна од 12 август 1949 година, или Женевската Конвенција за постапување со воени заробеници од 12 август 1949 година, не се сметаат за заштитени лица согласно оваа Конвенција.

Според Конвенцијата, лицата кои го загрозуваат безбедноста на државата или постои сомнеж дека се занимаваат со активност која му штети на безбедноста, се лишени од правото на оваа Конвенција. Примената на оваа Конвенција престанува со општото престанување на воените операции, односно една година по престанокот на воените операции на окупираните територии. Контролата над нејзиното спроведување ја вршат заштитничките сили, а таа, како и претходните, не ги забранува хуманитарните активности.

Одредбите на Конвенцијата се однесуваат на целото население на земјите во конфликт, без разлика на раса, државјанство, вера и други критериуми. Оваа Конвенција овозможува страните во конфликт да создадат неутрални зони во региони каде се водат борби за заштита на ранетите, болните и лица кои не учествуваат во битките. Евакуациите на цивили се изведуваат со заеднички сили, а цивилните болници и персоналот мора да се почитуваат од секоја страна, како и конвоите со возила или болнички возови и авиони кои пренесуваат ранети и болни. Секој од учесниците мора да дозволи транзит на пратки со лекови, санитарни материјали и предмети за верски обреди наменети за цивили.

Зараснатите страни исто така се обврзани да се грижат за деца до 15 години, кои станаа сираци или се одвоени од своите семејства, во поглед на образование, воспитание

[16] Međunarodno javno pravo -izbor dokumenata-. Lapaš, Davorin; Šošić, Trpimir M.. Pravni fakultet, Zagreb, 2005. čl. str: 881

и прифат на неутрални територии. Страните во конфликтот се должни да им помогнат на луѓето да ги пронајдат своите семејства за повторно воспоставување контакт.

Конвенцијата ја регулира позицијата на заштитените лица и постапувањето со нив. "Заштитените лица имаат право на почитување на нивната личност, чест, семејни права, верски уверувања и обреди, навики и обичаи. Со нив ќе се постапува човечно и ќе бидат заштитени од било каков чин на насилство или заканување, навредувања и јавни поминувања. Особено ќе се заштитуваат жените од сите напади на нивната чест, а особено од силување, принудно вклучување во проституција или било која форма на повреда на доблест."[17]

3.5.ДОПОЛНИТЕЛЕН ПРОТОКОЛ НА ЖЕНЕВСКИТЕ КОНВЕНЦИИ ОД 12 АВГУСТ 1949 ГОДИНА ЗА ЗАШТИТА НА ЖРТВИТЕ НА МЕЃУНАРОДНИ ВООРУЖЕНИ КОНФЛИКТИ (ПРОТОКОЛ I) - УСВОЕН ВО ЖЕНЕВА, 8 ЈУНИ 1977 ГОДИНА

1. Високите страни потписнички се обврзуваат да го почитуваат овој Протокол и да го осигураат неговото почитување во сите околности.
2. Во случаи кои не се предвидени со овој Протокол или други меѓународни спогодби, цивилните лица и борците остануваат под заштита и владеење на принципите на меѓународното право што произлегуваат од утврдените обичаи, принципите на човечност и барањата на јавната свест.
3. Овој Протокол, кој ги дополнува Женевските конвенции од 12 август 1949 година за заштита на жртвите од војна, се применува во ситуации предвидени во член 2, кој е заеднички за тие Конвенции.
4. Ситуациите наведени во претходниот став вклучуваат вооружени конфликти во кои народите се борат против колонијалната доминација и странската окупација, како и против расистички режими во остварувањето на правото на народите на

[17] Međunarodno javno pravo -izbor dokumenata-. Lapaš, Davorin; Šošić, Trpimir M.. Pravni fakultet, Zagreb, 2005. čl. 27. str: 890

самоопределување, гарантирано во Повељата на Обединетите нации и во Декларацијата помеѓу државите согласно со Повељата на Обединетите нации.[18]

Протоколот се состои од 102 членови. За време на почетокот на конфликтот, заштитничките сили се должни веднаш да ја осигураат неговата примена. Во овој случај, заштитничка сила е државата која не е страна во конфликтот, а која е задолжена за функциите на основа на Конвенцијата и овој протокол, и која била назначена од една страна во конфликтот и прифатена од спротивната страна. Ако таа не е назначена, Црвениот крст ќе ги понуди своите услуги на страните во конфликтот.

Протоколот ги развива правилата на Првата и Втората Женевска конвенција за ранети, болни и преживеани од несреќи. Тој ја проширува заштитата на овие Женевски конвенции на медицинскиот персонал, опремата и залихите, како и на цивилите и транспортот, и детално ги регулира одредбите за медицински транспорт.

Третиот дел на Протоколот, почнувајќи од член 35, ги регулира методите и средствата на војување, статусот на борците и воените заробеници. Утврдува се забрани за перфидија — „поступки со кои се стекнува доверба на противникот со цел да се убеди дека тој има право на заштита или обврска да обезбеди заштита на основа на правилата на меѓународното право што се применуваат во вооружени конфликти, со намера таа доверба да се изневери“.

Со Протоколот се утврдуваат нови дефиниции на вооружените сили, борците и воените заробеници, шпионите и платениците. Четвртиот, најважен дел на протоколот е посветен на цивилното население. Уредена е општа заштита од последиците на непријателствата, дефинирани се напади, цивилно население, граѓански лица, цивилни објекти и цивилна заштита. Членовите 76, 77 и 78 се посветени на мерки за жените и децата, нивната заштита и почитување.

Петиот дел на Протоколот се однесува на неговото спроведување. Уредени се мерките за спроведување и активностите на Црвениот крст. Членовите ги утврдуваат правилата за неговото применување, спречување на повреди на Протоколот,

[18] Međunarodno javno pravo -izbor dokumenata-. Lapaš, Davorin; Šošić, Trpimir M.. Pravni fakultet, Zagreb, 2005. čl. 1. str. 940.

должностите и одговорностите. Овој Протокол има дополнителен прилог — Правилник за идентификација.

„1. Со правилата за идентификација во овој прилог се спроведуваат соодветните одредби на Женевските конвенции и Протоколите; нивната цел е да се олесни идентификацијата на персоналот, материјалот, единиците, транспортните средства и инсталациите заштитени со Женевските конвенции и Протоколите.

2. Тие правила сами по себе не воспоставуваат правото на заштита. Тоа право се уредува со соодветните членови на конвенциите и протоколите.

3. Надлежните власти можат во секое време, во согласност со одредбите на Женевските конвенции и Протоколите, да уредат користење, истакнување, осветлување и можност за детекција на знаците и сигналите за распознавање.

4. Се повикуваат високите страни потписнички, а особено страните во конфликтот, да се согласат за дополнителни или други сигнали, средства или системи за идентификација и да ги користат во целост технолошките достигнувања на ова поле.“[19]

Протоколот ги регулира:

- Видовите и изгледот на личните карти,
- Знаците за распознавање (крст, полумесец, лав и сонце) црвена боја на бело поле и нивната употреба,
- Сигналите за распознавање (светлосни, радио сигнали, електронска идентификација),
- Комуникации (планови на летови, радио, меѓународни кодови, други средства за комуникација).

[19] Međunarodno javno pravo -izbor dokumenata-. Lapaš, Davorin; Šošić, Trpimir M.. Pravni fakultet, Zagreb, 2005.

3.6. ДОПОЛНИТЕЛЕН ПРОТОКОЛ НА ЖЕНЕВСКИТЕ КОНВЕНЦИИ ОД 12 АВГУСТ 1949 ГОДИНА ЗА ЗАШТИТА НА ЖРТВИТЕ НА НЕМЕЃУНАРОДНИ ВООРУЖЕНИ КОНФЛИКТИ (ПРОТОКОЛ II) - УСВОЕН ВО ЖЕНЕВА, 8 ЈУНИ 1977 ГОДИНА

1. Овој протокол, со кој се развива и дополнува членот 3 кој е заеднички за Женевските конвенции од 12 август 1949 година без да се менуваат постоечките услови за неговата примена, се применува на сите вооружени конфликти кои не се опфатени со членот 1 на Дополнителниот протокол на Женевските конвенции од 12 август 1949 година за заштита на жртвите на меѓународни вооружени конфликти (Протокол I) и кои се одвиваат на територијата на висока страна-потписничка помеѓу нејзините вооружени сили и отцепените вооружени сили или други организирани вооружени групи кои, под одговорно командување, остваруваат контрола врз дел од нејзината територија која им овозможува спроведување континуирани и координирани воени операции и примена на овој Протокол.
2. Овој Протокол не се применува на ситуации на внатрешни немири и напнатости, како што се побуни, изолирани и спорадични акти на насилство, или други акти на слична природа кои не се сметаат за вооружен конфликт.[20]

Протоколот се состои од 28 членови. Од првиот член се гледа дека единствената одредба која се применувала на немеѓународни вооружени конфликти била содржана во член 3 од сите Женевски конвенции. Целта на овој Протокол е да ги прошири правилата и на внатрешни вооружени конфликти. Со него е регулирана грижата за децата и човечноста во однесувањето со лицата, при што се забрануваат:

- Насилство против животот, здравјето и физичкото или менталното благосостојба на лицата, особено убиство и окрутни постапки, како што се мачење, обезличување или било каква форма на физичко казнување,
- Колективни казни,
- Земање на заробеници,
- Терористички акти,

[20] Međunarodno javno pravo -izbor dokumenata-. Lapaš, Davorin; Šošić, Trpimir M.. Pravni fakultet, Zagreb, 2005.

- Повреди на личното достоинство, особено навредливи и понижувачки постапки, силување, принудна проституција и било која форма на повреда на моралот,
- Робство и трговија со робови во сите форми,
- Кражби,
- Закана за извршување на било кој од горенаведените акти.

Дополнети се и односите со лица лишени од слобода (интернирани или затворени) и казнени прогонства за лица поврзани со вооружените конфликти.

Дел од Протоколот додава одредби кои се однесуваат на ранетите, болните и преживеаните. Регулирани се нивната заштита и нега, нивното пронаоѓање, заштита на санитарниот и верскиот персонал и знаците за препознавање.

Последниот дел пред Завршните одредби ја регулира заштитата на цивилното население. Дефинирана е нивната заштита, заштита на добра, инфраструктура, културни добра, присилно раселување на граѓански лица и општествени организации кои обезбедуваат помош.

3.7. ДОПОЛНИТЕЛЕН ПРОТОКОЛ НА ЖЕНЕВСКИТЕ КОНВЕНЦИИ ОД 12 АВГУСТ 1949 ГОДИНА ЗА ДОПОЛНИТЕЛЕН ЗНАК ЗА ПРЕПОЗНАВАЊЕ (ПРОТОКОЛ III) - УСВОЕН ВО ЖЕНЕВА, 8 ДЕКЕМВРИ 2005 ГОДИНА

Третиот дополнителен протокол на Женевските конвенции се состои од 17 членови. Во него е утврдено дека медицинскиот и верскиот персонал кој врши хуманитарни активности може да користи нов знак за препознавање познат како „црвен кристал“.

1. Овој протокол, покрај знаците за препознавање утврдени со Женевските конвенции и за исти цели, признава дополнителен знак за препознавање. Знаците за препознавање ќе уживаат ист статус.
2. Овој дополнителен знак за препознавање, кој се состои од црвен квадратен рамки во форма на квадрат на бело поле, поставен на еден свој врв, ќе биде усогласен

со сликата во Прилогот на овој Протокол. Овој знак за препознавање во овој Протокол се нарекува „знак на третиот протокол“.

3. Условите за употреба и почитување на знакот на третиот протокол се идентични на оние за знаците за препознавање утврдени со Женевските конвенции и, кога се применливи, со Дополнителните протоколи од 1977 година.
4. Санитетските служби и верскиот персонал на вооружените сили на високите договорни страни може, без да влијае на нивните постоечки знаци, привремено да користат било кој знак за препознавање наведен во став 1 на овој член, ако тоа може да ја подобри заштитата.[21]
5.

3.8. РАБОТА НА МЕЃУНАРОДНОТО ХУМАНИТАРНО ПРАВО ПО ДОПОЛНИТЕЛНИТЕ ПРОТОКОЛИ УСВОЕНИ ВО ЖЕНЕВА 1977 ГОДИНА

1. **Конвенцијата за забрана или ограничување на употребата на одредени конвенционални оружја** кои се претпоставува дека се прекумерно штетни или дека имаат насумични ефекти, обично се нарекува Конвенција за одредено конвенционално оружје. Таа е позната и како Конвенција за нехумано оружје. Оригиналната Конвенција стапи на сила во 1981 година и имала 3 протоколи, кои бараат ограничување на употребата на одредени видови оружје кои предизвикуваат големи повреди. Протоколите се однесуваат на: незабележителни фрагменти (I), забрана или ограничување на употребата на мини, замки и други уреди (II) и забрана или ограничување на употребата на запаливи оружја (III). Четвртиот Протокол за ослепувачко ласерско оружје (IV) беше додаден во 1995 година, додека вториот Протокол беше надополнет и усвоен во 1998 година. Последниот Протокол за експлозивни остатоци од војната (V) стапи на сила во 2006 година.[22]

[21] Zakon o potvrđivanju Dopunskog protokola Ženevskim konvencijama od 12. kolovoza 1949. o dodatnom znaku raspoznavanja (Protokol III.). NN 4/2007. Članak 2. URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/2007_04_4_50.html

[22] The Convention on Certain Conventional Weapons.
URL:
https://www.unog.ch/80256EE600585943/(httpPages)/4F0DEF093B4860B4C1257180004B1B30?OpenDocument

2. **Конвенцијата за правата на децата** е меѓународен документ усвоен на главната сесија на Обединетите нации на 20 ноември 1989 година и содржи универзални стандарди кои државите странки на конвенцијата (т.е. оние кои ја потпишале и ратификувале) мора да ги гарантираат на секое дете. Конвенцијата се фокусира, пред сè, на обврските на возрасните во однос на децата, како и на обврските на различни социјални фактори во заштита на децата. Ова е прв документ во кој детето се гледа како субјект со права, а не само како личност која треба посебна заштита. За разлика од Декларацијата за правата на детето (1959), која има морална сила, Конвенцијата за правата на децата е правен акт кој има законска сила и ги обврзува страните на придржување кон нејзините одредби. Конвенцијата вклучува право на надзор на примената во државите кои ја прифатиле и ратификувале. Конвенцијата е уникатна затоа што е:

   - **Сеопфатна и единствена** во обезбедувањето на цивилни, политички, економски, социјални и културни права на децата;
   - **Универзална и применлива** на сите деца, во сите ситуации, во скоро сите заедници на народите;
   - **Безусловна** и бара од владите со ограничени ресурси да преземат активности во заштита на правата на децата;
   - **Холистичка**, што значи дека ги заговара правата како неделиви и меѓусебно зависни и важни.[23]

3. **Договорот за трговија со оружје** е меѓународен договор кој ја регулира меѓународната трговија со конвенционално оружје и се стреми да спречи и елиминира недозволена трговија и пренасочување на конвенционално оружје преку воспоставување меѓународни норми. Овој договор придонесува за меѓународниот мир, безбедност и стабилност, намалување на човечката патња, промовирање на соработка, транспарентност и одговорно дејствување на меѓународната заедница. Договорот стапи на сила на 24 декември 2014 година и во моментов има 130 држави потписнички. Други значајни потпишани договори или протоколи се:

[23] Konvencija o pravima djeteta. UNICEF.
URL: https://www.unicef.hr/wp-content/uploads/2017/05/Konvencija_20o_20pravima_20djeteta_full.pdf

- Конвенцијата за забрана на развој, производство, складирање и употреба на хемиско оружје и нивно уништување (1993);
- Конвенцијата за забрана на употребата, складирање, производство и пренос на противпешачки мини и нивно уништување (1997);
- Римскиот статут на Меѓународниот кривичен суд (1998);
- Изборниот протокол на Конвенцијата за правата на децата за вклучување на деца во вооружени конфликти (2000);
- Амандман на членот I. CCW од 1980 (2001);
- Меѓународната конвенција за заштита на сите лица од присилен исчезнување (2006);
- Конвенцијата за касетно оружје (2006).

4. МЕЃУНАРОДНИ ПРАВИЛА ЗА ВОДЕЊЕ НА ВОЈНИ

Меѓународното хуманитарно право (МХП), познато и како меѓународни правила на војување, претставува збир на норми кои утврдуваат кои средства и методи на војување се дозволени во ситуации на вооружен конфликт. Неговата основна цел е да ја регулира динамиката на конфликтите, балансирајќи ја воената неопходност со принципите на хуманост.

Овие правила се универзално прифатени, при што Женевските конвенции – клучен елемент на МХП – се ратификувани од сите 196 држави во светот, што претставува редок степен на меѓународна поддршка. Како резултат, обврската за почитување на овие правила важи како за државните воени сили, така и за недржавните вооружени групи.

Доколку правилата не се почитуваат и се случат прекршувања, постојат правни последици. Воените злосторства се предмет на истраги од страна на националните органи и меѓународните судови, а одговорните лица можат да се соочат со кривична одговорност.

За да се обезбеди заштита на цивилите и цивилната инфраструктура, сите страни во конфликтот се должни да разликуваат меѓу борците и цивилното население, како и меѓу воените цели и цивилните објекти. Воените операции треба да бидат насочени исклучиво кон легитимни воени цели, бидејќи единствената оправдана цел во војна е ослабување на непријателските воени сили.

Основни принципи на војување:

- Напади може да се извршуваат само врз воени цели.
- Доколку воените операции предизвикуваат значителни и несразмерни последици врз цивилното население, тие се забранети.
- Дури и кога не се очекува прекумерно влијание врз цивилите, мора да се преземат сите можни мерки за претпазливост со цел да се минимизираат евентуалните штети.

4.1.ОПРЕДЕЛУВАЊЕ НА ЛЕГИТИМНИ ВОЕНИ ЦЕЛИ

Определувањето на воените цели е клучен аспект на правото на војување, особено при префрлањето на фокусот од генералната забрана за напади врз населени места кон принципот дека само воени цели смеат да бидат нападнати. Принципот на дистинкција, кој бара разликување меѓу цивилни и воени објекти, би бил безвреден доколку не постои јасна дефиниција за тоа што претставува воена цел.

Во рамките на Меѓународното хуманитарно право (МХП), цивилните објекти е релативно лесно да се дефинираат, но статусот на еден објект како воена цел зависи од неговата намена во рацете на непријателот или неговата потенцијална употреба од страна на напаѓачот, а не само од неговата основна природа. Ова значи дека, освен објектите со посебна заштита, речиси секој предмет може да стане воена цел во одредени околности. Иако исцрпна листа на воени цели би помогнала во имплементацијата на правилата, нејзиното создавање е невозможно, па затоа дефинициите најчесто остануваат општи.

Протокол I од Женевските конвенции ја дефинира воената цел преку член 52, став 2, кој утврдува дека објектот мора да исполнува два критериуми за да биде сметан за легитимна воена цел:

1. **Придонес кон воената акција** – Објектот, според својата *природа, локација, цел или употреба*, мора ефективно да придонесува кон воените операции на непријателот.

    - *Природата* на објектот се однесува на неговата основна функција.

    - *Локацијата* може да го направи објектот воена цел доколку се наоѓа во стратешки значајно подрачје. Некои држави сметаат дека цела област може да биде воена цел доколку нејзиното уништување или заземање носи јасна воена предност.

    - *Целта* на објектот се однесува на неговата планирана иднина употреба од страна на непријателот, заснована на разумни претпоставки.

- *Употребата* се однесува на моменталната функција на објектот. На пример, фабрики за оружје или индустрии кои произведуваат суровини за воена индустрија најчесто се сметаат за воени цели.

2. **Воена предност** – Уништувањето, зафаќањето или неутрализацијата на објектот мора да донесе конкретна воена предност. Според толкувањата на некои држави, оваа предност треба да се проценува во контекст на нападот како целина, а не само врз основа на поединечни акции. Воената предност не треба да се поврзува со пошироки политички цели, туку единствено со ослабнување на воениот капацитет на непријателот.

Дополнително, двата критериуми мора да бидат исполнети *во конкретните околности*. Без ова ограничување, секој објект би можел теоретски да стане воена цел во иднина, што би го поткопало принципот на дистинкција.

Со употребата на термини како „ефективен придонес“ и „дефинитивна воена предност“, авторите на Протокол I настојувале да спречат премногу широко толкување на поимот воена цел. Сепак, практичната примена на овие критериуми останува предмет на контроверзии.

4.2. ЗАБРАНЕТИ СРЕДСТВА ЗА ВОЈУВАЊЕ

Со Дополнителниот протокол I од 1977 година, се утврдени четири клучни правила кои го ограничуваат користењето на одредени средства и методи во војувањето, што денес претставуваат темелни принципи во современото меѓународно хуманитарно право:

- Во секој вооружен конфликт, примената на средства и методи за војување е ограничена (член 35, став 1);

- Забрането е користење на борбени методи и средства кои предизвикуваат прекумерни повреди и непотребно страдање (член 35, став 2);

- Не е дозволено користење на методи и средства за војување кои можат да предизвикаат обемни, долготрајни и сериозни оштетувања на животната средина (член 35, став 3);

- Забрането е користење на средства и методи за борба кои не прават разлика помеѓу воени цели и цивили или цивилни објекти (член 51, став 4 и 5), односно средства кои се недискриминаторски.

Принципот на дистинкција е еден од основните принципи во хуманитарното право. Овој принцип бара разликување помеѓу борбените сили и воените цели од една страна, и цивилите и цивилните објекти од друга страна. Според меѓународното хуманитарно право, строго се забрануваат напади кои не можат да направат таква разлика. Недискриминирачките напади ги вклучуваат оние кои користат средства или методи за борба што не можат да бидат насочени кон конкретна воена цел или чии последици не можат да бидат ограничени согласно меѓународното хуманитарно право. Овие напади, поради нивната природа, водат кон истовремено погодување на воени и цивилни цели.

Прекумерни повреди и непотребни страдања настануваат кога последиците од одредени методи и средства за војување се несразмерно потешки во однос на правно дозволената воена предност што може да се постигне со нив. Единствената легитимна цел на војувањето е да се ослаби непријателската воена моќ. Поради тоа, државите не смеат да користат оружје што не може да направи разлика помеѓу цивилни и воени цели. Со други зборови, забрането е користење на недискриминаторски оружја, што вклучува оружја кои не можат да се насочат кон одредена воена цел или чии ефекти не можат да бидат ограничени согласно меѓународното хуманитарно право.

Следниве категории на оружје обично се класифицираат како неселективни и недискриминаторски:

- Оружја чија употреба е предмет на забрана согласно меѓународни договори, поради нивните неконтролирани ефекти: противпешадиски нагазни мини, бомби со балонско пренесување, биолошко и хемиско оружје, како и касетна муниција.

- Оружја чие користење не е формално забрането со меѓународни договори, но кои имаат потенцијално неселективни ефекти, како што се запаливи оружја,

нуклеарно оружје, мини воопшто, ракети со неселективно дејство, како што се Катјуша и V2 ракети.

Покрај Женевските конвенции, во продолжение ќе бидат наведени и други меѓународни документи кои забрануваат одреден вид на оружје и видот на оружје:

- Експлозивни куршуми **(Обичајно меѓународно хуманитарно право, правило 78)**
- Куршуми дум-дум **(Обичајно меѓународно хуманитарно право, правило 77)**
- Конвенција за одредено конвенционално оружје **(1980 година)**
- Мини **(Обичајно меѓународно хуманитарно право, правила 80-83)**
- Запаливи оружја **(Обичајно меѓународно хуманитарно право, правила 84-85)**
- Фрагменти кои не можат да се откријат **(Обичајно меѓународно хуманитарно право, правило 79)**
- Заслепувачки оружја **(Обичајно меѓународно хуманитарно право, правило 86)**
- Експлозивни остатоци од војната **(Протокол V кон Конвенцијата од 1980 година)**

Конкретни меѓународни документи:

- **Протокол за забрана или ограничување на употребата на мини, изненадувачки мини и други направи** (Протокол II кон Конвенцијата од 1980 година, изменет на 3 мај 1996 година)
- **Конвенција за забрана на употреба, складирање, производство и пренос на противпешадиски мини и за нивно уништување** (18 септември 1997 година)
- **Протокол III кон Конвенцијата од 1980 година за забрана или ограничување на употребата на запаливи оружја**
- **Протокол IV за заслепувачки ласерски оружја** (Конвенција од 1980 година)

- **Конвенција за касетна муниција** (30 мај 2008 година)
- **Женевски Протокол за забрана на употреба во војна на задушливи, отровни или слични гасови и бактериолошки средства** (1925 година)
- **Конвенција за забрана на развој, производство, складирање и употреба на хемиските оружја и нивно уништување** (1993 година)
- **Конвенција за забрана на биолошко оружје** (1972 година)
- **Декларација на ОН за забрана на употребата на нуклеарно оружје** (1961 година)
- **Договор за забрана на експерименти со нуклеарно оружје во атмосферата, космосот и под вода** (1963 година)
- **Договор за мирољубиво користење на космосот** (1967 година)
- **Договор за неширење на нуклеарното оружје** (1968 година)
- **Договор за сеопфатна забрана на нуклеарни проби** (1996 година)
- **Меѓународна конвенција за сузбивање на акти на нуклеарен тероризам** (2005 година)
- **Договор за забрана на нуклеарното оружје** (2017 година - сè уште не е влезен во сила)

4.3. ЗАБРАНЕТИ МЕТОДИ ЗА ВОЈУВАЊЕ

Методите на војување се однесуваат на начинот на кој се користат оружјето и тактиките во вооружен конфликт. Овој поим не вклучува полициски постапки. Изборот на методите за војување е ограничен според основните правила на меѓународното хуманитарно право (МХП), кое забранува употреба на методи што предизвикуваат прекумерни повреди, непотребни страдања, значителни еколошки оштетувања и недискриминаторски напади (членови 35 и 51 од Дополнителниот протокол I од 1977).

Во договорите за МХП, изразот „методи на војување“ често се споменува заедно со „средства за војување“. Член 35 од Дополнителниот протокол I утврдува основни правила за нивно користење, додека член 36 предвидува обврска за проценка на нови оружја, методи или средства на војување.

Тактиките и стратегиите во вооружен конфликт мора да се усогласат со основните принципи на МХП: воена неопходност, хуманост, пропорционалност и ограниченост. Главните принципи кои ги регулираат методите и средствата за војување вклучуваат:

1. Единствената легитимна цел е неутрализирање на противничките борци.
2. Правото на избор на методи и средства на војување не е неограничено.
3. Забрането е користење на методи што предизвикуваат прекумерни повреди или непотребно страдање.
4. Новите методи и средства мора да бидат проценети за нивната усогласеност со меѓународното право.

Забранетите методи на војување вклучуваат:

- Перфидност (лажно преговарање, злоупотреба на заштитни знаци и симболи, изигрување на довербата на ранети или болни борци);
- Терор и принуден глад како методи на борба;
- Репресалии против цивили и неселективни напади;
- Грабеж, земање заложници и користење на цивили за воени предности;
- Несоодветна употреба на заштитни знаци и симболи;
- Напади врз војници кои се спуштаат со падобран поради нужност.

За разлика од перфидноста, воените лукавства се дозволени тактики на измама кои имаат за цел да го наведат противникот на погрешни одлуки.

4.4. РЕСТРИКЦИИ И ЗАБРАНИ ЗА УПОТРЕБА НА ОРУЖЈА СПОРЕД ОБИЧАЈНОТО МЕЃУНАРОДНО ПРАВО

При одлучување за употребата на специфични оружја, државите се должни да ги земат предвид постојните забрани и ограничувања што се однесуваат на оружјето, средствата и методите на војување. Според истражувањето на Меѓународниот комитет на Црвениот крст (МКЦК) за обичајното меѓународно хуманитарно право, овие ограничувања опфаќаат:

- Забрана за употреба на отрови и отровно оружје.
- Забрана за биолошко оружје.
- Забрана за хемиско оружје.
- Забрана за користење агенси за контрола на немири како средство за војување.
- Употребата на хербициди како средство за војување е ограничена и дозволена само во одредени околности.
- Забранета е употребата на куршуми што се распрскуваат или се шират во човечкото тело при удар.
- Забрането е користење противпешадиски куршуми што експлодираат при контакт со човечкото тело.
- Забрането е употребата на оружје што предизвикува фрагменти кои не можат да се детектираат со рендгенски зраци.
- Стапиците не смеат да бидат поврзани со предмети или лица што уживаат посебна заштита според меѓународното хуманитарно право, ниту со предмети што можат да привлечат цивили.
- При користење нагазни мини, мора да се преземат мерки за минимизирање на нивниот недискриминирачки ефект. По завршувањето на активните непријателства, страната што ги употребила овие средства е обврзана да ги отстрани, да ги неутрализира или да помогне во нивното отстранување.

- При употреба на запаливо оружје, мора да се преземат мерки за да се избегнат или барем да се сведат на минимум цивилните жртви, повредите на цивили и штетата врз цивилните објекти. Антипешадиската употреба на запаливо оружје е забранета.

- Забрането е користење ласерско оружје кое е специјално дизајнирано да предизвика трајно оштетување на видот како негова единствена или една од главните борбени функции.

5. МЕХАНИЗМИ ЗА ЗАШТИТА НА ЦИВИЛИТЕ ВО ВООРУЖЕНИ КОНФЛИКТИ

Цивилите најчесто го сносат товарот на вооружените конфликти. Сè почесто, воените дејствија се водат во урбани подрачја, што предизвикува смрт и повреди кај

цивилите, уништување на домови и основна инфраструктура, како и прекин на основните услуги, како што се електричната енергија, водоснабдувањето, санитарните услови и здравствената заштита. Експлозивните напади во густо населени подрачја дополнително го зголемуваат ризикот за цивилите, оставајќи долготрајни последици врз физичкото и менталното здравје, како и врз нивната безбедност и благосостојба.

Активните борби можат да ги спречат луѓето да избегаат, додека хуманитарните организации кои се обидуваат да одговорат на овие кризи се изложени на ризик да бидат вовлечени во борбите – и понекогаш стануваат жртви на директни напади. Во исто време, недостатокот на соодветни мерки за заштита на цивилите од експлозивни напади ја влошува ситуацијата, што ја нагласува потребата од доследна примена на меѓународното хуманитарно право.

Различни хуманитарни механизми можат да бидат воспоставени за да обезбедат одредена заштита на цивилите и да ја олеснат хуманитарната помош. Овој магистерски труд претставува шест такви механизми: хуманитарни известувачки договори, евакуации, хуманитарни коридори, прекини на воените дејствија, заштитени зони и зони на забранети летови.

За секој од овие механизми, трудот ги анализира релевантните аспекти на меѓународното хуманитарно право и начинот на нивната примена во заштитата на цивилите. Посебно внимание се посветува на правните обврски на завојуваните страни, предизвиците во спроведувањето на овие механизми и нивната улога во минимизирањето на ризиците од експлозивни напади врз цивилното население.

- **Хуманитарните известувачки договори** се доброволен систем во кој хуманитарните организации на структуриран начин споделуваат информации со завојуваните страни за локациите на објектите кои ги користат за нивните операции и за нивните движења. Ваквите договори се од суштинско значење за заштитата на цивилите, особено во контекст на експлозивните напади, бидејќи им помагаат на завојуваните страни да ги идентификуваат објектите и движењата за кои биле известени, со цел да ги земат предвид во воените операции и да избегнат неселективни напади.
- **Евакуациите** се механизми за отстранување на луѓе од локации каде што тие се небезбедни, било затоа што се изложени на ризик од експлозивни напади и други

воени операции или затоа што немаат пристап до соодветна храна, вода и други основни добра и услуги. Евакуациите се особено важни за спасување на цивилите во области каде што активните борби вклучуваат употреба на експлозивно оружје.

- **Хуманитарните коридори** овозможуваат движење на цивили и други заштитени лица, како и испорака на хуманитарна помош. Обично се воспоставуваат за време на активни непријателства кога движењата се особено опасни поради ризикот од експлозивни напади. Овие коридори се клучен механизам за безбедно излегување на цивилите од области под напад и за обезбедување пристап до основни ресурси.
- **Прекините на воените дејствија** – познати и како примирја или паузи – се привремени прекини на активните воени дејствија. Тие можат да бидат со специфична хуманитарна цел, како што е безбедно евакуирање на цивили од зони каде што постои голема веројатност за експлозивни напади, или да бидат општи по природа, за да се овозможи испорака на хуманитарна помош.
- **Заштитените зони** се подрачја кои прифаќаат луѓе кои не учествуваат или повеќе не учествуваат директно во воените дејствија: цивили, ранети и болни борци, како и лицата кои се грижат за нив. Во контекст на експлозивни напади, овие зони претставуваат неопходна алатка за минимизирање на ризиците и обезбедување сигурно прибежиште за цивилите.
- **Зоните на забранети летови** се подрачја на воздушен простор каде што најголем дел од воздухопловите имаат забрана за летање. Тие биле воспоставени од Советот за безбедност на Обединетите нации во мал број случаи за да се заштитат цивилите од страна која им се заканува преку воздушни операции и за да се олесни испораката на хуманитарна помош. Во случаи кога воздушните напади вклучуваат експлозивно оружје, овие зони се критични за намалување на цивилните жртви.

Некои од овие механизми се меѓусебно поврзани и во практика е потребно да се воспостават заедно. На пример, за да се спроведе безбедна евакуација од зони под закана од експлозивни напади, потребно е да постои безбеден пат за движење на луѓето, како и прекин на воените дејствија.

Механизмите опишани во трудот не се нови. Но, нивната улога во заштитата на цивилите од експлозивни напади ја нагласува важноста на подобро разбирање на тоа

што тие претставуваат, што подразбира нивната имплементација во оперативна смисла и како тие се поврзани со меѓународното хуманитарно право.

5.1. ХУМАНИТАРНИ ИЗВЕСТУВАЧКИ ДОГОВОРИ

Хуманитарните известувачки договори претставуваат доброволен систем преку кој хуманитарните организации структурирано споделуваат информации со страните во вооруженият конфликт за локациите на објекти што ги користат за своите операции (како магацини и канцеларии) и за нивните движења (на пример, хуманитарни конвои).

Овие договори имаат за цел да ја намалат веројатноста за оштетување или уништување на хуманитарни објекти и да го минимизираат ризикот од повреди или загуби меѓу хуманитарните работници. Тие, исто така, придонесуваат за заштита на цивилното население, бидејќи хуманитарната помош е директно поврзана со нивниот опстанок во услови на конфликт.

Нотификациите, обично испраќани како GPS координати, им овозможуваат на завојуваните страни да ги земат предвид овие информации при изведувањето на воените операции, согласно обврските утврдени со меѓународното хуманитарно право (МХП). Ова ги обврзува страните во конфликтот да избегнуваат намерно или ненамерно таргетирање на хуманитарни објекти, особено во ситуации каде што експлозивните напади можат да предизвикаат масовна загуба на човечки животи.

Во случаите каде што страните изведуваат воздушни операции, ваквите договори добиваат дополнителна важност. Хуманитарните организации често користат визуелни ознаки, како што се црвениот крст или полумесечина, за да ги идентификуваат своите објекти. Овие ознаки се особено релевантни во заштитата од експлозивни напади, бидејќи служат како дополнителна мерка за спречување на инциденти.

Во правен контекст, хуманитарните известувачки договори се еден од клучните механизми за заштита на цивилите од последиците на вооружените конфликти. Нивната имплементација е тесно поврзана со почитувањето на основните принципи на МХП, како што се пропорционалноста, разграничувањето и избегнувањето на непотребно страдање.

Меѓународното хуманитарно право хуманитарни известувачки договори

Меѓународното хуманитарно право (МХП) не ги споменува хуманитарните системи за известување. Тие се само механизам што може да им помогне на страните во вооружен конфликт да се придржуваат до МХП, но не влијаат на нивните обврски или на заштитата што им се обезбедува на цивилните објекти. Ниту, пак, ги менува правилата што ги регулираат хуманитарните операции за помош.

- **Обврски за разликување и верификација**

Принципот на разликување е во срцето на МХП. Тој бара од завојуваните страни да прават разлика меѓу цивили и борци, како и меѓу цивилни објекти и воени цели. Напади може да бидат насочени само против борци и воени цели.[24] За да ги исполнат овие обврски, завојуваните страни мора да преземат сè што е можно за да проверат дека целите што ги напаѓаат не се цивили или цивилни објекти. [25]Информациите што се обезбедени преку системите за известување не влијаат на овие обврски. Тие се само начин за олеснување на нивната имплементација. Важно е дека фактот што одреден објект не бил пријавен нема правни последици и не го доведува во прашање неговиот цивилен статус на никаков начин.

- **Цивилни објекти**

Најчесто, објектите што се пријавуваат се хуманитарни објекти и движења на хуманитарни возила и добра. Овие се цивилни објекти кои завојуваните страни се обврзани според МХП да ги почитуваат и заштитуваат. Тие не смеат да бидат цел на напад, а случајната штета на нив мора да се земе предвид во проценките на пропорционалноста. Нивната заштита произлегува од МХП. [26] Нема обврска за пријавување на објектите, а пријавувањето не е предуслов за заштита според МХП.

Цивилен објект може да стане воена цел и да ја загуби оваа заштита ако, поради неговата природа, локација, намена или употреба, тој дава ефективен придонес во воените дејствија, а неговото целосно или делумно уништување во постоечките

[24] Членови 48, 51 и 52 на Дополнителен протокол I, и Член 13 на Дополнителен протокол II на Женевските конвенции за заштита на жртвите од неинтернационални вооружени конфликти од 8 јуни 1977 година.
[25] Член 57(2)(a)(i) на Дополнителен протокол I.
[26] Членови 51 и 52 на Дополнителен протокол I, и Член 13 на Дополнителен протокол II.

околности нуди конкретна воена предност. [27] Во случај на сомнеж дали објект што нормално служи за цивилни цели се користи за ефективен придонес во воените дејствија, треба да се претпостави дека не се користи на тој начин и, следствено, не претставува воена цел. [28]Пријавувањето не е гаранција од страна на оној што пријавува дека пријавените објекти не се или нема да бидат користени за воени цели во иднина. Ниту, пак, оној што пријавува е обврзан да обезбедува информации за воените дејствија во близина на пријавените објекти кои можат да влијаат на нивниот цивилен статус. Одредувањето дали одреден објект станал воена цел останува одговорност на завојуваните страни. Покрај тоа, обезбедувањето на такви информации, кои би можеле да помогнат во воените операции, може да ја поткопа неутралноста на актерот што пријавува.

- **Хуманитарен персонал**

Движењата на хуманитарните конвои, кои вклучуваат персонал, обично се пријавуваат, исто како и статичните објекти каде што работи персоналот. Персоналот на хуманитарните организации се цивили. Како такви, Меѓународното хуманитарно право (МХП) бара тие да бидат почитувани и заштитени. Тие не смеат да бидат цел на напад, а нивната случајна смрт или повреда мора да се земе предвид во проценките на пропорционалноста. Како и сите цивили, тие се заштитени освен доколку и за оној временски период кога директно учествуваат во непријателствата. Заштитата на хуманитарниот персонал произлегува од МХП. Повторно, пријавувањето не е предуслов за заштита.[29]

- **Медицински објекти**

Медицинските хуманитарни организации, како Лекари без граници (MSF), исто така ги пријавуваат медицинските објекти што ги управуваат (болници, пунктови за прва помош, диспанзери и сл.). Пријавувањето има за цел да ја зголеми безбедноста на објектите, медицинскиот персонал и пациентите. Лекари без граници може да ги пријави и објектите што ги поддржува, но кои ги управуваат други актери, како што се националните министерства за здравство, доколку тие се согласат со тоа. Се случувало

[27] Член 53 на Дополнителен протокол I.
[28] Член 52 на Дополнителен протокол I.
[29] Членови 51 и 71 на Дополнителен протокол I, и Член 13 на Дополнителен протокол II.

таква согласност да не биде дадена затоа што актери поддржани од MSF се плашеле дека тоа би довело до таргетирање на нивните објекти. Медицинските објекти уживаат специјална заштита според МХП. Завојуваните страни мора да ги почитуваат и заштитуваат, а објектите не смеат да бидат цел на напад. Оваа специјална заштита се губи ако медицинскиот објект се користи, надвор од својата хуманитарна функција, за извршување на дејствија што им штетат на непријателите. [30]Пред да се изгуби оваа специјална заштита, мора да се издаде предупредување, а доколку е соодветно, да се даде разумен рок за постапување според предупредувањето. Повторно, заштитата произлегува од МХП. Пријавувањето не е предуслов за заштита. Исто така, пријавувањето не е гаранција од страна на оној што ја обезбедува информацијата дека пријавените медицински објекти не се или нема да бидат користени во иднина за дејствија што му штетат на непријателот.

- **Пријавување на движењата**

Откако понудите за спроведување хуманитарни операции за помош ќе бидат прифатени од државата каде што операциите ќе се изведуваат, сите страни во конфликтот мора да дозволат и да го олеснат брзото и непречено движење на хуманитарните возила, залихи, опрема и персонал низ територијата што е под нивна контрола. [31]

Завојуваните страни имаат право да пропишат мерки за контрола на таквото движење. [32]Овие мерки служат за разни цели: им дозволуваат на страните да се уверат дека пратките за помош се исклучиво хуманитарни и може да спречат хуманитарните конвои да бидат загрозени од воени операции. Мерките за контрола може да вклучуваат барања хуманитарните конвои да се движат по одредени рути во одредени времиња за да се осигури дека тие не ги попречуваат воените операции и не се попречени од нив. Сепак, важно е што откако е дадена почетна согласност за работа, не е потребно да се добива одобрување за секоја активност или движење. Движењата на хуманитарниот персонал и залихи обично се пријавуваат како практичен начин за зголемување на нивната безбедност. Сепак, обезбедувањето такви пријавувања не смее да се претвори

[30] Членови 12 и 13 на Дополнителен протокол I, и Член 11 на Дополнителен протокол II.
[31] Членови 23 и 59 на Женевска конвенција IV од 1949 година за заштита на цивилите во време на војна, Членови 69 и 70 на Дополнителен протокол I, и Член 18(2) на Дополнителен протокол II.
[32]Член 23 на Женевска конвенција IV и Член 70(3) на Дополнителен протокол I.

во систем што практично ѝ дава на страната што прима известување овластување да го одобри или одбие секое движење. Тоа би ги изменило основните правила на МХП и би довело до доцнења. Пријавувањето не смее да се претвори во алатка за контрола на пристапот, наместо начин за олеснување на пристапот.

- **Пријавувањето не е гаранција за заштита**

Пријавувањето нема правни последици. Како што беше наведено, пријавувањето не е извор на заштита за објектите, персоналот или движењата. Повеќе е инструмент што им помага на страните во вооруженият конфликт да ја следат примена на МХП. Пријавувањето нема да промени законски статус на објектот или персоналот. Во секој случај, ако е неопходно, мора да се осигури дека пријавените цели не се нападнати и дека нивната заштита е потврдена со правото на меѓународно хуманитарно право.

5.2. ЕВАКУАЦИЈА

Евакуациите претставуваат организирани активности за преместување на лица заштитени со Меѓународното хуманитарно право (МХП) од места каде што се изложени на опасности, било поради воени операции или поради недостаток на соодветна храна, вода и други основни добра и услуги.

Терминот „евакуации“ се користи во колоквијален контекст за да опфати најмалку три различни начини на спроведување на овие релокации:

1. **Евакуации експлицитно предвидени со МХП** кои бараат од страните во вооружените конфликти да релокираат одредени категории заштитени лица во специфични околности, како што се ранети и болни членови на вооружените сили, како и воени заробеници. МХП ги поттикнува страните да го направат ова и во случај на категории особено ранливи цивили, кои се во опколени или обрачени подрачја.
2. **Ситуации кога цивили автономно се преместуваат** од подрачја погодени од воени судири (автономни евакуации).

3. **Ситуации кога хуманитарни организации спроведуваат организирани релокации на цивили и други заштитени лица**.

Покрај тоа, договорите на МХП користат терминот „евакуација“ и за исклучоци од забраната за присилно раселување на цивилите.

Важно е да се прави разлика меѓу овие различни видови евакуации, бидејќи основните правни обврски се различни, а исто така се јавуваат различни оперативни и политички предизвици. Кога станува збор за автономни евакуации и евакуации спроведени од хуманитарни организации, хуманитарните аранжмани разгледани во други делови на овој документ – особено хуманитарните коридори и хуманитарните прекини на огнот – играат централна улога во обезбедувањето на безбедно спроведување на релокациите.

Во контекст на мојата магистерска работа за заштита на цивилите од експлозивни напади, овие аспекти на евакуација добиваат уште поголема важност, бидејќи правилното спроведување на евакуациите, особено за време на активни конфликти, е клучно за намалување на цивилните жртви и изложеноста на ризици од експлозивни оружја.

Евакуации според одредбите на меѓународното хуманитарно право

Меѓународното хуманитарно право (МХП) предвидува евакуација на одредени категории лица за кои е потребна заштита во време на вооружени конфликти. Обврските на завојуваните страни, односно дали тие се должни да ги спроведат евакуациите или само да ги поттикнат и поддржат, зависат од специфичните категории на лицата за кои станува збор.

- **Ранети и болни членови на вооружените сили**

Првата Женевска конвенција ги обврзува завојуваните страни да ги идентификуваат, собираат и евакуираат ранетите и болните членови на вооружените сили од бојните полиња или други подрачја каде се извршуваат воени операции. Целта е да се обезбеди потребната медицинска грижа во побезбедни и соодветни услови. Оваа

обврска се однесува на сите ранети и болни, без оглед дали тие се дел од сопствените или непријателските вооружени сили.[33]

Страните во конфликтот се поттикнати да договараат прекини на огнот за да овозможат безбедна евакуација. Иако не е прецизирано кој точно треба да ги спроведе евакуациите, најчесто тоа го прави страната што има контрола врз ранетите. Во одредени случаи, евакуациите може да ги спроведат трети држави, членки на коалиција или хуманитарни организации.

- **Воени заробеници**

Третата Женевска конвенција обврзува државите што држат воени заробеници да ги евакуираат што е можно побрзо на места надвор од зоните на борбите. Основната причина е да се намали изложеноста на ризици од воени операции и да се обезбеди нивна заштита.[34]

Во ваквите евакуации, одговорноста за организација и безбедност останува целосно на силата што ги држи заробениците. Бидејќи преместувањето најчесто не вклучува територии под контрола на непријателот, обврските за хуман третман и заштита остануваат кај страната што ги спроведува евакуациите.

- **Евакуации од опколени или опсадени подрачја**

Иако Меѓународното хуманитарно право (МХП) поставува јасни обврски за евакуација на ранети и болни членови на вооружените сили и воени заробеници, тоа само ги поттикнува – но не ги обврзува – завојуваните страни да преземат слични мерки во корист на цивилите.

Четвртата Женевска конвенција бара од завојуваните страни да „се обидат“ да постигнат договори за евакуација и тоа само за одредени, особено ранливи категории на цивили – ранети, болни, изнемоштени и стари лица, деца и бремени жени – од опколени или опсадени подрачја. [35] Слично, Првата Женевска конвенција поттикнува завојуваните

[33] Член 15 на Женевска конвенција I од 1949 година за подобрување на состојбата на ранетите и болните во вооружените сили на терен.
[34] Член 19 на Женевска конвенција III од 1949 година за третман на воените заробеници.
[35] Член 17 на Женевска конвенција IV.

страни да склучат договори за евакуација на ранети и болни членови на вооружените сили од вакви подрачја.[36]

Дополнително, може да се постигнат договори за дозволување на медицински персонал и опрема да влезат во опсадените подрачја. [37]Ова, сепак, не претставува алтернатива за дозволување евакуација на ранетите и болните. Законот не прецизира кој може да биде медицински персонал: тоа може да биде воен медицински персонал или членови на хуманитарни организации. Прашања како времетраењето на престојот на медицинскиот персонал во опсадените подрачја треба да бидат разработени во договорите помеѓу завојуваните страни.

Заминувањето на цивилите од опсадените подрачја мора да биде доброволно, информирано и безбедно, како за време на самата евакуација, така и во понатамошните аранжмани за нивно засолнување.

Цивилите кои остануваат во опсадените подрачја не го губат својот статус и заштита. Воените дејства не можат да се спроведуваат под претпоставка дека секој кој одбива да биде евакуиран е борец. Правилата што ги регулираат хуманитарните активности за помош продолжуваат да важат за цивилите што остануваат.

Првата и Четвртата Женевска конвенција ги поттикнуваат завојуваните страни да постигнат договори за евакуации, но не прецизираат во каква форма треба да бидат тие договори ниту кои прашања треба да се адресираат. Ова остава значителна слобода на завојуваните страни и на другите актери кои може да бидат вклучени во изработката и спроведувањето на аранжманите, како што се неутрални посредници или хуманитарни организации.

Дополнително, овие договори може да го прошират опсегот на евакуации за да ги опфатат сите цивили, надвор од категориите наведени во Женевските конвенции. Нема причина евакуациите да се спроведуваат само од опсадени или опколени подрачја. Цивилите можат да бидат изложени на ризик ако се најдат во подрачја на борби поради напредување и промена на фронтовите. Во такви случаи, може да биде неопходно да се

[36] Член 15 на Женевска конвенција I.
[37] Член 15 на Женевска конвенција I и Член 17 на Женевска конвенција IV.

евакуираат за да се отстранат од опасноста и лишувањата предизвикани од воените операции.

На пример, во неделите непосредно по инвазијата на Русија на Украина во февруари 2022 година, украинските власти организирале и спровеле евакуација на околу 300.000 цивили.[38]

- **Неинтернационални вооружени конфликти**

Договорените правила кои се применуваат во неинтернационални вооружени конфликти изречно ги опфаќаат евакуациите само на две категории лица. Првата категорија ги опфаќа лицата лишени од слобода во врска со конфликтот, кои мора да бидат евакуирани доколку местата на нивно задржување станат изложени на особена опасност поради конфликтот, под услов евакуацијата да може да се изведе под соодветни услови на безбедност. [39] Втората категорија се однесува на децата.[40]

Меѓународното хуманитарно право, исто така, имплицитно ги опфаќа евакуациите. Заедничкиот член 3 од Женевските конвенции предвидува грижа за ранетите и болните, што ги вклучува и цивилите и борците. Оваа обврска може да се интерпретира како вклучување на нивната евакуација од опасните зони.

Понатаму, Заедничкиот член 3 ги поттикнува завојуваните страни во неинтернационалните вооружени конфликти да склучуваат посебни договори за примена на целосниот опсег на правилата кои важат за интернационални вооружени конфликти. Слично на интернационалните конфликти, каде меѓународното хуманитарно право ги поттикнува завојуваните страни да договорат аранжмани за евакуација на цивили и други заштитени лица, истата позиција важи и за неинтернационалните конфликти. Во овој контекст, договорите играат клучна улога во регулирањето на евакуациите.

Прашањата кои треба да се опфатат во овие договори и нивното решавање обично се слични во двата типа конфликти. Ова вклучува осигурување на доброволноста,

[38] https://reliefweb.int/report/ukraine/protection-cluster-recommendation-note-humanitarian-evacuations-civilians-ukraine
[39] Член 5(2)(ц) на Дополнителен протокол II.
[40] Член 4(3)(е) на Дополнителен протокол II.

информираноста и безбедноста за време на евакуацијата, како и гаранции дека лицата кои остануваат нема да го загубат својот статус или заштита.

Еве подобрен текст со граматички корекции и стилистички подобрувања, соодветен за магистерската теза која се однесува на заштитата на цивилите од експлозивни напади според меѓународното хуманитарно право:

- **Неинтернационални вооружени конфликти**

Договорените правила кои се применуваат во неинтернационални вооружени конфликти изречно ги опфаќаат евакуациите само на две категории лица. Првата категорија ги опфаќа лицата лишени од слобода во врска со конфликтот, кои мора да бидат евакуирани доколку местата на нивно задржување станат изложени на особена опасност поради конфликтот, под услов евакуацијата да може да се изведе под соодветни услови на безбедност. Втората категорија се однесува на децата.

Меѓународното хуманитарно право, исто така, имплицитно ги опфаќа евакуациите. Заедничкиот член 3 од Женевските конвенции предвидува грижа за ранетите и болните, што ги вклучува и цивилите и борците. Оваа обврска може да се интерпретира како вклучување на нивната евакуација од опасните зони.

Понатаму, Заедничкиот член 3 ги поттикнува завојуваните страни во неинтернационалните вооружени конфликти да склучуваат посебни договори за примена на целосниот опсег на правилата кои важат за интернационални вооружени конфликти. Слично на интернационалните конфликти, каде меѓународното хуманитарно право ги поттикнува завојуваните страни да договорат аранжмани за евакуација на цивили и други заштитени лица, истата позиција важи и за неинтернационалните конфликти. Во овој контекст, договорите играат клучна улога во регулирањето на евакуациите.

Прашањата кои треба да се опфатат во овие договори и нивното решавање обично се слични во двата типа конфликти. Ова вклучува осигурување на доброволноста, информираноста и безбедноста за време на евакуацијата, како и гаранции дека лицата кои остануваат нема да го загубат својот статус или заштита.

- **Евакуација на деца**

Договорните страни во вооружени конфликти често преземаат посебни мерки за заштита на децата поради нивната посебна ранливост. Меѓународното хуманитарно право го рефлектира овој пристап преку давање приоритет на децата за пристап до храна, медицинска грижа и други животоспасувачки производи.

Кога станува збор за евакуација на деца, постои потреба од внимателно балансирање меѓу заштитата од опасностите на воените операции и ризикот од прекинување на врските меѓу децата и нивните семејства, заедница и културен идентитет.

Дополнителниот протокол I од Женевските конвенции предвидува дека евакуациите на децата мора да бидат привремени и да бараат писмена согласност од родителите, законските старатели или – во нивно отсуство – лицата со примарна одговорност за грижата за децата. Евакуациите мора да бидат надгледувани од заштитни сили, со согласност од сите вклучени страни: државата која ги евакуира децата, државата која ги прима и државата на националност на децата.[41]

Во контекст на неинтернационалните вооружени конфликти, Дополнителниот протокол II бара преземање мерки – кога е можно и со согласност од родителите или старателите – за привремено отстранување на децата од подрачјата на борби на побезбедни места во рамките на истата држава. За време на ваквите евакуации, децата мора да бидат придружувани од лица кои се одговорни за нивната безбедност и благосостојба.[42]

Овие размислувања се дополнуваат со потребата за осигурување на безбедноста за време на движењето, како и почитување на хуманитарните принципи и правата на детето.

- **Евакуации како исклучок од забраната за присилно преселување**

Терминот „евакуација“ се користи и за означување на исклучоците од забраната за присилно преселување според Меѓународното хуманитарно право (МХП). Во услови на окупација, Четвртата Женевска конвенција ѝ дозволува на окупаторската сила да

[41] Член 78 на Дополнителен протокол I.
[42] Член 4(3)(e) Дополнителен протокол II.

спроведе целосна или делумна евакуација на одредена област доколку тоа е неопходно за безбедноста на населението или поради итни воени причини.[43] Овие евакуации мора да бидат привремени, при што преселените лица треба да бидат вратени веднаш по престанокот на непријателствата во областа.

Во случаите на окупација, евакуацијата на цивилите не смее да вклучува преселување на заштитените лица надвор од окупираната територија, освен ако тоа е неизбежно поради материјални ограничувања. [43] Сличен исклучок е предвиден и во случаи на неинтернационални вооружени конфликти. [44] За разлика од доброволните евакуации, овие евакуации не бараат согласност од цивилите кои се предмет на преселување.

Иако МХП не специфицира кој треба да ги спроведе овие евакуации, поставени се одредени стандарди. Преселувањето треба да се изведува во што е можно поповолни услови за хигиена, здравје, безбедност и исхрана. Исто така, потребно е да се обезбеди соодветно сместување за преселените лица, а членовите на исто семејство не смеат да бидат разделени.

Како и кај сите евакуации, потребно е да се преземат мерки за претпазливост со цел да се избегне доведување на цивилите во дополнителна опасност. Идеално, завојуваните страни би требало да постигнат договори за привремен прекин на непријателствата со цел овозможување на безбедно движење на цивилите. Без оглед на тоа дали е постигнат ваков договор, цивилите не смеат да бидат цел на напади, а нивното движење не смее да се злоупотребува за заштита или попречување на воени операции.[45]

- **Автономни евакуации**

Почести од евакуациите предвидени со Меѓународното хуманитарно право (МХП), се ситуациите кога цивилите автономно ги напуштаат своите домови за да избегнат опасности поврзани со воените операции, нарушен пристап до средства за живот и основни добра и услуги.

[43] Член 49(2) на Женевска конвенција IV.
[44] Член 17 на Дополнителен протокол II.
[45] Член 51(7) на Дополнителен протокол I.

Овие движења, вообичаено, не се организирани. Цивилите се потпираат на јавен превоз, ако тој е достапен, или користат сопствени возила и патуваат пеш. За зголемување на својата безбедност, тие можат да се движат за време на привремени прекини на непријателствата, ако такви се договорени, или да користат патишта што завојуваните страни ги сметаат за безбедни од воени операции.

Во одредени случаи, страната во конфликтот на чија територија се одвиваат движењата, иако не ја организира евакуацијата, може да обезбеди превоз за цивилите. На пример, во април 2022 година, Украина организираше дополнителни возови за евакуација на цивили од Донбас додека руските сили напредуваа.[46]

Сите овие движења се заштитени со општите правила на МХП, кои ја гарантираат безбедноста на цивилите. Овие правила ги вклучуваат:

- Забраната за напади врз цивили и цивилни објекти.
- Примената на принципот на пропорционалност.
- Обврската да се преземе постојана грижа за да се заштитат цивилите при спроведување на воени операции.

Особено важно е цивилите да не бидат спречени да заминат со цел нивното присуство да се искористи за заштита на воени цели или за фаворизирање или попречување на воени операции.

За време на битката за повторно заземање на Мосул во 2016–2017 година, цивилите кои се обидуваа автономно да се евакуираат се соочуваа со бројни пречки. Ирачката влада издаваше спротивставени упатства – дали да останат на место или да заминат. Коалицијата предводена од САД го олесни нивното движење со суспендирање на непријателствата во близина на излезните точки од градот. Сепак, Исламската држава ги миниираше патиштата и отвораше оган врз цивилите кои се обидуваа да побегнат.[47]

- **Евакуации спроведени од хуманитарни организации**

[46] https://www.france24.com/en/live-news/20220404-ukraine-governor-urges-evacuations-in-region-targeted-by-russia

[47] https://www.interaction.org/documents/protection-of-civilians-in-mosul-identifying-lessons-for-contingency-planning/

Во некои случаи, евакуации се спроведуваат од хуманитарни организации. Овие евакуации можат да вклучуваат транспортирање на мал број ранети и болни или големи релокации на цивили од зони на активни борби.

Иако МХП бара завојуваните страни да спроведуваат евакуации на одредени категории лица, тоа не се однесува на евакуациите организирани од хуманитарни организации, ниту ги обврзува да спроведуваат такви операции. Сепак, ако тие одлучат да организираат евакуации, уживаат заштита согласно општите правила на МХП, вклучително заштита на цивилите, како и на ранливите групи, како ранети и болни.

Организациите можат да имаат корист и од договорите склучени од завојуваните страни за хуманитарни коридори, како и од привремени примирја. Меѓутоа, одлуката за спроведување на евакуација често отвора сложени политички и оперативни предизвици за хуманитарните организации.

Од суштинско значење е да се избегне изложување на цивилите на дополнителни ризици, како експлозивни напади. Завојуваните страни се должни да обезбедат безбедни патишта за движење, да избегнуваат минирање на рутите за евакуација и да преземат мерки за заштита на цивилите од напади. Придржувањето кон овие правила е клучно за ефективна заштита на цивилите.

5.3.ХУМАНИТАРНИ КОРИДОРИ

Хуманитарните коридори се договорени маршрути за олеснување на движењето на цивили и други лица заштитени според меѓународното хуманитарно право, како и за доставување хуманитарна помош. Тие се воспоставуваат во ситуации на активни непријателства, каде што движењето е особено ризично и опасно.

Основната цел на хуманитарните коридори е да овозможат безбедно преминување на луѓето и хуманитарните добра. Нивните функции вклучуваат:

- Овозможување на цивили, како и ранети или болни лица, да ја напуштат одредена област, било автономно или како дел од евакуации организирани од завојуваните страни или хуманитарни организации.
- Овозможување на хуманитарни организации да пристапат до погодените популации.
- Овозможување на транспорт на хуманитарна помош, опрема и други неопходни ресурси до местата каде што се најпотребни.

Хуманитарните коридори обично претставуваат точно определени географски патишта кои може да се користат за договорените цели во одреден временски период. Тие може да бидат воспоставени како:

- Еднократна можност за премин, ограничена на одреден датум и време, или
- Повторувачки периодични коридори со договорени датуми и времиња за употреба.

Хуманитарните коридори играат клучна улога во заштитата на цивилите, обезбедувајќи им можност да избегаат од опасни зони и да добијат пристап до основните средства за опстанок.

Хуманитарни коридори според одредбите на меѓународното хуманитарно право

Меѓународното хуманитарно право (МХП) не се однесува директно на хуманитарните коридори, ниту нивното воспоставување влијае на обврските и заштитите предвидени од МХП. Сепак, хуманитарните коридори се практичен механизам за олеснување на спроведувањето на заштитите и мерките предвидени од МХП во зони погодени од активни непријателства. Тие ја зајакнуваат заштитата на цивилите од ефектите на непријателствата, ја подобруваат безбедноста на евакуациите и служат како начин за завојуваните страни да ја исполнат својата обврска да овозможат брз и непречен премин на хуманитарни операции.

Потребата од хуманитарен коридор зависи од ситуацијата на терен и целта на коридорот. Клучен фактор е дали цивилите или другите корисници на коридорот треба да преминат низ области подложни на експлозивни напади или фронтови.

- **Правила што го регулираат водењето на непријателствата**

Хуманитарните коридори имаат за цел да ја подобрат безбедноста на цивилите, ранетите, болните и хуманитарните актери. Сите овие категории на лица се заштитени според Меѓународното хуманитарно право. Завојуваните страни имаат обврска:

- Да се воздржат од напади насочени кон цивилите и хуманитарните актери.
- Да избегнуваат недискриминаторни и несразмерни напади.
- Да внимаваат за заштита на цивилите при спроведување на воени операции.

Овие обврски постојат независно од тоа дали хуманитарните коридори се воспоставени. Коридорите, меѓутоа, служат како дополнителен механизам за олеснување на почитувањето на овие правила. Завојуваните страни се обврзуваат да не спроведуваат воени операции во или во близина на коридорите што би можеле да предизвикаат опасност за корисниците.

Идеалната практика е коридорите да бидат „демилитаризирани“ – односно, да се користат исклучиво од цивили и хуманитарни актери, без присуство на воени сили. Ова ја елиминира можноста за злоупотреба на коридорите за воени цели, со што се зголемува безбедноста на корисниците.

- **Евакуации**

Меѓународното хуманитарно право обврзува завојуваните страни да евакуираат ранети и болни членови на вооружените сили и заробени војници. Вообичаено, ваквите евакуации се спроведуваат во територии под контрола на завојуваната страна и не бараат хуманитарни коридори.

Сепак, во случаи кога евакуациите вклучуваат цивили од опседнати области или области со активни непријателства, хуманитарните коридори може да обезбедат неопходна безбедност. Ова важи без разлика дали евакуациите ги спроведуваат завојуваните страни, хуманитарните организации или самите цивили.

- **Хуманитарни операции за помош**

Меѓународното хуманитарно право предвидува два чекори за спроведување на хуманитарни операции:

1. Хуманитарните организации мора да добијат согласност од државата на чија територија ќе се спроведуваат операциите.[48]
2. Завојуваните страни мора да дозволат и да обезбедат брз и непречен премин на хуманитарен персонал и стоки.[49]

Хуманитарните конвои може да бидат ограничени на одредени патеки и времиња за да се избегне нивно попречување од воени операции. Сепак, ограничувањата на слободата на движење на хуманитарниот персонал може да се наметнат само во случаи на итна воена потреба и мора да бидат привремени.

5.4.ХУМАНИТАРНИ ПАУЗИ, ПРИМИРЈА, СУСПЕНЗИЈА НА НЕПРИЈАТЕЛСТВАТА И ПРЕКИН НА ВОЕНИТЕ ДЕЈСТВИЈА

Различни термини се користат во народната говорница за да се опишат суспензиите на непријателствата, вклучувајќи: пауза, примирје, дена на спокој, прозорци на тишина и прекин на огнот – понекогаш со додадениот прилог „хуманитарни“. Ниту еден од овие термини нема официјална дефиниција и често се користат заменски. Сите се однесуваат на привремени суспензии на активните непријателства. Суспензијата на непријателствата може да биде за конкретна хуманитарна цел или да биде поширока по природа.

Терминологијата може да биде збунувачка, но различните термини не мора да имаат различни значења. На пример, во 2018 година, во контекст на конфликтот во Сирија, Советот за безбедност на ОН ја нагласи „потребата страните да се согласат за хуманитарни паузи, денови на спокој, локализирани прекини на огнот и примирја за да им се овозможи на хуманитарните агенции безбедно и непречено пристапување до сите засегнати области“. [50] Не беше наведено дека овие различни термини се нешто друго освен синоними.

Во ситуациите каде што цивилите се вовлечени во активни борби и хуманитарната помош е сериозно блокирана, различни актери често повикуваат на вакви мерки. Тие вклучуваат, на пример, Советот за безбедност и Генералното собрание на

[48] Член 70 на Дополнителен протокол I и Член 18(2) на Дополнителен протокол II.
[49] Член 70 на Дополнителен протокол I.
[50] SCR 2165 (2014), OP 7.

ОН, регионални тела како што е Европскиот совет на ЕУ, организации за човекови права и, понекогаш, јавноста.

Целта на овие повици е иста – суспензија на активните борби за да се ограничи влијанието на непријателствата врз цивилите. Но, може да постои клучна разлика во целта на суспензијата: дали е за да се дозволи извршување на специфична хуманитарна активност без ризик од штета од активните борби или дали е тоа генерализирана суспензија на непријателствата. Додека секое прекинување на непријателствата веројатно ќе ја ублажи ситуацијата на цивилите вовлечени во борбите, генерализирани прекини на огнот имаат цел да бидат чекор кон преговарање за крај на непријателствата, а не да овозможат конкретни хуманитарни активности.

Деталите за прекините на огнот варираат, но најчесто суспензиите на непријателствата за конкретни хуманитарни цели се ограничени во опсег, во однос на времетраењето и локацијата. Иако ги паузираат борбите, ова обично е кратка и локализирана прекината. Истото не важи за генерализираните прекини на огнот, кои не се поврзани со специфични хуманитарни активности. Тие обично ги опфаќаат сите географски области на одреден конфликт и можеби немаат ограничување на времетраењето.

Додека секое прекинување на борбата може да влијае на спроведувањето на воените операции, колку подолго и пошироко е географски, толку повеќе може да го наруши спроведувањето и постигнувањето на стратешките цели на непријателствата. Паузите им дозволуваат на завојуваните страни да изведат активности кои се подготовка за продолжување на борбите, како што е преориентирање и дополнување на силите.

Ова е една од причините зошто некои држави не беа подготвени да повикаат на генерализирано примирје во врска со борбите во Газа во 2023–24 година. Особено во раните фази на офанзивата, тие беа неволни да се мешаат во воената кампања на Израел против Хамас и неговото право да употреби сила за самоодбрана.

Правна рамка за привремено прекинување на непријателствата според меѓународното хуманитарно право

Меѓународното хуманитарно право (МХП) не ги дефинира термините што се користат за привремени суспензии на активните непријателства, ниту бара од страните во вооружени конфликти да прифатат прекини на огнот или други слични мерки. Сепак, во пракса, привременото прекинување на непријателствата може да има клучна улога во спроведувањето на обврските утврдени со МХП, како што се евакуацијата на ранетите и болните или овозможувањето и олеснувањето на брз и непречен премин на хуманитарни пратки.[51]

- **Меѓународни вооружени конфликти**

Женевските конвенции и Дополнителниот протокол I ги споменуваат ваквите суспензии на непријателствата во контекст на отстранување на ранетите членови на вооружените сили на државите од боиштето. Првата Женевска конвенција, во член 15, наведува: „Кога околностите дозволуваат, треба да се организира примирје или суспензија на огнот, или да се постигнат локални договори за да се овозможи отстранување, размена и транспорт на ранетите кои останале на боиштето.“[52]

Два аспекти се значајни во овој контекст:

1. **Согласност на завојуваните страни:** МХП предвидува дека прекинот на огнот или примирјето може да се спроведе само со согласност на сите страни вклучени во конфликтот. Ова е неопходно за да се обезбеди заштита и ефективност на договорите.
2. **Обврска за обид за договор:** Иако МХП не налага обврзувачко заклучување на вакви договори, ги охрабрува страните да вложат напори за постигнување примирје кога околностите го дозволуваат тоа. Терминот „треба“ во член 15 имплицира правна обврска за обидување, иако со одредена флексибилност во зависност од околностите.

[51] Членови 36–41 од Хашките регулативи од 1907 година се однесуваат на примирја, односно на прекин на непријателствата. Тие објаснуваат дека овие се договори за прекин на воените операции и даваат одредени елементи на добра пракса кои остануваат релевантни и во современите конфликти – вклучително и потребата за навремено известување на надлежните органи и војниците за примирјето, за да можат да ги исполнат своите обврски.

[52] Член 15(2) од Женевската конвенција I. Историски гледано, терминот „примирје“ се користел во меѓународното хуманитарно право за да се однесува на прекин на непријателствата, како што е предвидено во Членови 36–41 од Хашките регулативи од 1907 година. Постепено, терминот почнал да се однесува на договори што стават крај на војните.

Дополнително, други одредби од МХП што се применуваат во меѓународни вооружени конфликти се однесуваат на можноста завојуваните страни да постигнат локални договори за одредени цели, како што се евакуацијата на ранливите цивили од опсадени или опколени области. Привремена суспензија на непријателствата би била составен дел од ваквите договори.[53]

- **Не меѓународни вооружени конфликти**

Во контекст на не меѓународни вооружени конфликти, ни членот 3 од Женевските конвенции, ни Дополнителниот протокол II не ги споменуваат експлицитно прекините на огнот или другите суспензии на непријателствата. Сепак, член 3(3) ги охрабрува завојуваните страни да постигнат посебни договори кои можат да вклучуваат привремени прекини на непријателствата за олеснување на хуманитарните операции и заштита на цивилите, ранетите и болните.

- **Взаемно влијание со други правила на МХП**

Секоја договорена хуманитарна пауза не ги менува заштитите и обврските утврдени со МХП. Напротив, тие претставуваат алатка за нивна имплементација. На пример, според МХП, цивилите, како и ранетите и болните, мора да бидат заштитени во ситуации на активни непријателства. Завојуваните страни имаат обврска да обезбедат брз и непречен премин на хуманитарните операции, без разлика дали постои формално прекин на огнот.

Договорите за привремено суспендирање на непријателствата го намалуваат ризикот од штета врз хуманитарните операции и придонесуваат за ефективна заштита на засегнатите категории лица. Тие можат да играат значајна улога во постигнувањето баланс меѓу воените цели и хуманитарните потреби.

5.5.ЗАШТИТНИ ЗОНИ

[53] Ова, всушност, е предвидено во Заедничките членови 6 од Женевските конвенции I и II, како и Член 7 од Женевската конвенција IV; тие предвидуваат дека, покрај договорите конкретно споменати во Конвенциите, „Високите договорни страни може да склучат и други посебни договори за сите прашања за кои ќе сметаат дека е соодветно да донесат посебни одредби“. Овие договори би можеле да опфаќаат и привремени прекини на огнот.

Друг аранжман кој често се користи за да се обезбеди некаков степен на безбедност за цивилите во активни воени дејствија е формирањето на „заштитени зони“. Овие зони, познати и под различни други термини како „безбедни рајови“, „буфер зони“, „заштитени области“ или „безбедни хуманитарни зони“, се создадени за да ги заштитат цивилите, ранетите и болни борци, како и оние што се грижат за нив, од воените дејства.

Заштитените зони треба да бидат „демилитаризирани“, што значи дека во нив треба да се наоѓаат исклучиво лица кои не учествуваат во воените дејства. Во овие зони не смее да се изведуваат никакви воени операции, а нападите врз нив треба да се избегнуваат. Целта на овие мерки е да се осигура дека луѓето кои се засолниле во заштитените зони ќе бидат заштитени од непосредни воени опасности, вклучувајќи експлозивни напади кои можат да предизвикаат големи жртви меѓу цивилите.

Овие зони се регулирани од меѓународното хуманитарно право (МХП) и имаат за цел да обезбедат заштита за цивили, особено во конфликтни зони. За разлика од некои други хуманитарни аранжмани, заштитените зони претставуваат формален договор, кој обично се воспоставува помеѓу завојуваните страни. Со овој договор, една страна презема контрола врз луѓето во зоната и презема обврски за нивната заштита.

Често се случува цивилите да се преместат во области кои веќе уживаат посебна заштита според МХП, како што се болници или кампуси на ООН, но тоа не ги прави овие области автоматски заштитени зони. Сепак, кога се почитува МХП, овие локации, иако не се формално дефинирани како заштитени зони, често се помалку погодени од воени дејствија и затоа се побезбедни за цивилите.

Заштитените зони се важни за заштита на цивилите од експлозивни напади, бидејќи тие претставуваат специфични подрачја каде воените активности се ограничени или целосно суспендирани. Овие зони обезбедуваат сигурност за цивилите, ранетите и болните, но само доколку се почитуваат принципите на меѓународното хуманитарно право. За да овие зони навистина обезбедат заштита, потребно е меѓусебно согласување помеѓу страните во конфликтот, а во случај на едностранo формирање, треба да бидат целосно почитувани принципите на МХП.

Со формирањето на заштитени зони, меѓународната заедница може да обезбеди основна заштита за цивилите и да ја намали опасноста од експлозивни напади и други

воени дејства што може да имаат погубни последици. Ова е клучно за зачувување на животите на невини лица и минимизирање на хуманитарната катастрофа која често произлегува од вооружените конфликти.

Заштитените зони предвидени со Меѓународното хуманитарно право

Меѓународното хуманитарно право (МХП) предвидува можност за завојуваните страни да воспостават различни типови на заштитени зони. Главната разлика меѓу нив е категоријата на лица кои ги примаат. Ова не претставува значителни разлики во природата на самите зони или во модалитетите за нивно воспоставување, туку е само одраз на специфичниот фокус на Женевските конвенции.

Во пракса, различните типови на заштитени области можат да се комбинираат, примајќи ранети и болни цивили и членови на вооружените сили, како и други ранливи лица. Наместо специфичните категории на лица што се примаат, најголеми предизвици за воспоставување и безбедно функционирање на овие зони претставуваат големината на зоните и времетраењето на аранжманите.

- **Болнички зони**

Првата Женевска конвенција предвидува можност за воспоставување болнички зони за ранети и болни членови на вооружените сили на државите[54], а Четвртата Женевска конвенција го прави истото за ранети и болни цивили. Во пракса, ништо не го спречува воспоставувањето аранжман во кој болничките зони би примале и ранети и болни членови на вооружените сили и цивили.[55]

Приемот во болничките зони треба да биде овозможен без никакви разликувања, што значи дека ранети и болни членови на вражеските сили исто така мора да бидат примени.

- **Зони на безбедност и локалитети**

Четвртата Женевска конвенција предвидува можност за воспоставување на „зони на безбедност и локалитети“ за заштита на посебно ранливи цивили од ефектите на

[54] Член 23 на Женевска конвенција I.
[55] Член 14 на Женевска конвенција IV.

воените дејствија. Иако конвенцијата конкретно се однесува на „ранети, болни и стари лица, деца под 15 години, бремени жени и мајки на деца под седум години“, нема причина зошто сите цивили не би можеле да побараат засолниште во ваквите зони и локалитети.[56]

- **Неутрализирани и демилитаризирани зони**

Четвртата Женевска конвенција се однесува и на можноста за воспоставување на „неутрализирани зони“. [57]Разликата помеѓу болничките/зоните на безбедност и неутрализирани зони е тоа што првите се наменети да се наоѓаат на растојание од боиштата и да претставуваат долгорочен аранжман за одредени категории на особено ранливи цивили. Неутрализирани зони, пак, се наоѓаат во подрачја на активни борби и имаат за цел да обезбедат привремено засолниште за ранети и болни борци и цивили, како и за целото цивилно население.

Опсегот на можни заштитени зони е дополнително проширен со Дополнителниот протокол I, [58]кој предвидува можност за воспоставување на „демилитаризирани зони“. Нивната цел е слична на онаа на неутрализираните зони: да се постават локалитети и нивното не-боречко население надвор од театарот на војна. Разликата е во пристапот за постигнување на ова.

Додека Четвртата Женевска конвенција го прави тоа преку воспоставување зони во кои цивили и ранети и болни лица можат да се преселат, демилитаризираните зони предвидени со Дополнителниот протокол I ги „оградуваат“ одредени области од воени операции за заштита на сите цивили. Страната која воспоставува демилитаризирана зона мора да осигура дека таа не се користи за воени активности – во широкиот смисол на терминот – и, ако ја признава зоната, нејзиниот противник треба да се воздржи од продолжување на „воените операции“ – исто така во широк смисол на терминот – во зоната. До денес, такви зони не се воспоставени.

- **Неконвенционални вооружени конфликти**

[56] Член 14 на Женевска конвенција IV.
[57] Член 15 на Женевска конвенција IV.
[58] Член 60 од Дополнителниот протокол I. Член 59 од Дополнителниот протокол I, исто така, предвидува можност за воспоставување „незаштитени локалитети“.

Во однос на неконвенционалните вооружени конфликти, ниту Член 3 од Женевските конвенции, ниту Дополнителниот протокол II се однесуваат на било каков тип на заштитени зони. Ова не е значајно, бидејќи ништо не го спречува страните да склучат договори со сличен ефект. Всушност, овие се меѓу типовите на специјални договори кои Член 3(3) предвидува како можност за страните за спроведување на други одредби од Конвенциите.

- **Флексибилен аранжман**

Бидејќи правото не бара воспоставување на конкретни зони, зоните што се воспоставени се базирани на потребите и можностите во дадените околности, а не на моделите предвидени во Женевските конвенции и Дополнителниот протокол I. Зоните ги сместуваат најранливите категории на лица – обично ранети и болни, како што беа случаите со зоните воспоставени во Дака 1975, Никозија 1974, Сајгон 1975 и Осиек 1991. Тие се наоѓаа во подрачјата на активни борби или насилство и сместуваа релативно мал број на луѓе.[59]

Слично на тоа, иако овој тип аранжман не беше експлицитно спомнат во договорите за меѓународното хуманитарно право за време на војната за Фолкландските/Малвинските Острови во 1982 година, Велика Британија и Аргентина се договорија да воспостават неутрална зона на отворено море каде што болничките бродови од двете страни можат да работат безбедно. Оваа зона, наречена „Црвен крст Бокс“, имаше дијаметар од околу 20 наутски милји, каде што беа стационирани четири британски и три аргентински болнички бродови. Овие бродови можеле да примаат ранети и да обезбедуваат третман без да ги оневозможат воените операции, а близината меѓу двете групи бродови овозможувала лесна размена на пациенти. Аранжманот овозможил лекување на стотици британски и аргентински жртви.[60]

Воспоставување на заштитени зони

Боречките страни имаат можност да воспостават заштитени зони, но додека тие не бидат признати од нивниот противник, таквите зони немаат посебна заштита. Сепак,

[59] See Sandoz (1995), 'The Establishment of Safety Zones for Persons Displaced within their Country of Origin'.
[60] Albon, C. (2011), 'The Red Cross Box', U.S. Naval Instute Blog, 29 June 2011, https://blog.usni.org/posts/2011/06/29/the-red-cross-box

отсуството на признание не ги лишува лицата кои се засолниле во овие зони од заштитата на која имаат право според меѓународното хуманитарно право, како што се цивили или лица кои не учествуваат во борбите.

- **Елементи на договорот**

Веројатноста за признавање на заштитена зона зависи од неколку фактори. Клучни меѓу нив се мерките кои се преземаат за да се обезбеди дека зоните ќе се користат исклучиво за заштита на цивили и други заштитени лица од ефектите на војната, како и за да се намали ризикот од нивна злоупотреба.

Прикачени на Првата и Четвртата Женевска конвенција се практично идентични моделски договори, наречени „Нацрт договори“, кои даваат упатства за видот на прашањата што треба да ги решаваат страните кои воспоставуваат болнички и безбедносни зони и локалитети.

Елементите на Нацрт договорите се само индикативни, а страните можат да се договорат за други мерки. Меѓутоа, тие обезбедуваат вредни индикации за мерки кои можат да обезбедат уверување и да водат до признавање на заштитените зони.

- **Посредник за постигнување договор и тело за надзор**

Како и за другите хуманитарни аранжмани разгледани во овој документ, постигнувањето договор веројатно ќе бара посредник кој ќе ја олесни преговарачката постапка. Овој посредник може да ја игра и улогата на тело за надзор, како што е предвидено во Нацрт договорот.

Првата и Четвртата Женевска конвенција експлицитно ги поканuваат Меѓународниот комитет на Црвениот крст (МКЦК) и било која заштитна сила да „помогнат со своите добри услуги“ за да го олеснат воспоставувањето и признанието на болнички и безбедносни зони. МКЦК ја презеде оваа улога, олеснувајќи склучување на многу од договорите за воспоставување заштитени зони по Втората светска војна, а исто така ја администрирал многу од овие зони.

Што се однесува до надзорот на заштитените зони, иако не беше вклучен во преговорите за овој аранжман, МКЦК дејствуваше како тело за надзор за „Црвен крст

Бокс“-от, кој беше воспоставен со договор помеѓу Аргентина и Велика Британија во Јужниот Атлантик во 1982 година.

Взаемно дејствување со другите правила на меѓународното хуманитарно право

Како правна пракса, не е само воспоставувањето и признанието на заштитените зони тие што обезбедуваат заштита на цивилите, ранетите и болните кои се засолниле таму. Меѓународното хуманитарно право веќе бара тие лица да бидат почитувани и заштитени. Сепак, признанието на зоните дава дополнителен слој на заштита во пракса: боречката страна која ги признава зоните презема обврска да не ги насочува воените дејства во или во близина на зоните, под услов да се користат согласно со договорените услови. Ова понекогаш се нарекува „специјална заштита“, бидејќи, за најголемиот дел, меѓународното хуманитарно право ги штити објектите, а не областите.

Како и за другите хуманитарни аранжмани разгледани во овој документ, зоните се практичен начин за зголемување на безбедноста на заштитените лица. Воените дејства и други воени операции не треба да се изведуваат во или во близина на овие области, што го намалува изложувањето на цивилите на ризици. Со собирање на ранетите и болните на едно место, зоните можат да го олеснат нивното лекување, справувајќи се со негативните ефекти на вооруженият конфликт, како што се недостигот на залихи и колапсот на здравствените услуги.

Правилата на меѓународното хуманитарно право кои го регулираат спроведувањето на воените дејства и хуманитарните операции продолжуваат да важат. Тие се применуваат непроменети за луѓето кои не побарале азил во заштитените зони или кои изберат да ги напуштат. Воспоставувањето на зоните на никаков начин не влијае на обврските на боречките страни кон овие лица.[61]

Општите правила на меѓународното хуманитарно право продолжуваат да важат за лицата во заштитените зони. На пример, ако, во спротивност со договорот што ја воспоставува зоната, лицата што се засолниле таму учествуваат во воени дејства, тие мора да ги почитуваат правилата кои ги регулираат воените дејства. Покрај правилата кои го регулираат нападите, други правила се исто така релевантни: лицата кои изведуваат напади не смеат да користат човечки штитови и мораат, колку што е можно, да преземат претпазливи мерки за да се заштитат од ефектите на нападите, вклучувајќи

[61] Член 51(7) и Член 58 Дополнителен протокол I

избегнување на лоцирање на воените цели во или во близина на густо населените области.

Треба да се потсети дека спроведувањето на воени дејства од заштитените зони би ја поткопало специјалната заштита која им е обезбедена на овие зони. Договорот што ја воспоставува зоната треба да регулира како да се постапи во такви ситуации. На пример, може да побара страната која е цел на дејствата да издаде предупредувања, а страната која ја администрира заштитената зона да преземе мерки за да стави крај на таквите активности.

Ако, сепак, воените активности од заштитената зона продолжат, водејќи до напади насочени кон зоната, тие мора да ги почитуваат општите правила на меѓународното хуманитарно право. Нападите мора да бидат насочени исклучиво против воените цели, тие не смеат да бидат недискриминаторни и тие мора да ги почитуваат правилата за пропорционалност. Исто така, мора да се преземат изводливи претпазливи мерки за заштита на цивилите и цивилните објекти. Конкретниот контекст во кој ќе се спроведуваат такви операции – веројатно мала и ограничена област со високи бројки на заштитени лица – ќе ги ограничи значително дозволените употреби на сила.

5.6. ЗОНИ НА ЗАБРАНЕТИ ЛЕТОВИ

Забранети воздушни зони се области во воздушниот простор каде што повеќето авиони имаат забрана за летање. Тие се воспоставени од Советот за безбедност на ОН во многу мал број на случаи, со цел заштита на цивилите од воздушни напади и за олеснување на доставата на хуманитарна помош. Иако целта на забранетите воздушни зони е да ги заштитат цивилите и да создадат услови погодни за хуманитарни операции, тие всушност претставуваат воена операција, а не форма на хуманитарен аранжман.

Забранетите воздушни зони можат да се воспостават во воздушниот простор на државата чиј однесување довело до нивното воспоставување. Ова беше случај со забранетите воздушни зони во северниот и јужниот Ирак во 1990-тите години, како и во Либија во 2011 година. Забранетите воздушни зони исто така можат да се воспостават и во воздушниот простор на држава која е нападната од страната чији летови се исклучени. Ова беше случај во Босна и Херцеговина во 1993 година.

Забранетите воздушни зони имаат клучна улога во заштитата на цивилите, особено од експлозивни напади, кои се чест начин на напад од воздух. Ограничувањето на воздушниот простор спречува користење на воздухоплови за напад на цивилни цели, што ги намалува ризиците за невини жртви и уништување на инфраструктурата. Овие зони обезбедуваат простор за спасување на цивилите и дозволуваат безбедно спроведување на хуманитарни операции без закана од воздушни напади, кои можат да имаат катастрофални последици за цивилното население.

Правни и хуманитарни аспекти на забранетите воздушни зони

Забранетите воздушни зони подигаат правни прашања кои се дополнителни на хуманитарните аранжмани дискутирани досега во овој документ, во врска со правилата кои го регулираат користењето на сила. Воспоставувањето на зона нема да има корист без воен капацитет за нејзино спроведување. На пример, во Босна, во 1994 година, НАТО државите соборile четири српски авиони. Според извештаите, ова се случило по повеќе од 1.000 претходни прекршувања на зоната.

Но, само воспоставувањето на забранета воздушна зона, дури и ако не се спроведува, претставува користење сила или закана со сила. Ова има правни последици.

- **Почитување на правилата кои го регулираат користењето на оружена сила**

Прво, воспоставувањето на забранета воздушна зона мора да биде во согласност со правото за користење сила. Член 2(4) од Повелбата на ОН забранува закана или користење сила против територијалната интегритетност или политичката независност на било која држава. Постојат две утврдени исклучоци од оваа забрана: користењето сила е дозволено ако е овластено од Советот за безбедност, или ако е употребено во индивидуална или колективна самоодбрана. Постои контроверза дали силата е оправдана и во случај на екстремна хуманитарна итност.

До сега, Советот за безбедност воспоставил забранети воздушни зони два пати: во Босна и Херцеговина во 1992 година [62]и во Либија во 2011 година. Воспоставувањето

[62] Резолуцијата на Советот за безбедност 781 (1992) забрани летови на воени авиони во воздушниот простор на Босна и Херцеговина. Бидејќи оваа забрана не беше почитувана, Резолуцијата 816 (1993) ја

и спроведувањето на овие зони беше јасно оправдано според меѓународното право, откако беа наредени и овластени од Советот за безбедност. Постојат различни мислења дали забранетите воздушни зони кои ги спроведуваа САД, Велика Британија и Франција над северниот и јужниот Ирак во 1991 и 1992 година беа правно оправдани.[63]

Во отсуство на овластување од Советот за безбедност, воспоставувањето на забранета воздушна зона над територијата на држава сепак би било дозволено ако било побарано од таа држава, на пример, за да ѝ помогне во остварувањето на правото на самоодбрана. Ова можеше да биде случај ако трети држави ја прифатиле барањето на

Украина во 2022 година да се воспостави забранета воздушна зона над нејзината територија за да се спречат руските воздушни операции.

- **Воен конфликт меѓу државата/државите кои ја спроведуваат забранетата воздушна зона и исклучената држава**

Втората последица од фактот дека забранетата воздушна зона претставува користење сила е дека државите кои ја спроведуваат зоната можат да станат учесници во вооружен конфликт со државата чии летови се исклучуваат. Неопределеноста за влегување во директна конфронтација со Русија влијаела на државите да не ја прифатат барањето на Украина за воспоставување забранета воздушна зона во нејзиниот воздушен простор во 2022 година.[64]

- **Почитување на меѓународното хуманитарно право (МХП)**

Покрај правилата кои го регулираат користењето на оружена сила, државите кои ја спроведуваат забранетата воздушна зона мора да се придржуваат до меѓународното хуманитарно право (МХП).

Првиот чекор во спроведувањето на забранета воздушна зона обично е уништување или онеспособување на сите копнени системи за воздушна одбрана. При изведување на такви операции, државите мора да осигурат дека се придржуваат до

прошири забраната и ги овласти државите-членки да употребат сила за да го осигураат почитувањето на забраната.

[63] https://publications.parliament.uk/pa/cm199900/cmselect/cmdfence/453/45306.htm
[64] https://chathamhouse.soutron.net/Portal/Public/en-GB/RecordView/Index/204773

правилата на МХП кои го регулираат водењето на воените дејствија, вклучувајќи постојана грижа за заштита на цивилите и избегнување на попречување на хуманитарните операции.

Како и за сите воени операции, мерките опишани во другите поглавја на овој документ ќе бидат релевантни за спроведувањето на забранетите воздушни зони – вклучувајќи аранжмани за хуманитарно известување и договори за воспоставување хуманитарни коридори или привремено суспендирање на непријателствата.

Дополнително, воспоставувањето и спроведувањето на забранетите воздушни зони не смее да ги попречи хуманитарните операции; дел од нивната цел може да биде всушност да ги олеснат таквите операции. Како што ќе се разгледа подоцна, треба да се воспостават аранжмани кои ќе дозволат хуманитарни летови да транзитираат преку забранетите воздушни зони, како начин за заштита на цивилите од експлозивни напади и да се обезбеди сигурен пристап до засегнатите области.

6. ЕКСПЛОЗИВНИ НАПАДИ

Експлозивното оружје претставува широка категорија оружје кое предизвикува уништувачки ефекти преку експлозија и фрагментација, со различни методи на лансирање и конструкција. Според методот на лансирање, може да се класифицира во три главни групи: оружја лансирани од воздух, оружја лансирани од земја и импровизирани експлозивни средства (IEDs).

1. **Оружја лансирани од воздух** се експлозивни средства што се испуштаат од воздушни платформи, како што се авиони, хеликоптери или беспилотни летала. Оваа категорија вклучува бомби, ракети, проектили и експлозиви испуштени од воздух.
2. **Оружја лансирани од земја** се конвенционално произведени експлозивни средства што се испукуваат од различни платформи на копно, како што се минофрлачки гранати, артилериски гранати, ракетни системи и други експлозивни проектили. Овие средства може да се активираат од различни платформи, но сите се лансираат од земјата.
3. **Импровизирани експлозивни средства (IEDs)** се експлозиви што не се произведени преку комерцијален процес. Тие се различни по големина, сила и

начин на активирање, а можат да вклучуваат патни бомби, автомобилски бомби и други импровизирани уреди. Овие средства често се користат во асиметрични конфликти, каде што нивната употреба резултира со голем број на цивилни жртви.

Експлозивното оружје има сериозен ефект на цивилите, со голем број на жртви и повреди кои резултираат од неговата употреба во вооружени конфликти. Разбирањето на различните типови експлозивно оружје и нивниот начин на делување е клучно за намалување на штетата врз цивилното население и за развивање на стратегии за негово регулирање.

7. СТАТИСТИЧКА АНАЛИЗА НА ЦИВИЛИ ЖРТВИ ОД ЕКСПЛОЗИВНИ НАПАДИ

Табела бр. 1: Најпогодени земји и територии со цивилни жртви од експлозивно насилство во 2020 година[65]

Земја/Територија	Број на цивилни жртви	Вкупно жртви	Број на инциденти	Просечен број на жртви по инцидент	Процент на цивили од жртви
Авганистан	3485	6239	712	5	55%
Сирија	3013	4850	844	4	62%
Пакистан	689	821	131	5	84%
Јемен	683	1102	105	7	62%
Либија	671	882	147	5	76%
Сомалија	471	849	123	4	55%
Мијанмар	366	378	91	4	97%

[65] https://aoav.org.uk/explosiveviolence/

Азербејџан	318	460	42	8	69%
Ирак	232	869	204	1	27%
Индија	193	362	153	1	53%
Иран	180	181	3	60	99%
Нигерија	140	297	21	7	47%
Камерун	122	138	11	11	88%
Филипини	97	202	27	4	48%
Украина	53	385	176	1	14%

Извор: **EXPLOSIVE VIOLENCE MONITOR 2020**, Action on Armed Violence (AOAV)

Табелата бр. 1 прикажува податоци за најпогодените земји и територии со цивилни жртви од експлозивно насилство во 2020 година. Изворот на овие податоци е EXPLOSIVE VIOLENCE MONITOR 2020, изготвен од организацијата Action on Armed Violence (AOAV), која ги следи инцидентите на експлозивно насилство и неговото влијание на цивилното население. Оваа табела ги сумира најголемите последици од употребата на експлозивни средства во конфликтни региони, нагласувајќи ги податоците за бројот на цивилни жртви, вкупниот број на жртви, бројот на инциденти и процентот на цивили во вкупниот број на жртви.

Во 2020 година, Авганистан е една од земјите со најголем број на цивилни жртви од експлозивно насилство, со 3485 цивили загинати и вкупно 6239 жртви, што сочинува 55% од вкупниот број на жртви. Овој висок број на жртви е последица на продолжените вооружени конфликти и напади од страна на различни групи и војски во земјата. Сирија исто така се наоѓа меѓу најпогодените земји, со 3013 цивилни жртви и вкупно 4850 жртви, при што процентот на цивили достигнува 62%. Продолжувањето на граѓанската војна и употребата на експлозивни оружја ја зголемува бројката на жртви во оваа земја, каде што цивилите се главните жртви на конфликтот.

Пакистан, Јемен и Либија се уште земји со високи бројки на цивилни жртви. Во Пакистан, 84% од вкупните жртви се цивили, што укажува на сериозната опасност за цивилното население во контекст на насилните конфликти. Во Јемен, експлозивното насилство има значителен ефект, со 62% цивилни жртви, а слична ситуација се случува и во Либија, каде што процентот на цивили е 76%. Овие земји се во средина на

долгорочни конфликти, при што употребата на експлозивни оружја ја зголемува стапката на цивилни жртви.

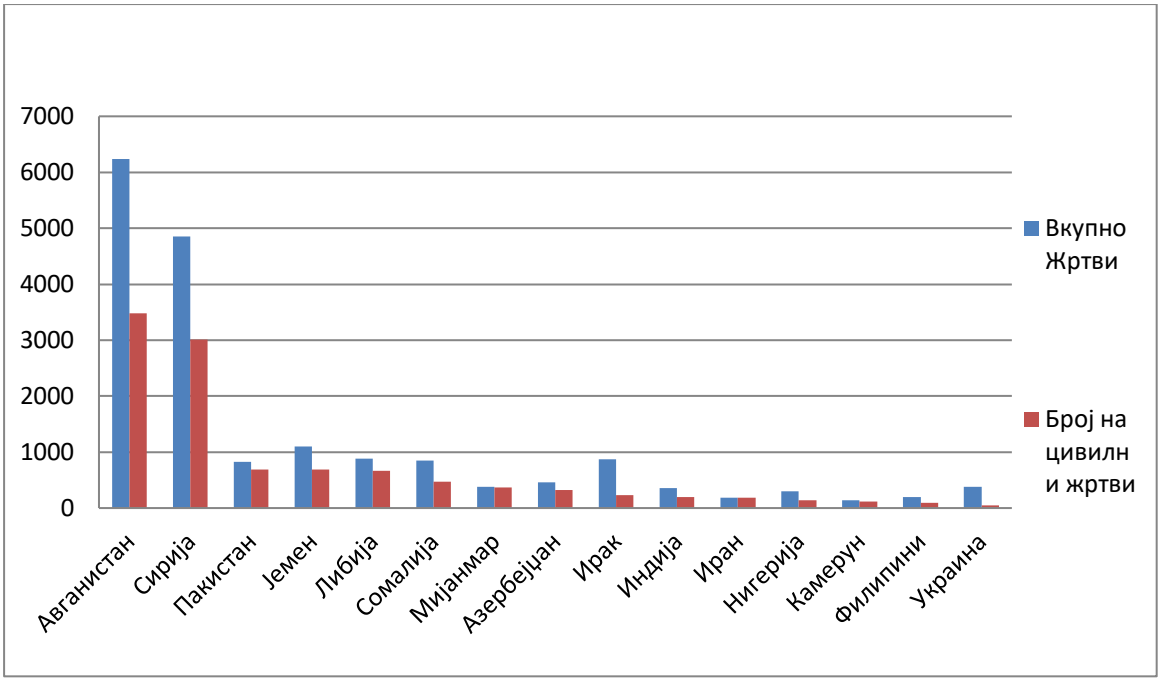
Во Мијанмар, каде што се водат политички и етнички конфликти, дури 97% од жртвите се цивили, што ја нагласува ранливоста на невините луѓе во овие напади. Азербејџан и Ирак исто така бележат значителен број на цивилни жртви, со висок процент на цивили во вкупниот број на жртви. Во Азербејџан, процентот на цивили е 69%, додека во Ирак е помал, но се уште висок, на 27%.

Индискиот субконтинент, вклучувајќи ги Индија и Иран, има различни влијанија од експлозивното насилство, при што Иран има еден од највисоките проценти на цивилни жртви (99%), иако бројот на жртви е помал, додека Индија, со 53% цивилни жртви, се соочува со сериозни последици од локалните конфликти.

Нигерија и Камерун исто така се соочуваат со високи проценти на цивилни жртви, со 47% и 88% цивили соодветно, што укажува на големото влијание на експлозивните напади во овие региони. Во Филипините, процентот на цивили е 48%, а во Украина, кој во 2020 година се соочуваше со конфликти, процентот на цивили изнесува само 14%, но бројот на вкупни жртви е значителен.

Оваа табела е важен показател за сериозноста на ефектите од експлозивното насилство на цивилите, кој постојано ги засега и уништува животите на невините луѓе во конфликтните зони ширум светот. Извештаите како овој помагаат да се сврти вниманието кон потребата од заштита на цивилите во меѓународните конфликти и на важноста од воспоставување мерки за спречување на натамошната ескалација на насилството.

Дијаграм бр.1: Споредба на цивилни жртви и вкупни жртви од експлозивно насилство (2020).

Табела бр. 2: Најпогодени земји и територии со цивилни жртви од експлозивно насилство во 2021 година[66]

Земја/Територија	Цивилни жртви	Вкупни жртви	Број на инциденти	Просечен број на жртви по инцидент	Процент на цивилни жртви
Авганистан	3051	5585	458	7	55%
Сирија	2016	3516	709	3	57%
Газа	1478	1498	142	10	99%
Јемен	867	2439	133	6	36%
Ирак	600	1139	266	2	53%
Сомалија	537	911	89	6	59%

[66] https://aoav.org.uk/explosiveviolence/

Пакистан	445	611	100	4	73%
Мијанмар	353	694	103	3	51%
Етиопија	311	314	9	34	99%
Индија	223	383	123	2	58%
Еквадор	197	197	1	197	100%
Нигерија	160	437	23	7	37%
Израел	102	108	12	9	94%
Бурунди	82	82	4	21	100%
Колумбија	79	160	12	7	49%

Извор: **EXPLOSIVE VIOLENCE MONITOR 2021**, Action on Armed Violence (AOAV)

Табелата бр. 2 прикажува податоци за најпогодените земји и територии со цивилни жртви од експлозивно насилство во 2021 година. Изворот на овие податоци е EXPLOSIVE VIOLENCE MONITOR 2021, кој е составен од организацијата Action on Armed Violence (AOAV). Табелата ги документира инцидентите со експлозивно насилство и покажува број на цивилни жртви, вкупен број на жртви, број на инциденти, просечен број на жртви по инцидент, како и процентот на цивили во вкупниот број на жртви во текот на 2021 година.

Во 2021 година, Авганистан останува една од најпогодените земји од експлозивно насилство, со 3051 цивилна жртва и вкупно 5585 жртви. Процентот на цивилни жртви од вкупниот број е 55%, што покажува дека цивилите продолжуваат да бидат најпогодената група во конфликтот. Сирија исто така продолжува да биде меѓу најпогодените земји, со 2016 цивилни жртви и вкупно 3516 жртви, при што процентот на цивилни жртви е 57%. Ваквиот тренд на високи цивилни жртви во Сирија е резултат на продолжениот конфликт и употребата на експлозивни средства.

Газа е уште една територија со изразено високи проценти на цивилни жртви, каде што 99% од вкупниот број на жртви се цивили. Во 2021 година, Газата забележала 1478 цивилни жртви од вкупно 1498, што покажува дека скоро целокупното страдање во овој регион било фокусирано на цивилното население. Овој висок процент на цивилни жртви е последица на континуираните воени напади и блокади во оваа територија.

Јемен, Ирак и Сомалија, како и во 2020 година, се соочуваат со високи бројки на цивилни жртви. Во Јемен, со 867 цивилни жртви и вкупно 2439 жртви, процентот на цивилни жртви е 36%, што укажува на помал процент на цивилни во споредба со другите земји. Сомалија, со 537 цивилни жртви и вкупно 911 жртви, има процент од 59% цивилни жртви, додека Ирак, со 600 цивилни жртви од вкупно 1139, има процент од 53% цивили.

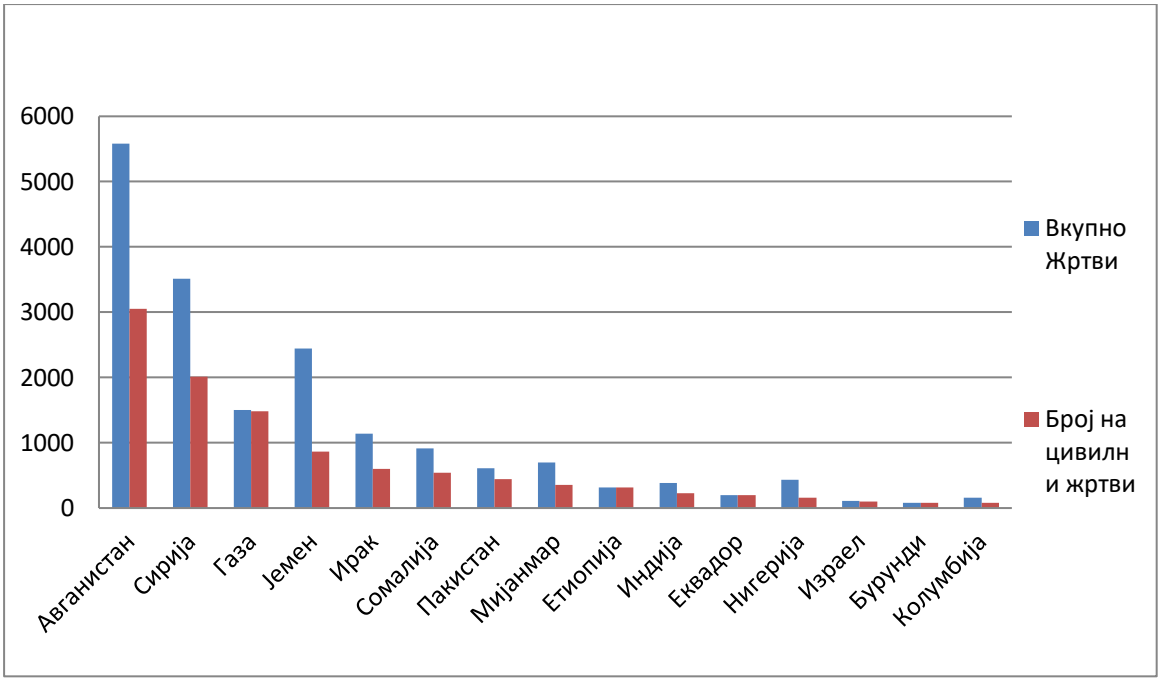
Пакистан и Мијанмар продолжуваат да се соочуваат со значителен број на цивилни жртви. Во Пакистан, 73% од вкупните жртви се цивили, додека во Мијанмар процентот на цивилни жртви е 51%. Во Етиопија, каде што бројот на инциденти со експлозивно насилство е помал, 99% од жртвите биле цивили, што укажува на сериозната опасност за невините луѓе во овој конфликт.

Некои други земји, како што се Индија и Нигерија, бележат помал број на цивилни жртви во 2021 година, но процентот на цивилни во вкупниот број на жртви останува значителен. Во Индија, 58% од жртвите се цивили, додека во Нигерија процентот на цивилни жртви е 37%.

Израел, со 102 цивилни жртви и вкупно 108 жртви, има висок процент од 94% цивилни жртви, додека Бурунди и Еквадор имаат 100% цивилни жртви, иако бројот на инциденти и жртви во овие земји е значително помал. Во Колумбија, процентот на цивилни жртви изнесува 49%, што укажува на значителен број на цивилни жртви во контекст на продолжувањето на вооружените конфликти.

Оваа табела пружа важни информации за дистрибуцијата на жртвите од експлозивно насилство во различни региони во 2021 година, нагласувајќи ги високите проценти на цивилни жртви и потребата за поефикасни мерки за заштита на цивилите во конфликтите. Извештаите како овој помагаат во истражувањето на глобалните трендови на експлозивно насилство и нивните последици врз невините луѓе.

Дијаграм бр.2: Споредба на цивилни жртви и вкупни жртви од експлозивно насилство (2021).

Табела бр. 3: Најпогодени земји и територии со цивилни жртви од експлозивно насилство во 2022 година[67]

Земја/Територија	Цивилни жртви	Вкупни жртви	Број на инциденти	Просечен број на жртви по инцидент	Процент на цивилни жртви
Украина	10351	12417	1854	6	83%
Авганистан	1314	1429	90	15	92%
Сирија	1304	2591	652	2	50%
Сомалија	1224	1634	95	13	75%
Етиопија	1138	1141	33	34	99%
Мијанмар	980	3515	550	2	28%
Ирак	885	1534	253	3	58%

[67] https://aoav.org.uk/explosiveviolence/

Јемен	872	1811	157	6	48%
Пакистан	721	1016	126	6	71%
Нигерија	300	1338	66	5	22%
Индија	266	352	113	2	76%
Буркина Фасо	173	268	15	12	65%
Газа	156	162	29	5	96%
Киргистан	112	113	2	56	99%
Турција	107	140	10	11	76%

Извор: **EXPLOSIVE VIOLENCE MONITOR 2022**, Action on Armed Violence (AOAV)

Табелата бр. 3 прикажува податоци за најпогодените земји и територии со цивилни жртви од експлозивно насилство во 2022 година. Податоците се извлечени од EXPLOSIVE VIOLENCE MONITOR 2022, составен од организацијата Action on Armed Violence (AOAV), која ги следи инцидентите на експлозивно насилство и нивното влијание врз цивилите. Табелата ги документира бројот на цивилни жртви, вкупниот број на жртви, бројот на инциденти, просечниот број на жртви по инцидент и процентот на цивилни жртви во вкупниот број на жртви во 2022 година.

Во 2022 година, Украина бележи најголем број на цивилни жртви од експлозивно насилство, со 10351 цивилна жртва и вкупно 12417 жртви. Процентот на цивилни жртви во Украина е 83%, што ја прави земјата една од најпогодените од експлозивно насилство. Овој број на жртви е директна последица на војната што започна во февруари 2022 година, при што интензивната употреба на експлозиви, особено во урбани области, има сериозно влијание на цивилното население.

Авганистан и Сирија продолжуваат да бидат меѓу најпогодените земји. Во Авганистан, 92% од вкупните жртви се цивили, што укажува на продолжувањето на насилството, особено по преземањето на власт од страна на Талибаните. Во Сирија, со 1304 цивилни жртви и вкупно 2591 жртви, процентот на цивилни жртви е 50%, што е значително помалку во споредба со претходните години, но се уште претставува значителен проблем за цивилите кои се изложени на напади и експлозиви.

Сомалија, со 1224 цивилни жртви и 1634 вкупни жртви, има процент од 75% цивилни жртви, што укажува на високата опасност за цивилите во овој регион, особено во контекст на вооружените конфликти и терористичките напади. Етиопија, каде што експлозивното насилство има силно влијание на цивилите, има 99% цивилни жртви од вкупниот број, што ја прави една од најпогодените земји во 2022 година.

Мијанмар и Ирак, иако со значителен број на цивилни жртви, бележат помал процент на цивили во вкупниот број на жртви во споредба со некои други земји. Во Мијанмар, процентот на цивилни жртви е 28%, што укажува на висок број на воени жртви во контекст на граѓанската војна, додека во Ирак процентот на цивилни жртви е 58%, што е показател за продолжената насилност во регионот.

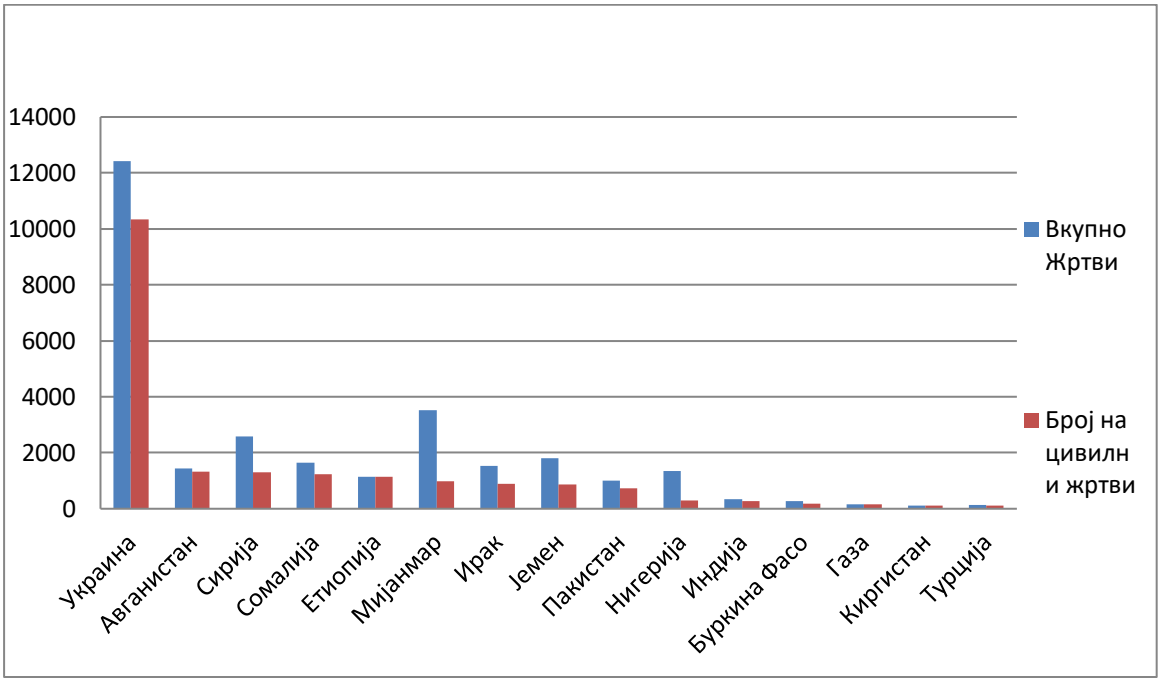
Јемен и Пакистан, кои исто така се соочуваат со сериозни последици од експлозивно насилство, имаат соодветно 48% и 71% цивилни жртви. Овие проценти се висок степен на ризик за цивилното население во овие конфликти, при што употребата на експлозиви има големи последици за локалните заедници.

Нигерија, со 300 цивилни жртви и вкупно 1338 жртви, има процент од 22% цивилни жртви, што укажува на помал процент на цивилни жртви во споредба со другите земји, но уште секогаш значително за социјалната и политичката нестабилност во регионот. Индија, со 76% цивилни жртви, продолжува да се соочува со конфликти во некои од своите региони, при што експлозивното насилство има значително влијание врз невините луѓе.

Други земји како Буркина Фасо, Газа, Киргистан и Турција исто така се наведени во табелата, при што процентите на цивилни жртви во овие земји варираат од 65% до 100%. Газа, со 96% цивилни жртви, продолжува да биде област со висок степен на цивилни жртви поради интензивните конфликти и употребата на експлозиви.

Оваа табела покажува дека експлозивното насилство продолжува да има сериозно влијание на цивилното население во различни региони ширум светот. Земјите и територииите кои се наведени во табелата продолжуваат да се соочуваат со големи човечки загуби и страдања како резултат на вооружените конфликти и употребата на експлозивни средства, што ја нагласува потребата за итни и ефективни мерки за заштита на цивилите во овие региони.

Дијаграм бр.3: Споредба на цивилни жртви и вкупни жртви од експлозивно насилство (2022).

Табела бр. 4: Најпогодени земји и територии со цивилни жртви од експлозивно насилство во 2023 година[68]

Земја/Територија	Вкупно Цивилни жртви	Вкупен број жртви	Број на инциденти	Просечен број на жртви по инцидент	Процент на жртви кои се цивили
Газа	13,730	13,961	974	14	98%
Украина	8,352	9,690	2,754	3	86%
Судан	2,627	2,636	139	19	100%
Мјанмар	2,164	5,802	952	2	37%
Сирија	1,797	4,005	928	2	45%

[68] https://aoav.org.uk/explosiveviolence/

Сомалија	1,327	2,615	143	9	51%
Пакистан	870	1,769	218	4	49%
Јемен	464	701	227	2	66%
Израел	433	542	142	3	80%
Русија	381	501	79	5	76%
Нигерија	346	1,548	65	5	22%
Индија	316	477	175	2	66%
Авганистан	311	399	46	7	78%
Етиопија	230	245	9	26	94%
Западен Брег	202	252	40	5	80%

Извор: **EXPLOSIVE VIOLENCE MONITOR 2023**, Action on Armed Violence (AOAV)

Табелата бр. 4 прикажува податоци за најпогодените земји и територии со цивилни жртви од експлозивно насилство во 2023 година. Изворот на овие податоци е EXPLOSIVE VIOLENCE MONITOR 2023, составен од организацијата Action on Armed Violence (AOAV), која редовно следи инциденти на експлозивно насилство и ги документира последиците за цивилите. Табелата ги претставува бројот на цивилни жртви, вкупниот број на жртви, бројот на инциденти, просечниот број на жртви по инцидент и процентот на цивилни жртви во вкупниот број на жртви во 2023 година.

Газа продолжува да биде најпогодената територија од експлозивно насилство во 2023 година, со неверојатни 13,730 цивилни жртви од вкупно 13,961 жртви. Процентот на цивилни жртви е 98%, што покажува дека речиси сите жртви во оваа територија се цивили. Овој огромен број на жртви е резултат на интензивни воени напади и користење на експлозивни средства, особено во урбани средини, кои имаат катастрофални последици за невините луѓе.

Украина, со 8,352 цивилни жртви од вкупно 9,690 жртви, продолжува да биде сериозно погодена од експлозивно насилство, со процент од 86% цивилни жртви. Овој високиот број на цивилни жртви е последица на продолжениот конфликт во земјата и интензивната употреба на експлозиви, особено во контекст на урбани битки и нападите врз инфраструктурата.

Судан, со 100% цивилни жртви од вкупниот број (2,627 цивилни жртви од 2,636 жртви), исто така е сериозно погоден од експлозивно насилство, што покажува дека сите

жртви во оваа земја биле цивили, при што воениот конфликт има катастрофални последици за невините луѓе. Мијанмар, со 2,164 цивилни жртви и 5,802 вкупни жртви, има процент од 37% цивилни жртви, што укажува на висока бројка на воени жртви во контекст на граѓанската војна.

Сирија, со 1,797 цивилни жртви и вкупно 4,005 жртви, има процент од 45% цивилни жртви, што е резултат на продолжените конфликти и употребата на експлозиви во урбани и рурални области. Сомалија има 1,327 цивилни жртви од вкупно 2,615 жртви, со процент од 51%, што исто така укажува на сериозна опасност за цивилното население во земјата.

Пакистан, со 870 цивилни жртви и 1,769 вкупни жртви, има процент од 49% цивилни жртви, што ја поставува земјата меѓу земјите со значителен број на цивилни жртви. Јемен, со 464 цивилни жртви и 701 вкупни жртви, има процент од 66% цивилни жртви, што укажува на висок степен на страдање на цивилите во контекст на конфликтите и употребата на експлозиви.

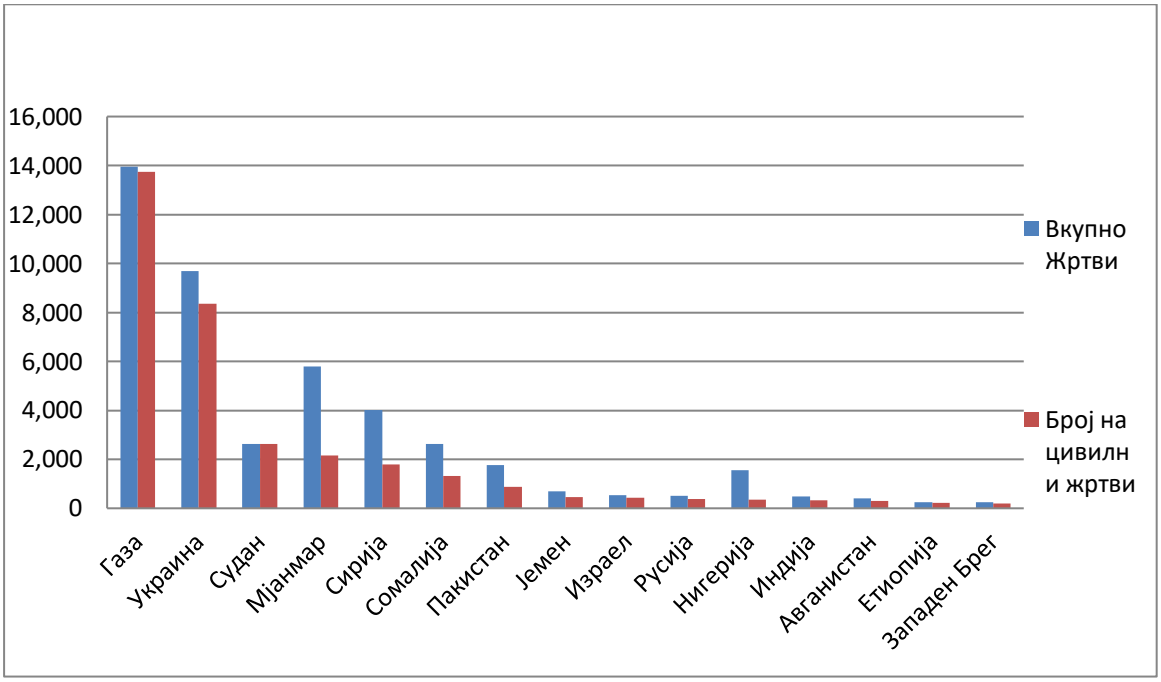
Израел, со 433 цивилни жртви од 542 вкупни жртви, има процент од 80% цивилни жртви, што покажува висок процент на цивилни жртви во конфликтните зони. Русија, со 381 цивилни жртви од 501 вкупни жртви, има процент од 76% цивилни жртви, што укажува на сериозното влијание на експлозивното насилство врз цивилното население.

Нигерија, со 346 цивилни жртви и 1,548 вкупни жртви, има процент од 22% цивилни жртви, што е помал процент во споредба со некои други земји, но уште секогаш е висок број на жртви. Индија, со 316 цивилни жртви и 477 вкупни жртви, има процент од 66% цивилни жртви, што укажува на сериозната ситуација во одредени региони на земјата.

Авганистан, со 311 цивилни жртви и 399 вкупни жртви, има процент од 78% цивилни жртви, што продолжува да ја прави оваа земја високо изложена на страдања поради вооружените конфликти и употребата на експлозивни средства. Етиопија, со 230 цивилни жртви од 245 вкупни жртви, има 94% цивилни жртви, што е резултат на сериозни конфликти во регионот. Западен Брег, со 202 цивилни жртви и 252 вкупни жртви, има процент од 80% цивилни жртви, што е показател за високиот степен на опасност за цивилите во овој регион во текот на 2023 година.

Оваа табела ја истакнува сериозноста на експлозивното насилство низ светот во 2023 година и потребата за засилена заштита на цивилите.

Дијаграм бр.4: Споредба на цивилни жртви и вкупни жртви од експлозивно насилство (2023).

8. СТАТИСТИЧКА АНАЛИЗА НА ЦИВИЛНИ ЖРТВИ СПОРЕД ВИДОТ НА ЕКСПЛОЗИВНО ОРУЖЈЕ

Табела бр. 5: Цивилни жртви според видот на експлозивно оружје, 2020 година.[69]

Тип на оружје	Вкупно цивилни жртви	Просечен број на цивилни жртви по инцидент
Лансирани од воздух	**1,922**	**4**
Воздушен удар	1,863	4
Бомба исфрлена од воздух	48	3
Проектил	8	1
Ракета	3	3
Лансирано од земја	**3,769**	**4**

[69] https://aoav.org.uk/explosiveviolence/

Артилериска граната	368	4
Граната	473	5
Проектил	303	7
Минофрлач	566	5
Повеќекратни експлозивни оружја	31	3
Ракета	527	4
РПГ	71	3
Гранатирање	1,430	3
Тенковска граната	0	0
Импровизирани експлозивни средства (IED)	**4,778**	**4**
Автомобилска бомба	1,488	13
Неспецифично IED	2,175	4
Бомба покрај пат	1,115	2
Мини	**324**	**1**
Мина против пешаци	7	1
Мина против возила	8	3
Нагазена мина	309	1
Повеќекратни типови оружја	**92**	**7**
Повеќе експлозивни оружја	92	7
Морски лансирано оружје	**22**	**3**
Артилериска граната	12	3
Гранатирање	10	3
Нејасно	**149**	**10**
Проектил	109	9
Ракета	40	13
Вкупно	**11,056**	**4**

Извор: **EXPLOSIVE VIOLENCE MONITOR 2020**, Action on Armed Violence (AOAV)

Табела бр. 5 ги прикажува податоците за цивилните жртви предизвикани од различни видови експлозивно оружје во 2020 година. Податоците се организирани според видот на оружјето, вкупниот број на цивилни жртви и просечниот број на жртви по инцидент.

Најголем број цивилни жртви се забележани од импровизираните експлозивни средства (IED), со вкупно 4,778 жртви и просечен број од 4 жртви по инцидент. Од оваа категорија, автомобилските бомби предизвикале најголем број на жртви по инцидент (13). Голем број цивилни жртви се регистрирани и од оружја лансирани од воздух, особено од воздушните удари (1,863 жртви) и бомбите исфрлени од воздух (48 жртви).

Кај оружјата лансирани од земја, најголеми загуби предизвикале гранатирањето (1,430 жртви), минофрлачите (566 жртви) и артилериските гранати (368 жртви). Проектилите и ракетите, особено оние со голема разорна моќ, исто така придонеле за висок број жртви.

Дополнително, мини и нагазни мини предизвикале помал број на жртви, но остануваат значајни поради нивниот долготраен ефект врз цивилното население. Во категоријата „Нејасно“ спаѓаат инциденти каде што типот на оружје не бил прецизно идентификуван, но сепак резултирале со висока стапка на жртви.

Табела бр. 6: Цивилни жртви според видот на експлозивно оружје, 2021 година.[70]

Тип на оружје	**Вкупно цивилни жртви**	**Просечен број на цивилни жртви по инцидент**
Лансирани од воздух	**2,231**	**5**
Воздушен удар	2,100	5
Бомба исфрлена од воздух	69	3
Проектил	20	2
Граната	37	12
Ракета	5	1
Лансирано од земја	**3,391**	**4**
Артилериска граната	380	4
Граната	686	5
Проектил	287	5
Минофрлач	552	6

[70] https://aoav.org.uk/explosiveviolence/

Повеќекратни експлозивни оружја	116	8
Ракета	390	4
РПГ	44	3
Гранатирање	935	4
Тенковска граната	1	1
Импровизирани експлозивни средства (IED)	**4,726**	**5**
Автомобилска бомба	1,267	13
Неспецифично IED	2,715	4
Бомба покрај пат	744	3
Мини	**357**	**2**
Мина против пешаци	2	1
Мина против возила	14	4
Нагазена мина	341	2
Повеќекратни типови оружја	**310**	**15**
Повеќе експлозивни оружја	310	15
Нејасно	**87**	**9**
Проектил	87	9
Вкупно	**11,102**	**4**

Извор: **EXPLOSIVE VIOLENCE MONITOR 2021**, Action on Armed Violence (AOAV)

Табела бр. 6 ја прикажува дистрибуцијата на цивилни жртви како резултат на употребата на различни видови експлозивно оружје во 2021 година. Вкупниот број на цивилни жртви е 11,102, со просек од 4 жртви по инцидент.

Најмногу жртви повторно се забележани од импровизираните експлозивни средства (IED), кои предизвикале 4,726 жртви, со просечна стапка од 5 жртви по инцидент. Од оваа група, автомобилските бомби се особено разорни, со 1,267 жртви и највисок просек од 13 жртви по инцидент. Слично на податоците од 2020 година, бомбите поставени покрај патот и неспецифичните IED исто така претставуваат значајна закана за цивилите.

Во категоријата воздушно лансирано оружје, воздушните напади предизвикале 2,100 жртви, додека бомбите исфрлени од воздух резултирале со 69 жртви. Просечниот

број жртви од овие напади е околу 5 по инцидент, што укажува на нивната деструктивност, особено во густо населени зони.

Оружјата лансирани од земја предизвикале вкупно 3,391 жртва. Гранатирањето (935 жртви), артилериските гранати (380 жртви) и минофрлачите (552 жртви) остануваат главни извори на цивилни загуби. Значајно е што повеќекратните експлозивни оружја (310 жртви) имаат висок просек на жртви по инцидент (15), што укажува на нивниот катастрофален ефект.

Мини продолжуваат да бидат закана за цивилното население, при што нагазните мини и миниte против возила предизвикале вкупно 357 жртви, но со релативно понизок просечен број жртви по инцидент.

Категоријата „нејасно“ опфаќа 87 жртви од напади каде што точниот вид оружје не е утврден, но каде што просечниот број жртви (9) укажува на употреба на разорно оружје.

Табела бр. 7: Цивилни жртви според видот на експлозивно оружје, 2022 година.[71]

Тип на оружје	**Вкупно цивилни жртви**	**Просечен број на цивилни жртви по инцидент**
Лансирани од воздух	**3,865**	**7**
Воздушен удар	3,391	8
Проектил	393	9
Бомба исфрлена од воздух	56	2
Повеќекратно експлозивно оружје	12	12
Ракета	12	2
Граната	1	0.1
Лансирано од земја	**10,847**	**5**
Гранатирање	5,770	4
Артилериска граната	1,235	4

[71] https://aoav.org.uk/explosiveviolence/

Ракета	1,024	7
Проектил	942	8
Повеќекратни експлозивни оружја	923	14
Граната	590	4
Минофрлач	290	4
Тенковска граната	60	15
РПГ	13	1
Импровизирани експлозивни средства (IED)	**4,277**	**5**
Неспецифично IED	2,757	5
Автомобилска бомба	1,005	19
Бомба покрај пат	509	2
Бомба исфрлена од воздух	6	0.2
Мини	**486**	**1**
Нагазена мина	461	1
Мина против возила	17	3
Мина против пешаци	8	1
Повеќекратни типови оружја	**347**	**7**
Повеќекратно експлозивно оружје	245	5
Проектил	102	102
Морски лансирано оружје	**27**	**9**
Проектил	27	9
Нејасно	**944**	**6**
Проектил	780	6
Ракета	164	4
Вкупно	**20,793**	**5**

Извор: **EXPLOSIVE VIOLENCE MONITOR 2022**, Action on Armed Violence (AOAV)

Во 2022 година, бројот на цивилни жртви како резултат на експлозивно оружје значително се зголемил, достигнувајќи 20,793 жртви, со просечна стапка од 5 жртви по инцидент. Ова зголемување во однос на претходните години укажува на засилена употреба на експлозивни средства во вооружените конфликти.

Оружјата лансирани од воздух предизвикале 3,865 жртви, при што воздушните удари се најсмртоносни, со 3,391 жртва и просек од 8 жртви по напад. Значајно е што проектилите лансирани од воздух имале дури 9 жртви по инцидент, што укажува на нивната висока разорна моќ.

Најголем број жртви доаѓаат од оружја лансирани од земја, со вкупно 10,847 жртви. Најразорен ефект има гранатирањето (5,770 жртви), потоа артилериските гранати (1,235 жртви) и ракетите (1,024 жртви). Посебно загрижувачки е фактот што повеќекратните експлозивни оружја имале највисок просек на жртви по инцидент (14 жртви), што укажува на нивната широка деструктивност.

Импровизираните експлозивни средства (IED) остануваат значајна закана, со 4,277 жртви, при што автомобилските бомби предизвикале најмногу жртви по напад (19).

Мини и нагазни мини се регистрирани како причина за 486 жртви. Категоријата „нејасно“ вклучува 944 жртви, при што проектили со неидентификувано потекло имале особено висок просек од 6 жртви по инцидент. Морски лансираните проектили (27 жртви) исто така покажуваат зголемено влијание врз цивилното население.

Табела бр. 8: Цивилни жртви според видот на експлозивно оружје, 2023 година.[72]

Тип на оружје	**Вкупно цивилни жртви**	**Просечен број на цивилни жртви по инцидент**
Лансирани од воздух	**17,308**	**10**
Воздушен удар	14,711	10
Проектил	2,392	13
Бомба исфрлена од воздух	75	2
Граната	65	9
Повеќекратно експлозивно оружје	63	11
Ракета	2	2
Лансирано од земја	**11,677**	**3**

[72] https://aoav.org.uk/explosiveviolence/

Гранатирање	5,217	3
Артилериска граната	2,452	3
Проектил	1,245	10
Ракета	972	5
Повеќекратни експлозивни оружја	664	5
Граната	508	3
Минофрлач	328	2
Тенковска граната	170	9
РПГ	121	2
Импровизирани експлозивни средства (IED)	**2,943**	**3**
Неспецифично IED	1,927	3
Автомобилска бомба	527	6
Бомба покрај пат	405	1
Минофрлач	32	2
Бомба исфрлена од воздух	26	0.2
Повеќе експлозивни оружја	26	2
Мини	**462**	**1**
Нагазена мина	387	1
Мина против возила	39	2
Мина против пешаци	36	1
Повеќекратни типови оружја	**1,180**	**4**
Морски лансирано оружје	33	7
Проектил	33	7
Нејасно	**1,188**	**7**
Проектил	1,110	8
Ракета	61	3
Повеќе експлозивни оружја	17	6
Вкупно	**34,791**	**5**

Извор: **EXPLOSIVE VIOLENCE MONITOR 2023**, Action on Armed Violence (AOAV)

Во 2023 година, цивилните жртви како резултат на експлозивно оружје достигнале 34,791, што претставува значително зголемување во споредба со

претходните години. Просечниот број на жртви по инцидент останува 5, но некои видови оружје покажуваат значително поголема смртоносност.

Оружјата лансирани од воздух биле најразорни, со 17,308 жртви. Од нив, воздушните удари предизвикале 14,711 жртви со просек од 10 жртви по инцидент, додека проектили лансирани од воздух имале уште поголем просек од 13 жртви.

Оружјата лансирани од земја биле одговорни за 11,677 жртви, при што гранатирањето (5,217 жртви) и артилериските гранати (2,452 жртви) се најчесто користени. Забележливо е дека проектили лансирани од земја имале висок просек од 10 жртви по инцидент, додека тенковските гранати предизвикале 170 жртви со просек од 9 жртви по напад.

Импровизираните експлозивни средства (IED) остануваат сериозна закана со 2,943 жртви, при што автомобилските бомби предизвикале најмногу жртви по инцидент (6), додека бомбите покрај патот имале релативно низок просек (1 жртва по инцидент).

Мини и нагазни мини биле одговорни за 462 жртви, при што мините против возила имале просек од 2 жртви по инцидент. Во категоријата „нејасно“, каде што не може прецизно да се идентификува видот на оружјето, биле забележани 1,188 жртви.

II. МЕТОДОЛОШКИ ДЕЛ

9. ПОЈАВА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Истражувањето на меѓународното хуманитарно право (МХП) и неговата примена во заштитата на цивилите од експлозивни напади се поставува како одговор на една од најголемите и најитни хуманитарни кризи во современиот свет. Во текот на последните десет години, вооружените конфликти во различни делови на светот, како што се Сирија, Јемен, Украина и други, ја истакнале комплексноста на примената на правото во заштита на цивилите и употребата на експлозивно оружје во густо населени области. Иако постојат меѓународни стандарди кои се создадени за да ги заштитат цивилите, статистиката за цивилни жртви во вооружените конфликти останува алармантно висока.

Експлозивните напади, кои вклучуваат широк спектар на оружје, како што се артилерија, касетни бомби и минско-експлозивни средства, имаат уништувачки ефект на цивилите, особено во густо населени региони. Истражувањата покажуваат дека голем

дел од жртвите не се борци, туку невини цивили, често жени и деца, кои се најзагрозени од употребата на вакво оружје. Заедно со ова, многу земји и вооружени групи не ги почитуваат меѓународните норми и конвенции, што дополнително ја комплицира ситуацијата.

Меѓународните правни стандарди, вклучувајќи ги Женевските конвенции и Протоколите, се обидуваат да го регулираат користењето на експлозивно оружје и да го обезбедат минимизирањето на страдањата на цивилите. Сепак, постојат бројни предизвици во нивната имплементација и спроведување. Во многу случаи, државите и вооружените групи кои се вклучени во конфликтите, не успеваат да го применат правото на начин што ќе обезбеди вистинска заштита на цивилите, а во некои случаи дури и свесно ги прекршуваат тие правила.

Целта на ова истражување е да се анализираат не само правните механизми кои постојат за заштита на цивилите, туку и нивната ефективност во современите воени конфликти. Крајната цел е да се идентификуваат слабостите на овие механизми и да се понудат механизми за нивно подобрување, како и да се утврди дали постои потреба од нови правни регулативи или механизми кои би можеле да го зголемат нивниот ефект и да го намалат страдањето на невините луѓе.

10. ПРЕДМЕТ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Предмет на ова истражување е да се испита како меѓународното хуманитарно право регулира употребата на експлозивно оружје во вооружени конфликти и како тоа влијае на заштитата на цивилите. Истражувањето ќе се фокусира на анализата на правните механизми и меѓународните конвенции кои се поврзани со забраната за употреба на некои типови на експлозивно оружје, како што се касетни бомби и други вооружени средства кои имаат уништувачки ефект врз цивилите.

Основниот фокус ќе биде на тоа како меѓународните правни документи и обврски на државите се применуваат во конкретни случаи на вооружени конфликти, и како тие правни норми можат да се подобрат за да обезбедат поефикасна заштита на цивилите. Како дел од предметот, истражувањето ќе ги анализира и меѓународните хуманитарни организации, како што се Обединетите нации и Меѓународниот комитет на Црвениот

крст, кои играат клучна улога во надзорот и имплементацијата на меѓународните правни стандарди.

Дополнително, предмет на истражувањето е и оценката на ефектите кои произлегуваат од користењето на различни типови на експлозивно оружје и нивната поврзаност со цивилните жртви. Како дел од ова, ќе се анализираат и статистичките податоци за загинати цивили од експлозивни напади во конфликтни региони од 2020 до 2023 година, како и како се однесуваат правните норми во однос на овие податоци.

Клучно за предметот на истражувањето е и проценката на правните недостатоци и ограничувања на постоечките механизми, како и можноста за дополнување на тие механизми со нови правни стандарди или засилување на постојните.

11. ЦЕЛ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Целта на ова истражување е да се направи детална анализа на меѓународното хуманитарно право, со посебен акцент на неговата ефективност во заштитата на цивилите од експлозивни напади во вооружени конфликти. Главната цел на истражувањето е да се испита дали постоечките правни рамки и механизми за забрана на експлозивно оружје се доволни за да се осигура минимизирање на цивилните жртви и заштита на невините, како и да се понудат препораки за можни правни подобрувања.

Истражувањето ќе има за цел:

- Да ги идентификува правните норми и правила во рамките на меѓународното хуманитарно право кои се однесуваат на употребата на експлозивно оружје.
- Да ги оцени механизмите за спроведување на тие норми, како и нивната имплементација од страна на државите во конфликт.
- Да ги истражи и анализа на случаите во кои државите не успеваат да ги спроведат правните стандарди, како и факторите кои влијаат на тоа.
- Да се анализираат ефектите од различни типови експлозивно оружје и нивната способност да предизвикаат невидени страдања и смртни случаи кај цивилите.

- Да се понудат практични препораки за подобрување на правната заштита на цивилите и зголемување на правната одговорност на државите и актерите во конфликтите.

Целта на истражувањето е не само да понуди анализа на правните и хуманитарни механизми, туку и да предложи начини за практична имплементација на тие механизми во контекст на современите вооружени конфликти, кои се многу често означени од употреба на експлозивно оружје во густо населени области.

12. ОГРАНИЧУВАЊА ВО ИСТРАЖУВАЊЕТО

Еден од главните предизвици со кои се соочува ова истражување е недостатокот на статистички податоци и информации кои ќе можат да ја измеруваат директната ефикасност на имплементацијата на меѓународното хуманитарно право во спасувањето на цивили и намалувањето на жртвите во вооружени конфликти. Дури и кога постојат податоци за жртви од експлозивни напади, тие често се ограничени по обем, точност или регион, што го прави невозможно точно да се утврди како примена на правото директно ја намалува смртноста и повредените.

Неопходно е да се забележи дека во многу случаи, податоците за спасени цивили и бројот на цивили кои избегале од конфликтни зони, не се јавуваат јавно или се статистички несигурни поради конфиденцијалноста и безбедносните протоколи во региони со активни конфликти. Ова ги отежнува анализите на вистинскиот ефект на примената на правото во спасувањето на цивилите.

Покрај тоа, во контексти каде се користат експлозивни напади, не само што се оштетуваат податоците за цивилните жртви, туку и за ефективноста на хуманитарните акции кои се спроведуваат за да ги заштитат тие цивили. Овој недостиг на податоци е особено изразен во региони кои се под контрола на различни вооружени групи или земји во конфликт, каде што точноста на собраните информации често е компромитирана поради политички и безбедносни причини.

Овие ограничувања во податоците претставуваат значајна пречка во целосната евалуација на имплементацијата на меѓународното хуманитарно право и создаваат

потреба за дополнителни истражувања и повеќе податоци за процена на ефективноста на правните механизми.

13. ПЛАНИРАНИ ИСХОДИ ОД ИСТРАЖУВАЊЕТО

Целта на ова истражување е да ја истакне сериозноста на проблемот со цивилните жртви во вооружените конфликти, особено во контекст на експлозивни напади, и да понуди конкретни решенија за заштита на цивилите преку примена на меѓународното хуманитарно право. Во таа насока, планираните исходи на истражувањето ќе вклучуваат следниве клучни точки:

- **Зголемување на свеста за сериозноста на цивилните жртви**: Еден од основните исходи на истражувањето ќе биде подигнување на свеста за сериозноста на бројот на цивилни жртви како резултат на експлозивни напади. Истражувањето ќе обезбеди конкретни статистики и анализи за последиците од овие напади врз цивилите, истакнувајќи ја итната потреба за побрзо и ефективно спроведување на меѓународното хуманитарно право. Оваа свест ќе им помогне на државите, меѓународните организации и јавноста да разберат зошто е клучно да се вклучат во правната и хуманитарната заштита на цивилите во конфликтни зони.
- **Разработка на механизми за заштита на цивилите**: Во теоретскиот дел од истражувањето ќе бидат претставени различни механизми кои можат да се користат за заштита на цивилите од експлозивни напади. Овие механизми ќе вклучуваат правни стратегии, како што се зајакнување на примена на постојните конвенции и создавање на нови правни норми, но и хуманитарни пристапи како што се евакуација на цивили, создавање на безбедни зони и подобрување на пристапот до медицинска помош. Овие механизми ќе понудат практични решенија кои ќе може да се применат во региони со висок ризик од експлозивни напади.
- **Предлог за подобрување на правната и политичката рамка**: Истражувањето ќе понуди препораки за развој на нови или подобрување на постојни правни рамки кои ќе овозможат подобра заштита на цивилите од експлозивни напади. Овие препораки ќе се фокусираат на усогласување на националните закони со

меѓународните стандарди и на зголемување на правната отчетност за државите и вооружените групи кои го прекршуваат меѓународното хуманитарно право. Со ова, се очекува да се стимулира поголема спроведливост и санкционирање на прекршителите.

- **Превенција и намалување на бројот на жртви**: Крајниот исход на истражувањето ќе биде предложување на ефективни стратегии за превенција на експлозивни напади врз цивили, со цел значително да се намали бројот на жртви. Превентивните мерки ќе вклучуваат рани предупредувачки системи, зајакнување на заштитните инфраструктури во населени места и обезбедување на механизми за брзо реагирање од страна на хуманитарните организации.
- **Поддршка на меѓународната заедница и локалните власти**: Истражувањето ќе нагласи важноста на соработката меѓу меѓународните институции и локалните власти во спроведување на заштитни мерки и механизми за заштита на цивилите. Преку здружени напори, ќе се обезбеди подобро координирање на хуманитарните акции, како и поголема ефикасност во спроведување на меѓународните норми во конфликтните региони.
- **Ефективност на примената на меѓународното хуманитарно право**: Еден од најважните резултати ќе биде проценка на тоа колку ефективно меѓународното хуманитарно право ја заштитува цивилната популација од експлозивни напади. Оваа проценка ќе ги истражи и правните празнини во спроведувањето на правото, како и возможностите за подобрување на механизмите за отчетност, што ќе води до намалување на бројот на жртви во иднина.
- **Развој на нови правни и хуманитарни иницијативи**: На крајот, истражувањето ќе ја понуди основата за создавање на нови правни иницијативи и хуманитарни проекти кои ќе го зголемат обемот на заштита на цивилите од експлозивни напади, како и ќе понуди нови насоки за политиките на меѓународната заедница за намалување на цивилните жртви во конфликтите.

14. ЕТИЧКИ АСПЕКТ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Истражувањето на меѓународното хуманитарно право во контекст на експлозивни напади вклучува значајни етички размислувања, посебно кога се работи со

податоци за цивилни жртви и хуманитарни акции. Податоците што се користат во истражувањето мора да се собираат и користат во согласност со етичките стандарди за заштита на конфиденцијалноста на жртвите и на оние кои работат на терен.

Примената на меѓународното хуманитарно право бара внимателно разгледување на безбедноста и добросостојбата на лицата кои учествуваат во истражувањето, особено ако се интервјуираат жртви на конфликти или хуманитарни работници. Проблемите како што се избегнување на вторични штети, заштита на лични податоци и осигурување на согласност за учество во истражувањето се од клучно значење.

Дополнително, кога се разгледуваат прашањата за ефективноста на меѓународното хуманитарно право во спасувањето на цивилите, важно е да се осигура дека истражувањето не создава погрешни претпоставки или не претпоставува врз основа на недоволни податоци кои можат да доведат до лоша евалуација на правните норми.

15. ПРАКТИЧНА ПРИМЕНА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Резултатите од ова истражување можат да имаат значајна практична примена во областа на меѓународното хуманитарно право. Иако недостасуваат точни статистики кои ќе покажат директен ефект на примената на правото врз заштитата на цивилите, истражувањето ќе помогне да се идентификуваат области каде што правните механизми треба да се засилат.

Примената на резултатите може да вклучува предложени мерки за подобрување на мониторингот и отчетноста на земјите и вооружените групи во поглед на примена на правото. Препораките може да вклучуваат подобрување на методите за собирање податоци за цивилни жртви, особено во тешко достапни региони, како и поттикнување на хуманитарни организации и меѓународни институции да се посветат на создавање на поцврсти механизми за заштита на цивилите.

Понатаму, истражувањето ќе понуди насоки за развој на нови законски и правни норми кои ќе го намалат ризикот од експлозивни напади врз цивилите и ќе ги поттикнат државите да ги исполнуваат своите обврски за заштита на цивилите во вооружените конфликти.

16. КОРИСТЕНИ МЕТОДИ ВО ИСТРАЖУВАЊЕТО

Во ова истражување ќе се користат следниве методи:

- **Анализа на правни текстови**: Оваа метода ќе се користи за детално проучување на меѓународните правни документи, како што се Женевските конвенции, Протоколите и резолуциите на Обединетите нации, кои регулираат употребата на експлозивно оружје во вооружени конфликти и заштитата на цивилите. Користејќи анализа на овие текстови, ќе се истражува како тие се имплементираат во пракса и дали има недостатоци во нивната применливост.
- **Квантитативна анализа**: Оваа метода ќе вклучи обработка на статистички податоци за бројот на цивилни жртви од експлозивни напади во конфликтни региони од 2020 до 2023 година. Ќе се анализираат податоци од хуманитарни организации и меѓународни извештаи за да се процени степенот на цивилни жртви и можната корелација со типот на оружје што се користи.
- **Квалитативна анализа**: Ќе се спроведат интервјуа со експерти и практичари во областа на меѓународното хуманитарно право и заштита на човекови права. Овие интервјуа ќе помогнат да се добијат длабоки, контекстуални увиди за тоа како правните норми се применуваат во реалните ситуации на терен.
- **Паралелна анализа**: Ќе се направи споредба помеѓу земји кои имаат различни правни системи и нивната успешност во имплементирањето на меѓународното хуманитарно право. Ова ќе вклучува анализа на земји со висока и ниска стапка на цивилни жртви од експлозивни напади.

17. ХИПОТЕТИЧКА РАМКА

Во рамките на истражувањето ќе се анализираат следниве хипотези:

- **Хипотеза 1**: Меѓународното хуманитарно право доволно ги регулира експлозивните напади за да обезбеди заштита на цивилите.
  Метод: Анализа на постојните меѓународни правни норми и нивната применливост во различни конфликтни ситуации.

- **Хипотеза 2**: Постојат специфични типови експлозивно оружје кои непропорционално ги зголемуваат цивилните жртви.
  Метод: Статистичка анализа на инциденти со различни типови на експлозивно оружје и нивната поврзаност со бројот на цивилни жртви.

- **Хипотеза 3**: Државите со највисок процент на цивилни жртви не се во можност да ја спроведат забраната на употреба на експлозивно оружје во населени места.
  Метод: Анализа на правните капацитети и политичката волја на државите во конфликт.

- **Хипотеза 4**: Имплементацијата на меѓународното хуманитарно право би можела значително да го намали бројот на цивилни жртви.
  Метод: Преглед на случаи каде имплементацијата на правото имала позитивен ефект во намалувањето на цивилните жртви.

- **Хипотеза 5**: Постои корелација помеѓу бројот на инциденти со експлозивно оружје и процентот на цивилни жртви.
  Метод: Квантитативна анализа на статистички податоци за бројот на инциденти и нивниот ефект на цивилите.

III. АНАЛИЗА НА ИСТРАЖУБАЊЕТО

18. АНАЛИЗА И РАЗГЛЕДУВАЊЕ НА ХИПОТЕЗИТЕ

Хипотеза 1: „Меѓународното хуманитарно право доволно ги регулира експлозивните напади за да обезбеди заштита на цивилите.“

Меѓународното хуманитарно право предвидува заштита на цивилите, особено преку Четвртата Женевска конвенција за заштита на цивилите, како што е разгледано во точка 3.4 од овој магистерски труд. Оваа конвенција, заедно со Дополнителните протоколи, предвидува строги правила за разликување помеѓу цивилите и воените цели, како и обврски за спречување на неселективни напади кои можат да предизвикаат страдање на цивилното население.

Понатаму, МХП експлицитно забранува употреба на одредени видови оружја кои можат да предизвикаат несразмерна штета врз цивилите, како што е утврдено во точка 4.2. од овој магистерски труд. Овие рестрикции се дел од пошироките напори на меѓународната заедница да го минимизира уништувачкото влијание на вооружените конфликти врз цивилното население.

Сепак, статистичката анализа прикажана во точка 7 од овој магистерски труд, односно Табела бр. 1, Табела бр. 2, Табела бр. 3 и Табела бр. 4, покажува дека, и покрај постоечките правни ограничувања, цивилите продолжуваат да бидат најголемите жртви на експлозивното насилство. На пример, во 2023 година, во Газа, 98% од жртвите на експлозивните напади биле цивили, додека во Украина тој процент изнесувал 86%. Слична тенденција се забележува и во претходните години, каде што, на пример, во 2022 година, во Етиопија 99% од жртвите биле цивили, а во Сомалија тој процент изнесувал 75%. Ваквите податоци покажуваат дека, и покрај строгите правила за заштита, цивилите остануваат изложени на огромни ризици во современите конфликти.

Ова отвора суштинско прашање за ефикасноста на меѓународното хуманитарно право во спречување на цивилните жртви. Иако правните рамки постојат, нивната имплементација и почитување во реалноста се чини дека не се доволни за да се минимизира страдањето на цивилното население. Постојаното зголемување на цивилните жртви укажува на потреба од зајакнување на механизмите за спроведување и подобрување на контролата врз употребата на експлозивни оружја.

Заклучок: Врз основа на анализата, може да се заклучи дека меѓународното хуманитарно право, иако предвидува значајни заштитни мерки за цивилите, во пракса не успева целосно да ги спречи жртвите од експлозивните напади. Високите проценти на цивилни жртви низ различни конфликти сугерираат дека постојат сериозни недостатоци во имплементацијата и спроведувањето на овие норми. Затоа, **предложената хипотеза се отфрла.**

Хипотеза 2: „Постојат специфични типови експлозивно оружје кои непропорционално ги зголемуваат цивилните жртви.“

Анализата на податоците од Табела бр. 5, Табела бр. 6, Табела бр. 7 и Табела бр. 8, кои ги прикажуваат цивилните жртви според видот на експлозивно оружје за периодот 2020–2023 година, укажува на постоење на одредени видови оружје кои предизвикуваат значително поголем број на цивилни жртви по инцидент.

Во сите анализирани години, воздушните напади, проектили, автомобилските бомби и тенковските гранати се издвојуваат како најсмртоносни.

Воздушни напади и оружја лансирани од воздух

- Во сите четири години, воздушните напади биле меѓу најсмртоносните, со постојан висок просек на жртви по инцидент (од 4 до 10).
- Највисок број на жртви е забележан во 2023 година, со 14,711 цивилни жртви од воздушни удари и 2,392 жртви од проектили лансирани од воздух, со просек од 13 жртви по инцидент.
- Ова покажува дека воздушните напади систематски предизвикуваат голем број на цивилни жртви.

Импровизирани експлозивни средства (IED) – Автомобилски бомби

- Автомобилските бомби имаат значително висок просек на цивилни жртви, кој варира од 6 до 19 жртви по инцидент
- Највисок просек е забележан во 2022 година (19 жртви по инцидент) и 2021 година (13 жртви по инцидент)
- Ова укажува дека оваа форма на напад е особено смртоносна за цивилното население.

Проектили и ракети

- Проектилите, особено оние со неидентификувано потекло, покажуваат висок просек на жртви. Во 2023 година, неидентификуваните проектили предизвикале 1,110 жртви со просек од 8 по инцидент.
- Ракетите исто така вариираат во својата смртоносност, но во некои случаи, како во 2022 година, тие предизвикуваат дури 102 жртви по инцидент.

Тенковски гранати

- Иако не се често користени, во 2022 и 2023 година, тенковските гранати предизвикале 15, односно 9 жртви по инцидент, што е значително повеќе од останатите видови гранати.

Заклучок: Врз основа на податоците од анализираните табели, може да се заклучи дека хипотезата **се прифаќа**, бидејќи постојат одредени видови експлозивно оружје кои систематски предизвикуваат значително поголем број на цивилни жртви. Воздушните удари, автомобилските бомби, проектилите и тенковските гранати се меѓу најсмртоносните, со висок просек на жртви по инцидент. Овие податоци укажуваат на потребата од засилена заштита на цивилното население и потенцијално преиспитување на употребата на овие оружја во вооружените конфликти.

Хипотеза 3: „ Државите со највисок процент на цивилни жртви не се во можност да ја спроведат забраната на употреба на експлозивно оружје во населени места.“

Според податоците кои се претставени во Табела бр.1, Табела бр.2, Табела бр.3 и Табела бр.4 во овој магистерски труд:

1. **Земји со најмногу цивилни жртви во 2020 година:**

- **Авганистан** - 3,485 цивилни жртви
- **Сирија** - 3,013 цивилни жртви
- **Пакистан** - 689 цивилни жртви
- **Јемен** - 683 цивилни жртви
- **Либија** - 671 цивилни жртви

1. **Земји со најмногу цивилни жртви во 2021 година:**

- **Авганистан** - 3,051 цивилни жртви
- **Сирија** - 2,016 цивилни жртви
- **Газа** - 1,478 цивилни жртви
- **Јемен** - 867 цивилни жртви
- **Ирак** - 600 цивилни жртви

1. **Земји со најмногу цивилни жртви во 2022 година:**

- **Украина** - 10,351 цивилни жртви
- **Авганистан** - 1,314 цивилни жртви
- **Сирија** - 1,304 цивилни жртви
- **Сомалија** - 1,224 цивилни жртви
- **Етиопија** - 1,138 цивилни жртви

1. **Земји со најмногу цивилни жртви во 2023 година:**

- **Газа** - 13,730 цивилни жртви
- **Украина** - 8,352 цивилни жртви
- **Судан** - 2,627 цивилни жртви
- **Мијанмар** - 2,164 цивилни жртви
- **Сирија** - 1,797 цивилни жртви

Анализа на хипотезата:

На основа на овие податоци, неколку земји се појавуваат повеќекратно како најпогодени од експлозивни напади во овие четири години, вклучувајќи Авганистан, Сирија, Газа, Јемен и Украина. Поголемиот број на жртви се во земји кои се во конфликтни или нестабилни региони, каде што понекогаш е многу тешко да се спроведат забраните за употреба на експлозивно оружје во населени места. За овие земји, важноста на ратификувањето на меѓународни договори и спроведувањето на истиот е многу голема, но исто така и соочени се со сериозни политички и воени пречки во спроведувањето на овие забрани.

Во однос на ратификација на важни договори:

- Авганистан е потписник на Женевските конвенции I-IV, Конвенцијата за касетни бомби и Конвенцијата за забрана на мини, но со многу проблеми во спроведување

на овие договори поради долгогодишниот конфликт и присуството на талибанските групи.

- Сирија иако е потписник на Женевските конвенции I-IV, не е потписник на некои од овие договори, вклучувајќи ја и Конвенцијата за касетни бомби и Конвенцијата за забрана на мини, што ја прави спроведувањето на забраните многу потешко.

- Газа, како дел од Палестина, има специфичен статус, па не е редовен потписник на сите важни договори за забрана на експлозивно оружје.

- Украина е потписник на на Женевските конвенции I-IV и Конвенцијата за касетни бомби, но во текот на конфликтот има пријавени случаи на користење на забранети видови оружје.

Заклучок: Хипотезата дека државите со највисок процент на цивилни жртви не се во можност да ја спроведат забраната на употреба на експлозивно оружје во населени места се **прифаќа** во контекст на земји како Авганистан, Сирија и Газа, каде што политичката нестабилност и воените конфликти ја попречуваат имплементацијата на меѓународните договори. Напротив, некои земји кои се во вооружени конфликти и имаат високи проценти на цивилни жртви имаат потписано договори, но спроведувањето на тие договори е многу ограничено поради политичката и безбедносната ситуација.

Хипотеза 4: „Имплементацијата на меѓународното хуманитарно право би можела значително да го намали бројот на цивилни жртви.“

Тестирањето на оваа хипотезата ќе се изведи преку различни примери од реални ситуации во кои имплементацијата на хуманитарното право помогнала да се спасат цивили и да се намалат негативните последици од вооружени конфликти. Преку активностите на хуманитарни организации како што се ОН, МКЦК и други, многу цивили биле спасени од опасностите што ги носат воените конфликти. Следните примери покажуваат како примената на меѓународното хуманитарно право може да има директен ефект во намалувањето на цивилните жртви.

1. Системот за хуманитарни известувања во Сирија (2014)**:** Во 2014 година, ОН воспоставија Систем за хуманитарни известувања во Сирија, кој беше координиран со канцеларијата на ОН за хуманитарни работи. Овој систем им овозможи на страните во конфликтот да бидат информирани за локациите на цивилни објекти кои имаат хуманитарна функција, движењата на хуманитарен персонал и критична цивилна инфраструктура. Основната цел на овој систем беше да се спречат напади на овие објекти и да се избегнат пречки за хуманитарната помош, што значително ја намали опасноста за цивилите. Преку оваа координација, беше постигнато дека помошта стигне до потребните региони и многу цивили, кои инаку би биле изложени на насилство, беа спасени.

2. Безбедно преминување на цивили од Азовстал во Мариупол (2022)**:** Во мај 2022 година, МКЦК, заедно со страните во конфликтот и ОН, координираа операција за безбедно преминување на цивили од Азовстал во Мариупол. За време на оваа операција, повеќе од 100 цивили, меѓу кои некои ранети, беа успешно евакуирани во Запорожје преку конвој на автобуси и амбуланти. Цивилите беа придружувани од тимови на МКЦК и ОН, а многумина од нив се приклучија на конвојот со приватни возила. Оваа операција е класичен пример за тоа како имплементацијата на хуманитарните принципи може да доведе до спасување на животите на цивилите и да ја намали смртноста во зони на активни конфликти.

3. Операцијата Lifeline Sudan (1989)**:** Во текот на жестоката граѓанска војна во Судан, операцијата Lifeline Sudan беше воспоставена како одговор на потребата за хуманитарна помош во јужен Судан. Операцијата беше резултат на преговорите меѓу ОН, владата на Судан и Суданската народна ослободителна армија/движение. Тие се договорија за воспоставување на „коридори на спокојство“, преку кои хуманитарната помош можеше да преминува и да пристигне до цивилите. Овие коридори им овозможија на хуманитарните тимови да достават храна и други животно важни ресурси, спречувајќи понатамошни смртни случаи од глад и помагајќи на десетици илјади цивили да преживеат во периоди на голема блокада и недостиг на ресурси.

4. Заштитена зона во Осиек, Хрватска (1991)**:** Во 1991 година, за време на вооруженият конфликт меѓу Хрватска и Социјалистичката Федеративна Република Југославија, беше постигнат договор за прогласување на болницата во

Осиек за заштитена зона, под надзор на МКЦК. Во рамките на оваа зона, пристап им беше дозволен само на најранливите групи, како што се ранети и болни цивили, деца, стари лица и медицински и административни работници. Оваа зона беше дизајнирана да ја заштити цивилната популација од напади и да осигура дека медицинската помош ќе продолжи да функционира во безбедни услови. Овој договор помогна да се спасат многу животни, како и да се заштитат важни ресурси во текот на жестокиот конфликт.[73]

Заклучок: На основа на презентираните примери и анализи, може да се потврди дека имплементацијата на меѓународното хуманитарно право има значително влијание во намалувањето на цивилните жртви. Примената на хуманитарни принципи, како што се воспоставувањето безбедни хуманитарни коридори, заштитени зони, и координираните операции за безбедно преминување на цивили, значително го намалуваат ризикот за цивилите и ги заштитуваат од насилства и страдања. Овие примери од реални конфликти покажуваат дека кога страните во конфликтот ја почитуваат меѓународната хуманитарна рамка, резултатите се позитивни за цивилите. Затоа, хипотезата дека имплементацијата на меѓународното хуманитарно право може да го намали бројот на цивилни жртви се **прифаќа.**

Хипотеза 5: „Постои корелација помеѓу бројот на инциденти со експлозивно оружје и процентот на цивилни жртви. “

Кога ги разгледуваме податоците од 2020 до 2023 година, дадени во Табела бр.1, Тбела бр.2, Табела бр.3 и Табела бр.4 во овој магистерски труд, можеме да забележиме некои интересни трендови во однос на бројот на инциденти со експлозивно оружје и процентот на цивилни жртви. За некои земји, навистина постои врска помеѓу овие два фактори, но, како што ќе видиме, оваа врска не е секогаш едноставна или доследна.

Земји со голем број на инциденти и висок процент на цивилни жртви:

- Земји како Авганистан, Сирија и Јемен секоја година имаат многу инциденти, а истовремено и висок процент на цивилни жртви. На пример, во 2020 година,

[73] https://www.chathamhouse.org/2024/04/enhancing-security-civilians-conflict/06-protected-zones

Авганистан имал 3485 цивилни жртви од 6239 вкупни жртви, што е 55% цивилни жртви. Овој тренд продолжува и во 2021, 2022 и 2023 година, кога бројот на инциденти останува висок, а процентот на цивилни жртви останува значителен. Слично се случува и со **Сирија** и **Јемен**, каде што дури и со голем број на инциденти, цивилите се редовно најтешко погодени.

Земји со помал број на инциденти, но висок процент на цивилни жртви:

- За некои земји, како Газа и Етиопија, иако бројот на инциденти е релативно низок, процентот на цивилни жртви е многу висок. Во 2021 година, Газа имала 1478 цивилни жртви од 1498 вкупни жртви, што претставува неверојатни 99%. Ова покажува дека, дури и со помал број на инциденти, ако тие се случат во густо населените или конфликтни области, може да се очекува голем број цивилни жртви.

Земји со многу инциденти, но помал процент на цивилни жртви:

- Меѓутоа, има и случаи каде што иако бројот на инциденти е висок, процентот на цивилни жртви е помал. На пример, Ирак во 2020 година имал 869 вкупни жртви од 204 инциденти, но само 27% од нив биле цивили. Ова може да се објасни со тоа што не сите инциденти со експлозивно оружје се случуваат во густо населени области или се насочени кон воени цели, а не кон цивилите.

Заклучок: Иако се чини дека постои некаква врска помеѓу бројот на инциденти и процентот на цивилни жртви, треба да се истакне дека ова не е секогаш правило. Во некои случаи, како што е во Газа, дури и мал број на инциденти може да имаат катастрофални последици за цивилите, додека во други случаи, иако инцидентите се бројни, процентот на цивилни жртви останува низок. Затоа, можеме да кажеме дека постои некаков взаемно поврзан тренд, но таа врска е сложена и зависи од многу други фактори, како што се типот на оружје, локалитетот на инцидентите, плотите на конфликти, и други специфични околности во секоја земја. Ова значи дека хипотезата е **делумно прифатена**, но потребно е да се разгледаат и други елементи кои влијаат на овие статистики.

ЗАКЛУЧОК

Меѓународното хуманитарно право е клучно за заштита на цивилите во вооружени конфликти, но и покрај неговата нормативна рамка, тие остануваат изложени на ризици, особено од експлозивно оружје во населени места. Истражувањето покажа дека, иако меѓународното хуманитарно право предвидува прецизни механизми за заштита на цивилите од експлозивни напади, неговата практична примена е ограничена и често недоволна за да спречи голем број цивилни жртви. Анализата на вооружени конфликти во различни региони потврди дека цивилното население останува најпогодено од употребата на експлозивно оружје, што укажува на итна потреба за подобрување на неговото спроведување и зајакнување на механизмите за одговорност.

Дополнително, беше утврдено дека одредени категории експлозивно оружје, како што се воздушните напади, автомобилските бомби и тенковските гранати, предизвикуваат најголем број цивилни жртви. Овие наоди укажуваат на неопходноста од засилена контрола, па дури и можност за нивна забрана во урбани средини. Особено значајно е тоа што најпогодени од овие напади се региони во кои постојат значителни политички и воени ограничувања, што дополнително ја отежнува имплементацијата на постојните меѓународни правни рамки.

Примената на меѓународното хуманитарно право во пракса покажува дека ефективната имплементација на неговите принципи може значително да ја намали

цивилната смртност. Хуманитарните коридори, безбедните зони и координираните хуманитарни операции се само неколку од механизмите што овозможуваат намалување на штетните последици од вооружените конфликти врз цивилното население. Сепак, предизвик останува неговото спроведување, особено во ситуации каде што воените актери не ги почитуваат своите обврски или во случаи кога меѓународната контрола е ограничена.

Понатамошната анализа ја потврди предложената хипотеза дека спроведувањето на МХП во целост може значително да ги намали цивилните жртви, но за тоа е неопходна посилна меѓународна соработка и санкции за прекршителите. Истражувањето посочи дека државите со највисок процент на цивилни жртви често се соочуваат со сериозни политички и економски предизвици, што укажува на потребата од дополнителна поддршка од страна на меѓународната заедница.

Исто така, евидентно е дека механизмите за мониторинг и санкционирање треба да се зајакнат за да се гарантира ефективна заштита на цивилите. Примери од различни конфликти покажуваат дека во случаи кога постои меѓународна поддршка и активна имплементација на заштитните мерки, бројот на жртви значително се намалува. Ова дополнително го нагласува значењето на зголемената контрола врз употребата на експлозивно оружје во населени места и потребата од посериозна меѓународна регулатива во оваа област.

Препораки за зголемување на заштитата на цивилите:

- Засилување на механизмите за мониторинг и санкции – Неопходно е зголемување на капацитетите за следење на почитувањето на МХП и соодветно санкционирање на прекршителите.
- Подобрување на меѓународната соработка – Државите, меѓународните организации и невладините актери треба да ги унапредат заедничките напори за подобра имплементација на заштитните механизми.
- Ограничување на употребата на експлозивно оружје во урбани средини – Потребно е да се разгледа можноста за дополнителни рестрикции и евентуална забрана на најразорните видови оружје во густо населени подрачја.

- Зголемување на поддршката за цивилите погодени од конфликти – Потребни се пообемни програми за рехабилитација и помош на жртвите на експлозивни напади, вклучувајќи правна, економска и медицинска поддршка.

Со оглед на овие наоди, магистерскиот труд заклучува дека меѓународното хуманитарно право претставува суштински механизам за заштита на цивилите, но за негова ефикасна примена е неопходно зајакнување на механизмите за негова имплементација. Бројот на цивилни жртви може да се намали само преку координирани напори за негово постојано усовршување, зголемена одговорност за прекршителите и интензивна меѓународна соработка. Преку подобра примена на постојните правни норми и создавање на нови стратегии за спречување на злоупотребата на експлозивно оружје, може да се придонесе за посигурна заштита на цивилите во вооружените конфликти.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. Albon, C. (2011), 'The Red Cross Box', U.S. Naval Instute Blog, 29 June 2011, https://blog.usni.org/posts/2011/06/29/the-red-cross-box
2. Andrassy, Juraj. Bakotić, Božidar. Lapaš, Davorin. Serišić, Maja. Vukas, Budislav. Međunarodno pravo 2. Zagreb, 2011
3. *A Declaration to Prevent Harm from the Use of Explosive Weapons in Populated Areas: Background Paper*. September 2019.
4. Gill, T. D., Fleck, D. (Eds.) (2015). *The Handbook of the International Law of Military Operations*. Oxford University Press.
5. Griffith, E., 2022. Explosive Violence Monitor 2021. Action on Armed Violence.
6. Giorgou, E. (2022). *Explosive Weapons with Wide Area Effects: A Deadly Choice in Populated Areas*. International Committee of the Red Cross (ICRC), Geneva.
7. Degan, Vladimir-Đuro. Međunarodno pravo. Zagreb, 2011.
8. Димитриевски, Г. (2018). *Меѓународно јавно право*. Скопје: Правен факултет при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј".
9. Ж. М. Хенкерц "Студија на обичајното меѓународно хуманитарно право"

10. Ženevske konvencije za zaštitu žrtava rata s dopunskim protokolima. Priredio Bakotić, Božidar. Narodne novine, Zagreb, 1994.

11. Zakon o potvrđivanju Dopunskog protokola Ženevskim konvencijama od 12. kolovoza 1949. o dodatnom znaku raspoznavanja (Protokol III.). NN 4/2007. Članak 2. URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/2007_04_4_50.html

12. Ивановић, С. (2020). *Заштита цивила у урбаним конфликтима: улога међународног права*. Правни факултет, Белград.

13. International Committee of the Red Cross (ICRC). War and international humanitarian law. URL: https://www.icrc.org/eng/war-and-law/overview-war-and-law.htm

14. International Committee of the Red Cross (ICRC). Treaties, States Parties and Commentaries. Convention (I) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field. Geneva, 12 August 1949. URL: https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gci-1949

15. International Committee of the Red Cross (ICRC). Treaties, States Parties and Commentaries. Declaration Renouncing the Use, in Time of War, of Explosive Projectiles Under 400 Grammes Weight. Saint Petersburg, 29 November / 11 December 1868. URL: https://ihl-databases.icrc.org/ihl/INTRO/130?OpenDocument

16. Konvencija o pravima djeteta. UNICEF.

17. Каменовић, М. (2015). *Међународни оружани конфликти и заштита цивила*. Београд: Центар за хуманитарно право.

18. Крстић, Н. (2017). *Међународно хуманитарно право*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду.

19. Međunarodno javno pravo -izbor dokumenata-. Lapaš, Davorin; Šošić, Trpimir M.. Pravni fakultet, Zagreb, 2005.

20. OSCE, Interim Report on reported violations of international humanitarian law and international human rights law in Ukraine, 20 July 2022.

21. Permanent court of arbitration (PCA). History. URL: https://pca-cpa.org/en/about/introduction/history/

22. *Protecting Civilians from the Use of Explosive Weapons in Populated Areas: Background Paper*. September 2019.

23. Roberts, A. & Guelff, R. (2000). *Documents on the Laws of War*. Oxford University Press.

24. See Sandoz (1995), 'The Establishment of Safety Zones for Persons Displaced within their Country of Origin.

25. Schmitt, M. N., & Pejic, J. (Eds.) (2007). *International Law and Armed Conflict: Exploring the Faultlines*. Martinus Nijhoff Publishers.

26. The Convention on Certain Conventional Weapons. URL:https://www.unog.ch/80256EE600585943/(httpPages)/4F0DEF093B4860B4C1257180004B1B30?OpenDocument

27. Torelli, C., 2024. Explosive Violence Monitor 2023. Action on Armed Violence.

28. Torelli, C., 2023. Explosive Violence Monitor 2022. Action on Armed Violence.

29. Црвен крст на Република Северна Македонија "ЖЕНЕВСКИ КОНВЕНЦИИ ОД 12 АВГУСТ 1949 И ДОПОЛНИТЕЛНИ ПРОТОКОЛИ ОД 1977 И 2005", Скопје, 2019.

30. Црвен крст на Република Северна Македонија. *Меѓународно хуманитарно право: Водич за дисеминатори*.

31. Црвен крст на Република Северна Македонија "Меѓународно хуманитарно право", Скопје, Декември, 2018.

32. Clapham, A., & Gaeta, P. (Eds.) (2014). *The Oxford Handbook of International Law in Armed Conflict*. Oxford University Press.

33. Young, K. (2024). *Explosive Weapons Monitor: April 2024*.

34. Wilmshurst, E. (2007). *International Law and the Classification of Conflicts*. Oxford University Press.

35. https://reliefweb.int/report/ukraine/protection-cluster-recommendation-note-humanitarian-evacuations-civilians-ukraine

36. https://www.france24.com/en/live-news/20220404-ukraine-governor-urges-evacuations-in-region-targeted-by-russia

37. https://www.interaction.org/documents/protection-of-civilians-in-mosul-identifying-lessons-for-contingency-planning/

38. https://publications.parliament.uk/pa/cm199900/cmselect/cmdfence/453/45306.htm

39. https://chathamhouse.soutron.net/Portal/Public/en-GB/RecordView/Index/204773

40. https://aoav.org.uk/explosiveviolence/

41. https://www.inew.org/

42. https://www.clusterconvention.org/wp-content/uploads/2023/10/1.-CCM-Universalization-Status-by-Region-TO-PRINT.pdf

43. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVI-5&chapter=26&clang=_en

44. https://english.jaf.or.jp/use-jaf-more/drive-in-japan/geneva